

OVERZICHT VAN HET BELGISCHE POLITIEK GEBEUREN

Gedetailleerde inhoudsopgave

I. De moeizame vorming van de regering-Martens VIII	237
A. Executievorming weegt op formatieberaad	237
B. De informatie-opdracht van Jean-Luc Dehaene	241
C. De formatie-opdracht van Jean-Luc Dehaene	244
D. Martens VIII krijgt het vertrouwen van het parlement	250
II. De eerste fase van de staatshervorming	252
A. Zeven grondwetsartikelen herzien	252
B. De bijzondere wet van 8 augustus 1988	255
C. De faciliteiten- of pacificatiewet	259
III. De tweede fase van de staatshervorming	264
A. Het statuut van Brussel	265
B. Het Arbitragehof	267
C. De financieringswet	268
D. Overleg en samenwerking	271
IV. Gemeenteraadsverkiezingen, regeringsherschikking en schuldenlast van de grote steden	272
A. Gemeenteraadsverkiezingen - Voeren en de randgemeenten	272
B. Regeringsherschikking.	275
C. Schulden van de grote steden	276
V. Het begrotings-, fiscaal en sociaal-economisch beleid van Martens VIII	277
A. De begrotingen-1988 en -1989	277
B. De fiscale hervorming	282
C. Sociaal overleg - ambtenarenacties - concurrentiekracht	283
VI. Buitenlands- en defensiebeleid	287
A. Buitenlandse betrekkingen	287
B. Landsverdediging	290
VII. Overige gebeurtenissen	292
VIII. De evolutie in de partijen	295
Bijlage I. Samenstelling van de regering-Martens VIII (9 mei 1988)	299
Bijlage II. Samenstelling van de Executieven	300

Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1988

door Mark DEWEERDT,

Licentiaat politieke en sociale wetenschappen.

Journalist bij *De Standaard*.

*

De eerste vier maanden van het verslagjaar werden beheerst door de afwikkeling van de langste regeringscrisis uit de politieke geschiedenis van het land. In oktober 1987 leidde een kortsluiting in het rooms-blauwe kabinet-Martens VI tot de vorming van de overgangsregering-Martens VII en de vervroegde verkiezingen van 13 december. Daags nadien bood premier Martens, zoals gebruikelijk, het ontslag van de regering aan. Pas op 9 mei, op de 147ste dag van de crisis - het vorige "record" (107 dagen) dateerde van 1978-1979 - kreeg België een nieuwe regering.

Het vijfledige kabinet-Martens VIII maakte tijdens de overige acht maanden van het jaar vooral werk van de derde grondwetsherziening en staatshervorming sinds 1970. Daardoor bleef er maar weinig tijd en ruimte over voor de aangekondigde voortzetting van het herstelbeleid.

I. De moeizame vorming van de regering-Martens VIII

A. Executievorming weegt op formatieberaad

PS-voorzitter Guy Spitaels, die op 18 december 1987 tot informateur was aangesteld en op 28 december aan de Koning tussentijds verslag had uitgebracht,¹ overhandigde op 4 januari 1988 het eindverslag over zijn informatieopdracht aan het staatshoofd en werd op eigen verzoek van die opdracht ontlast.

Aan de pers zei Spitaels twee uitwegen voor de politieke crisis te zien: de vorming van een christendemocratisch-socialistische coalitie, die zijn voorkeur wegdroeg omdat ze "rekening houdt met de verkiezingsuitslag en kan steunen op een meerderheid in de twee gemeenschappen en de drie gewesten", of de voortzetting van de christendemocratisch-liberale coalitie, waarvan hij zei dat die maar over een krappe parlementaire meerderheid beschikte en niet bij alle partijen van de ontslagnemende regering bijval vond. Zijn gesprekspartners hadden zgn. asymmetrische formules, een socialistisch-liberale regering en een "tripartite" of zespartijenregering uitgesloten.

Nog op 4 januari belastte de Koning minister van Staat Willy Claes (SP) met een onderhandelingsopdracht. Claes kreeg de taak verslag uit te brengen over de inhoud van een regeringsprogramma en over de regeringsformules die zo'n pro-

(1) M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1987. In: *Res Publica*, 1988, nr. 2-3, blz. 183-184.

gramma kunnen verwezenlijken. Volgens de mededeling van het Paleis diende het programma twee elementen te omvatten: "Een overeenkomst die de oplossing van bepaalde onmiddellijke communautaire problemen [de Happart-kwestie] en de voorbereiding van de staats hervorming moet mogelijk maken" en "een beleid dat beantwoordt aan de eisen van het ogenblik, onder meer wat betreft de begroting, de strijd tegen de werkloosheid en tegen de armoede, en de voorbereiding van een grote Europese gemeenschappelijke markt."

Op een persconferentie (5 januari) zei Claes dat hij voorstander was van de coalitieformules die Spitaels had gesuggereerd: de christendemocratisch-socialistische en de christendemocratisch-liberale. Hij kantte zich fel tegen de vorming van "niet-parallele" gewest- en gemeenschapsexecutieven, d.w.z. executieven waarvan de samenstelling volledig zou verschillen van die van de nationale regering, en deed een oproep om met de vorming van de executieven te wachten tot na het aantreden van de nationale regering.

Die oproep vond geen gehoor. Op 7 januari besliste het PS-bureau onderhandelingen te beginnen met het FDF en met Ecolo over de vorming van de Waalse gewest- en de Franse gemeenschapsregering. Diezelfde dag wisselden CVP en PVV, die al op 24 december 1987 inleidende gesprekken over de voortzetting van de Vlaamse christendemocratisch-liberale regering waren begonnen, onderhandelingsnota's uit.

Zowel aan Vlaamse als aan Franstalige kant begonnen op 11 januari de eigenlijke onderhandelingen over de executievorming.

"Koninklijk onderhandelaar" Claes trachtte intussen christendemocraten en socialisten nader tot mekaar te brengen. Naast de twee socialistische partijen leek ook de PSC voorstander te zijn van de vorming van een centrum-links kabinet. Al vóór de verkiezingen was gezegd dat de PSC de kabinetscrisis over Voeren had uitgelokt om een coalitiewissel mogelijk te maken. Op 7 januari meldde *De Standaard* dat PSC-voorzitter Gérard Deprez aan informateur Spitaels had laten weten, dat hij onder geen beding met de PRL wilde scheep gaan in een nieuwe regering. Deprez ontkende dat, maar zijn mededeling bereid te zijn "deel te nemen aan een regering waarvan de formule een tripartite zou kunnen zijn", bevestigde impliciet zijn veto tegen de liberalen, omdat de socialisten en vooral de PVV die formule verwierpen.

Hoewel de weerstand bij de Vlaamse christendemocraten tegen een christendemocratisch-socialistische regering groot bleef, zei Claes op 8 januari dat men niet kon beweren "dat er niets beweegt bij de CVP"². 's Anderendaags zei SP-voorzitter Karel van Miert op de bijeenkomst van de Algemene Raad van zijn partij, dat de tendens om een christendemocratisch-socialistisch kabinet te vormen, toenam. Het CVP-bureau drukte op 11 januari die vaststellingen "eensgezind" de kop in en zei te wachten op concrete voorstellen van Claes.

Op 14 januari bracht Claes christendemocraten en socialisten in "duo-gesprekken" bij elkaar. Eerst praatte hij met delegaties van de SP en de PSC, nadien met

(2) In de pers werd erop gewezen, dat Claes die uitspraak deed na een onderhoud met Willy Peirens, de voorzitter van de christelijke vakbond ACV. Bij de SP werd gezegd dat ook andere christendemocratische gesprekspartners over een gewijzigde CVP-houding hadden gesproken.

afvaardigingen van de CVP en de PS. De gesprekken werden nuttig en verhelderend genoemd. CVP-voorzitter Frank Swaelen beklemtoonde dat het bilaterale overleg "in geen geval een voorafbeelding van enige regeringsformule" was. Hij zei dat zijn partij voorstander bleef van het voortzetten "van het huidige beleid met de huidige coalitie", maar dat de PSC een christendemocratisch-socialistische coalitie als enige mogelijkheid zag.

Dat laatste bleek uit de mededeling die het *Comité directeur* en de parlementsfractions van de PSC diezelfde dag verspreidden. Zij zeiden bereid te zijn te onderhandelen over de vorming van de "enig mogelijke" coalitie die, hoewel ze niet met name werd genoemd, door andere formules uit te sluiten, de christendemocratisch-socialistische bleek te zijn. Een week later werd in een nieuwe mededeling expliciet over een christendemocratisch-socialistische regering gesproken.

Willy Claes nodigde op 18 januari de voorzitters van CVP, SP, PS en PSC uit onderhandelingen te beginnen over de krachtlijnen van een regeringsprogramma. Op een persconferentie zei Claes dat hij tot het besluit was gekomen, dat het voortzetten van de aftredende coalitie zo goed als uitgesloten was en dat een zespartijregering (de zgn. tripartite) geen enkele kans maakte omdat PS, PVV, SP en PSC er bezwaren tegen hadden.

Na de coöptatie in de Senaat (14 januari) bleek dat de voortzetting van de christendemocratisch-liberale regeringsformule ook mathematisch zo goed als onmogelijk was. De vier aftredende meerderheidspartijen - CVP, PVV, PRL en PSC - hadden samen nog maar 94 van de 183 zetels (exclusief de zetel van prins Albert die van rechtswege Senator is)³. In de Kamer was de christendemocratisch-liberale meerderheid intussen geslonken tot 109 (van de 212) zetels, nadat Robert Hendrick, de RAD-UDRT-voorzitter die op de Brusselse PSC-lijst verkozen was, de banden met de PSC verbroken had en als onafhankelijke zitting nam.

In de voorstelling, op 15 januari, van de zgn. *Groenendaal-verklaring*, een gemeenschappelijk memorandum van de christelijke vakbond ACV en de socialis-tische vakbond ABVV aan de toekomstige regering, zagen politieke waarnemers een uiting van de voorkeur van beide bonden voor de vorming van een christendemocratisch-socialistische regering. Ook de verkiezing, op 19 januari, van de CVP'er Rik Vankeirsbilck tot voorzitter van de Kamer werd als een voorafbeelding van de "nieuwe meerderheid" gezien. Vankeirsbilck, die de steun kreeg van

(3) Voor de coöptatie van 26 Senatoren waren er 27 kandidaten. CVP (6 mandaten) en PSC (2) hadden een gemeenschappelijke lijst ingediend, net als de SP (4), de PS (5), Agalev (1) en Ecolo (1). De VU diende een eenmanslijst in. De liberale partijen hadden een gemeenschappelijke lijst ingediend, waarop vier PVV'ers en drie PRL'ers stonden. De PVV rekende op de reststemmen van de VU, overeenkomstig een akkoord dat ook inhield dat de PVV bij de verkiezing van de provinciale Senatoren in Brabant de VU'er De Belder zou steunen. Hoewel de VU voor de coöptatie van haar Senator maar zes stemmen nodig had, brachten zeven VU'ers een stem op de eenmanslijst uit. Daardoor werd de vierde PVV'er, Vautmans, niet gecoöpteerd. De VU noemde die zevende stem een "veiligheidsstem", maar de PVV sprak van "politiek onfatsoen". In de pers was er sprake van een "geheim" akkoord tussen CVP en VU. Uit computersimulaties zou zijn gebleken dat de VU, door maar vijf in plaats van zes stemmen over te dragen aan de PVV, de coöptatie van de zesde CVP-kandidaat kon mogelijk maken. In ruil daarvoor zou de CVP de VU in de Kamer aan een bestuursmandaat helpen. Op 19 januari werd VU-Kamerlid Nelly Maes met CVP-steun tot secretaris van de Kamer verkozen.

de CVP, SP, PS, VU en een deel van de PSC, haalde het, met 140 stemmen tegen 57, van de aftredende Kamervoorzitter, de PRL'er Jean Defraigne.⁴

De "allergie" bij de Vlaamse christendemocraten voor onderhandelingen met de socialisten bleef groot. Het CVP-partijbestuur zei erg kritisch te staan tegenover de uitnodiging van Claes om te onderhandelen. Het gaf partijvoorzitter Swaelen alleen maar de toestemming "nader contact te nemen" met Claes ten einde "kennis te nemen van diens voorstellen en te zoeken naar een aanvaardbare werkwijze voor eventuele verdere gesprekken".

Op 20 januari ontmoette Claes de voorzitters van CVP, SP, PS en PSC. SP-voorzitter Van Miert en zijn PSC-collega Deprez zeiden alleen maar te willen voortpraten als hun partij onmiddellijk betrokken werd bij de onderhandelingen over de vorming van de executieven.

's Anderendaags wees het CVP-bureau de eis van de Vlaamse socialisten af. Het zei dat de eis geen verband hield met de opdracht van Claes en de oplossing van de crisis en de vorming van een stabiele nationale regering nog bemoeilijkte. De Franstalige socialisten gingen wel op het verzoek van de PSC in.

Willy Claes werd op 22 januari op zijn vraag door de Koning van zijn onderhandelingsopdracht ontlast. Op een persconferentie legde hij de oorzaak van zijn mislukking bij het "brutale neen" van de CVP. Hij zei dat hij tijdens zijn opdracht "een soort van dooi" had vastgesteld, maar dat de houding van de CVP plots veranderd was. Aan de pers overhandigde hij het 56 bladzijden tellende ontwerp-regeerprogramma dat hij aan de vier partijen had willen voorleggen, behalve een driepuntenplan voor Voeren.

In de avond van 22 januari belastte het staatshoofd ontslagnemend minister Jean-Luc Dehaene (CVP) van Sociale Zaken met een informatieopdracht. Dehaene, de vertrouwensman van het ACW in de regering en een politieke vriend van Wilfried Martens, aanvaardde de opdracht. Aan de pers zei hij op 25 januari dat hij van het staatshoofd ruim de tijd had gekregen om de weg naar grondige onderhandelingen te effenen, en dat hij uiterst discreet zou te werk gaan.

Terwijl Dehaene aan zijn opdracht begon, werden de onderhandelingen over de vorming van de executieven afgerond.

In de vroege ochtend van 26 januari vonden de onderhandelaars van CVP en PVV overeenstemming over een ontwerp-regeerprogramma, dat de partijvoorzitters Swaelen (CVP) en Annemie Neyts (PVV) twee dagen later op een persconferentie toelichtten. Beiden spraken van een harmonieus vergelijk. Swaelen gaf toe dat het vormen van de Vlaamse Executieve er het werk van informateur Dehaene niet gemakkelijker op zou maken, maar hij zei dat het uit de logica van de staats-hervorming volgde.

(4) Algemeen werd de vrij onbekende Vankeirsbilck, die tijdens de vorige zitting ondervoorzitter van de Kamer was, beschouwd als een overgangsfiguur die ontslag zou nemen als bij de regeringsvorming het mandaat van Kamervoorzitter aan een van de regeringspartijen werd toegewezen. In dat verband werd de naam van Wilfried Martens genoemd, die herhaaldelijk had gezegd dat hij niet bereid was een rooms-rode regering te leiden. In de Senaat, waar men weigerde een "plaatsbekleder" te verkiezen, werd na lange discussies pas op 10 maart een voorzitter verkozen. De Franstalige socialist Roger Lallemand haalde het van PRL-fractieleider Janine Delruelle-Ghobert.

De partijraad van de CVP keurde op 30 januari het ontwerp-regeerakkoord goed, met 159 stemmen voor, één tegen en zeven onthoudingen. Op de bijeenkomst in Sint-Niklaas werd kritiek geformuleerd op een aantal punten van de tekst en werd gewaarschuwd voor een "te liberaal cultuurbeleid". Verschillende congresafgevaardigden waarschuwden de partijleiding, dat zij het niet zouden nemen over een paar maanden een nieuw akkoord voorgelegd te krijgen. Zij kantten zich daarmee tegen een mogelijke vorming van een andere Vlaamse regering, met de SP.

In Antwerpen keurde, eveneens op 30 januari, het PVV-congres unaniem het ontwerp-regeerakkoord goed.

Aan Franstalige zijde was op 22 januari ook de PSC bij de onderhandelingen betrokken. Binnen Ecolo heerste onvrede over het verloop van de gesprekken. De Groenen legden op 28 oktober vijf vragen aan de partners voor. Toen daarop geen bevredigd antwoord kwam, verliet Ecolo op 28 januari het overleg. PS, PSC en FDF sloten 's anderendaags een akkoord om samen de Franse Gemeenschap en het Waalse Gewest te besturen.

Het PS-congres keurde op 31 januari het ontwerp-akkoord goed; er waren 534 stemmen voor, één tegen en één onthouding. Op 1 februari deden de partijraad van de PSC (unaniem, op één onthouding na) en de Algemene Raad van het FDF (154 ja-stemmen, zeven onthoudingen) hetzelfde.

Op 2 februari werden de leden van de Franse gemeenschapsregering verkozen en beëdigd. Antoinette Spaak (FDF) werd tot voorzitter van de Franse Gemeenschapsraad verkozen. De leden van de Vlaamse regering en van de Waalse gewestregering werden op 3 februari verkozen en beëdigd. Jean Pede (PVV) bleef voorzitter van de Vlaamse Raad. Valmy Féaux (PS) werd tot voorzitter van de Waalse Gewestraad verkozen⁵.

Guy Lutgen, die lid werd van de Waalse gewestregering, nam op 3 februari ontslag als staatssecretaris voor Modernisering en Informatisering van de Openbare Diensten. Bij KB van 5 februari nam eerste-minister Wilfried Martens zijn bevoegdheden over.

De vorming van de Vlaamse CVP-PVV-regering zette kwaad bloed bij de Vlaamse socialisten. Op 7 februari zei de Algemene Raad van de SP bereid te zijn onmiddellijk onderhandelingen te beginnen over de vorming van een nationaal centrum-links kabinet, op voorwaarde dat de partij in de Vlaamse regering werd opgenomen. De SP vroeg daarvoor een schriftelijke waarborg van de CVP. Eerder (26 januari) had SP-voorzitter Van Miert een brief in die zin naar informateur Dehaene gestuurd, maar het CVP-bureau had op 1 februari de eis van de SP afgewezen.

B. De informatie-opdracht van Jean-Luc Dehaene

Informateur Dehaene had inmiddels op een persconferentie (1 februari) herhaald dat een voortzetting van de centrum-rechtse meerderheid en de vorming van een zespartijenregering uitgesloten waren. Op 8 februari deelde zijn woordvoerder

(5) Voor de samenstelling van de executieven, zie bijlage II.

mee, dat de informateur zou trachten de christendemocratische en socialistische partijen rond de onderhandelingstafel te brengen.

In de daaropvolgende dagen kreeg het informatieberaad een andere wending. Na een onderhoud met de Koning (11 februari) nodigde Dehaene op 12 februari CVP, SP, PS, PSC en ook de Volksunie uit voor "informele preliminaire gesprekken om na te gaan of er een voldoende gemeenschappelijke basis kan worden gevonden om onderhandelingen te beginnen". De "gemeenschappelijke basis" diende volgens Dehaene betrekking te hebben op de algemene doelstellingen van het sociaal-economische beleid, op de krachtlijnen van de staatshervorming en op de moeilijkheden rond de vorming van de Vlaamse Executieve.

Door de VU bij de gesprekken te betrekken, hoopte Dehaene op meer dan één vlak vooruitgang te boeken. Hij zag daarin een middel om de allergie van de CVP voor een christendemocratisch-socialistisch kabinet te overwinnen. De vorming van een evenredig samengestelde Vlaamse Executieve, waarvoor de VU pleitte, kon de problemen die rond de executievorming waren gerezen, oplossen. Tenslotte beschikte de voorgestelde regeringsformule over een twee-derdemeerderheid die noodzakelijk was om de staatshervorming te verwezenlijken. Dehaene zou luidens persberichten tot de conclusie zijn gekomen dat politieke stabiliteit niet mogelijk was zonder een verdere staatshervorming die de gewesten en de gemeenschappen meer bevoegdheden gaf en die het zgn. dubbel mandaat afschafte.

De vijf partijen gingen op de uitnodiging in. De "informele preliminaire" gesprekken begonnen op 16 februari. Informateur Dehaene overhandigde de voorzitters van de vijf partijen een nota *Prioritaire doelstellingen voor een sociaal-economisch beleid*, waarover vanaf 's anderendaags van gedachten werd gewisseld. Op 18 februari kregen de partijvoorzitters ook een nota *Hervorming der Instellingen - Krachtlijnen*.

Op 19 februari spraken de informateur en de partijvoorzitters af, de informatiesprekken voort te zetten in een aantal "informele werkgroepen", die zich zouden buigen over een aantal deel-dossiers. De verslagen van de werkgroepen zouden besproken worden in de zgn. centrale werkgroep, waarin de voorzitters en twee andere afgevaardigden van elke partij zitting hadden. Intussen zou Dehaene met de voorzitters van de drie Vlaamse partijen een antwoord zoeken op de vraag van de SP naar deelneming aan de Vlaamse Executieve.

Aanvankelijk werden er vijf werkgroepen opgericht over resp. tewerkstelling, begroting, belastinghervorming, minder controversiële aspecten van de staatshervorming en grondwettelijke onderwijswaarborgen. Later kwamen er daar nog twee bij over de bestaanszekerheid en de Belgische economie in 1992 (het jaar van de voltooiing van de Europese interne markt).

Informateur Dehaene kondigde op 7 maart aan, dat er een akkoord was bereikt over de samenstelling van de Vlaamse Executieve. Er werd overeengekomen voor een periode van vier jaar, te beginnen op 18 oktober 1988, de Vlaamse Executieve evenredig samen te stellen, zoals dat in 1981-1985 het geval was. Een soortgelijke regeling zou gelden voor de Franse gemeenschapsregering vanaf het ogenblik dat die de bevoegdheden van de Waalse gewestregering zou uitoefenen. Aangezien PS en PSC niet van plan waren tijdens deze regeerperiode tot de fusie van de gewesten gemeenschapsorganen over te gaan, zou dat een louter theoretische mogelijk-

heid blijven. Om die evenredige samenstelling mogelijk te maken, zou aan het Parlement worden gevraagd om vóór eind juli de bijzondere wet van 8 augustus 1980 op de staatshervorming te wijzigen.

Er werd ook overeengekomen om tijdens de "preliminaire gesprekken" een nieuwe tekst van de grondwetsartikelen 17 (onderwijswaarborgen), 59bis (onderwijsfederalisering) en 107ter (Arbitragehof) te schrijven. Die artikelen zouden vóór het reces worden gewijzigd. Vóór het einde van het jaar zouden de uitvoeringswetten over het Arbitragehof en de financiering van de gewesten en gemeenschappen worden goedgekeurd. De Vlaamse Raad zou bij decreet een Autonome raad voor het Rijksonderwijs oprichten.

Het tweede deel van het akkoord was een afspraak tussen de drie Vlaamse partijen alleen. Het bepaalde dat de proportioneel samengestelde Vlaamse regering in principe bij consensus zal beslissen. CVP, SP en VU zouden in dat kader aan de PVV voorstellen een regeerakkoord te sluiten voor het volledige bevoegdheidsdomein van de Vlaamse Executieve. Bij ontstentenis van zo'n akkoord zouden CVP, SP en VU een akkoord sluiten voor de nieuw over te dragen bevoegdheden. SP en VU namen akte van het akkoord dat CVP en PVV hadden gesloten voor de materies die al tot de bevoegdheid van de Vlaamse Executieve behoorden.

Ten slotte werden maatregelen aangekondigd om tot 18 oktober 1988 de SP en de VU bij de werking van de Executieve te betrekken.

De PVV reageerde scherp afwijzend op het akkoord en beschuldigde de CVP van woordbreuk. De CVP zei dat de verruiming en de evenredige samenstelling van de Vlaamse Executieve verantwoord waren omwille van de aanzienlijke bevoegdheidsuitbreiding. Partijvoorzitter Swaelen zei dat zijn partij trouw bleef aan het regeerakkoord dat met de PVV was gesloten.

Informateur Dehaene zei op een persconferentie dat na het akkoord het zwaarste werk kon beginnen en dat ten gronde kon worden gepraat over het sociaal-economische beleid en de krachtlijnen van de staatshervorming. "De stabiliteit van de komende regering is afhankelijk van de bereidheid van alle partijen om zich vóór [de gemeenteraadsverkiezingen van] oktober te verbranden opdat iedereen gedwongen zou zijn de vierjarige regeerperiode uit te doen", liet de informateur zich ontvallen.

Vanaf 8 maart besprak de zgn. centrale werkgroep, waarin de informateur en de partijvoorzitters een vaste plaats hadden, de eerste verslagen van de technische werkgroepen, die overigens aan de slag bleven en van de onderhandelaars nieuwe opdrachten kregen. Informateur Dehaene testte ondertussen in bilaterale gesprekken formules uit om het Voerprobleem op te lossen.

De onderhandelaars raakten het in de daaropvolgende weken eens over het sociaal-economische beleid dat zij wensten te voeren, maar op het communautaire vlak bleven de tegenstellingen zeer groot. In het besef dat de gesprekken niet konden blijven duren, gaf koning Boudewijn op 21 maart aan de informateur de opdracht "in de komende dagen een eindverslag uit te brengen".

Dehaene bracht dat eindverslag op 24 maart uit en werd, enigszins verrassend, door de Koning van zijn opdracht ontheven. "De heer Dehaene heeft het eindverslag uitgebracht over zijn informatie-opdracht, die zodoende beëindigd is. De

Koning zal vanaf deze namiddag raadplegingen beginnen", aldus het officiële communiqué van het Paleis.

Op een persconferentie zei Dehaene dat zijn opdracht niet mislukt, maar ook niet volledig geslaagd was. Hij sprak van een "onmiskerbare toenadering" tussen de vijf partijen en noemde dat een positief resultaat. Dehaene wees op het akkoord over de samenstelling van de Vlaamse Executieve en zei dat er een doorbraak was gekomen op het vlak van de prioriteiten van het sociaal-economische beleid. Hij gaf toe, dat er nog zeer grote moeilijkheden waren op het vlak van de staatshervorming en dat hij nog geen onmiddellijke oplossing voor de Voerkwestie zag.

C. De formatie-opdracht van Jean-Luc Dehaene

Nog op 24 maart begon koning Boudewijn met zijn raadplegingen. Dat het staatshoofd niet alleen de partijvoorzitters maar ook een aantal ministers van Staat (Spitaels, Claes, Harmel, De Clercq, Henrion, Van der Elst en Spaak) en twee staatsrechtdeskundigen (de professoren Alen en Vélú) ontving, gaf aanleiding tot geruchten dat de Koning een ongewoon initiatief zou nemen, maar dat bleek uiteindelijk niet het geval te zijn.

Op 27 maart belastte het staatshoofd Jean-Luc Dehaene met de vorming van een regering. Dehaene aanvaardde de opdracht. De benoeming gebeurde op verzoek van de partijen die aan het informatieberaad hadden deelgenomen en die wilden vermijden dat de inspanningen die Dehaene de voorgaande weken had geleverd, zouden verloren gaan.

Dehaene vatte op 28 maart zijn opdracht aan met gesprekken met de voorzitters van de vijf partijen waarmee hij informatie-onderhandelingen had gevoerd. Uit de gesprekken bleek dat de vijf bereid waren voort te werken op basis van de resultaten van de informatieronde.

Tijdens het paasweekeinde schreef Dehaene een ontwerp van regeerakkoord, dat hij op 5 april aan de vijf partijvoorzitters overhandigde. Het ontwerp hernam enerzijds de rapporten van het informatieberaad, o.m. over het sociaal-economische beleid en de staatshervorming, en bevatte anderzijds nieuwe teksten over o.m. de kwaliteit van het leven en het buitenlands en defensiebeleid. Het sociaal-economische beleid, met vooraan de strijd tegen de werkloosheid en de aanzuivering van het begrotingstekort, en de staatshervorming werden de twee prioriteiten van de te vormen regering genoemd.

Het ontwerp vertoonde drie "witte vlekken": over Brussel, Voeren en de financiering van de gemeenschappen en de gewesten stond niets in de tekst. Dehaene zou daarover in de daaropvolgende dagen voorstellen doen.

Afgesproken werd om, zoals tijdens het informatieberaad, de teksten in een aantal technische werkgroepen te onderzoeken. Knelpunten zouden worden doorverwezen naar de centrale onderhandelaarsgroep. Er werden werkgroepen opgericht voor het economische beleid, het onderwijs, de kwaliteit van het leven, buitenlands en defensiebeleid, institutionele hervormingen en "1992".

Al op 6 april legde de formateur een voorstel voor "een volwaardig statuut voor het hoofdstedelijk gewest Brussel" ter tafel. Hij stelde daarin de oprichting voor van een hoofdstedelijke raad en een hoofdstedelijke executieve, die de gewest- en

de agglomeratiebevoegdheden zouden uitoefenen. Het voorstel werd door de vijf gesprekspartners gunstig onthaald. Alleen over het aantal leden van de executieve (drie of vijf) en de waarborgen voor de Vlaamse aanwezigheid in de schepencolleges, waren er meningsverschillen tussen Vlamingen en Franstaligen.

Op 7 april begon het debat over de financiering van de gewesten en de gemeenschappen, dat met Voeren het moeilijkste van het formatieberaad zou worden en grotendeels gevoerd werd met behulp van computermodellen.

Op 8 april raakten de onderhandelaars het eens over de nieuwe tekst voor grondwetsartikel 17, waarin de waarborgen van het Schoolpact zouden worden ingeschreven. De discussie draaide rond de vraag of het onderscheid tussen de onderwijsnetten in de Grondwet zou worden opgenomen (stelling van de socialisten) dan wel of in de *Memorie van Toelichting* bij het herzieningsvoorstel zou worden vermeld dat objectieve verschillen tot een verschillende behandeling van de scholen kunnen leiden (stelling van de christendemocraten en de VU). Uiteindelijk raakte men het erover eens de gelijkheidsbepaling "Alle leerlingen of studenten, ouders, personeelsleden en onderwijsinstellingen zijn gelijk voor de wet of het decreet" aan te vullen met: "De wet en het decreet houden rekening met objectieve verschillen, waaronder de eigen karakteristieken van elke inrichtende macht, die een aangepaste behandeling verantwoordt". In de *Memorie* zou die bepaling meer expliciet worden omschreven.

Een week later, op 15 april, kwam er een belangrijke doorbraak in het formatieberaad. De onderhandelaars bereikten toen een virtueel akkoord over de financiering van de gewesten en de gemeenschappen en over de bijkomende bevoegdheden van de gewesten en de gemeenschappen.

De gewesten zouden, bovenop de bestaande restorno's, een deel van de opbrengst van de personenbelasting krijgen. Na een overgangsfase van tien jaar zou de toedeling daarvan gebeuren op basis van de opbrengst van de personenbelasting in elk gewest. Er zou een solidariteitsmechanisme tussen de gewesten worden ingebouwd, gebaseerd op het belastbaar inkomen per capita, en er werd een regeling uitgewerkt om de gewesten te betrekken bij de aflossing van de rijks-schuld.

Voor de gemeenschappen zou de personenbelasting eveneens de "verdeelsleutel" voor de kredieten worden, behalve voor de onderwijskredieten die zouden verdeeld worden op basis van het aantal leerlingen. Ook hiervoor werd een overgangperiode van tien jaar afgesproken.

De gemeenschappen zouden onderwijs, perssteun en omroepreclame als bijkomende bevoegdheid krijgen. Nieuwe bevoegdheden voor de gewesten zouden zijn: het Gemeente- en het Provinciefonds, de infrastructuur, de zgn. opslorplingsprogramma's (BTK, DAC, gesubsidieerde contractuelen) en de zgn. nationale economische sectoren. Bestaande gewestbevoegdheden zouden worden verruimd.

De aankondiging kwam er op de vooravond van wat voordien een politiek belangrijk weekeinde was genoemd, maar uiteindelijk geen gevolgen had voor het formatieberaad. Op 16 april had in Charleroi het eerste congres plaats van *Wallonie, région d'Europe*, een politieke beweging die José Happart in september 1986 had opgericht en ijvert voor een Europa dat niet uit staten maar uit regio's - waaronder een autonoom Wallonië - bestaat. In de pers waren er heel wat spe-

culaties over dat een "harde" opstelling van Happart een invloed zou kunnen hebben op de houding van de Parti Socialiste (PS), de partij die Happart "binnenhaalde" en tot Europees parlamentslid liet verkiezen. De dagen vóór het congres kwamen er echter steeds meer aanduidingen dat de PS-top afstand begon te nemen van Happart.

De VU hield op 17 april in Oostende een lang voordien gepland congres over "Een nieuwe politieke cultuur". VU-voorzitter Gabriëls verdedigde de deelneming van zijn partij aan de formatiegesprekken, maar voor het overige kwam de politieke actualiteit tijdens het congres niet aan bod.

Onmiddellijk na het VU-congres sneden de onderhandelaars ten gronde "la Chose" - zoals de delicate Voer-kwestie in de Franstalige pers werd genoemd - aan. *De Standaard* maakte op 18 april melding van een zespuntenplan van formateur Dehaene, met volgende inhoud:

- de voogdij over de Vlaamse faciliteitengemeenten gaat naar de Vlaamse regering;
- de faciliteiten worden bestendig;
- de burgemeesters en de schepenen van de faciliteitengemeenten worden rechtstreeks verkozen, en zouden aldus een "onweerlegbaar vermoeden" verwerven dat zij de taal van het taalgebied waarin hun gemeente ligt, kennen;
- de schepencolleges in die gemeenten worden evenredig samengesteld;
- splitsing van de provincie Brabant in drieën, met behoud van het kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde;
- voor de nationale en de Europese verkiezingen kunnen de inwoners van Voeren en Komen in een andere provincie kiezen.

De woordvoerder van de formateur ontkende het bestaan van het plan en zei dat de zes punten niet de enige waren die ter tafel lagen. In de zes Vlaamse randgemeenten rond Brussel en ook elders in Vlaanderen werd negatief gereageerd. De VU wees de idee van de rechtstreekse verkiezing van de burgemeesters en schepenen in de faciliteitengemeenten af.

Gazet van Antwerpen schreef op 19 april dat de rechtstreekse verkiezing niet werd aangehouden en in de plaats daarvan overwogen werd de faciliteiten af te schaffen in acht gemeenten: Moeskroen, Spiere-Helkijn, Ronse, Bever, Vloesberg, Edingen, Herstappe en Mesen. Ook dat voorstel lokte een storm van protest los, zodat dat het meteen werd opgeborgen.

Het formatieberaad was intussen in een stroomversnelling gekomen. Op 18 april was een volledig akkoord bereikt over de financiering van de gewesten en de gemeenschappen en over de federalisering van het onderwijs.

Op 20 april brachten de zgn. CVP-bevriende kranten het bericht dat Wilfried Martens kandidaat was om de nieuwe regering te leiden. Martens had sinds de verkiezingen geen enkele publieke verklaring afgelegd. Het nieuws was des te verrassender omdat Martens vóór de verkiezingen had gezegd dat hij niet bereid was een regering met socialisten te leiden. Volgens de kranten verbond Martens wel drie voorwaarden aan zijn terugkeer: het herstelbeleid van de ontslagnemende regering moet worden voortgezet; het akkoord over de staatshervorming moet

worden uitgevoerd; hij moet kunnen instemmen met het akkoord over Voeren. De pers maakte gewag van druk van "hogere kringen", waarmee het Paleis zou zijn bedoeld.

's Anderendaags bleek dat het "lek" te vroeg was georganiseerd. De CVP-leiding, die het bericht had laten verspreiden, was ervan uitgegaan dat in de avond van 19 april een akkoord over Voeren zou worden gevonden en dat Martens de volgende ochtend mee zou plaats nemen aan de onderhandelingstafel.

Op 19 april echter was het formatieberaad op de Voer-kwestie vastgelopen. Vooral de voogdijregeling was een twistpunt. Aan Franstalige zijde wilde men de voogdij van de Vlaamse regering en de provincie Limburg over Voeren getemperd zien, maar aan Vlaamse kant werd dat niet aanvaard.

Op 21 april zette de PS haar Luikse Senator Jean-Maurice Dehousse uit de onderhandelingsdelegatie; hij werd vervangen door André Cools. Dat gebeurde na een vergadering van het partijbureau waarop de Voervoorstellen van Dehaene werden besproken en ter stemming gelegd. Van de 35 leden stemden er twee tegen, onder wie Dehousse.

Op 22 april, na een "communautaire rustdag", werd voort onderhandeld, op basis van een achtpuntenplan van Dehaene, dat in lichte mate afweek van zijn zespuntenplan:

- de taalgrens en de taalwet worden niet gewijzigd;
- de taalregeling in de faciliteitengemeenten kan maar met een bijzondere meerderheid worden gewijzigd;
- de gewesten krijgen de voogdij over alle gemeenten, ook die met faciliteiten;
- voor Voeren en Komen komt er een bijzondere voogdijregeling: de bevoegdheden van de bestendige deputatie worden uitgeoefend door de gouverneur, en de gouverneurs van Henegouwen en Limburg moeten beiden hun handtekening plaatsen onder voogdijbeslissingen (behalve de gewone voogdij die verband houdt met de eerbiediging van de taalwetgeving).

- in Voeren, Komen en de zes randgemeenten worden de schepenen rechtstreeks verkozen en worden de schepencolleges proportioneel samengesteld. Het schepencollege beslist bij consensus. Als er geen consensus is, gaat de zaak naar de gemeenteraad.

- een soortgelijke regeling geldt voor de leden van de OCMW-raad en het vast bureau van die raad. De OCMW-voorzitter wordt benoemd door de gemeenschapsregering.

- van alle mandatarissen in de taalgrens- en randgemeenten wordt verondersteld dat zij de taal van het taalgebied waarin hun gemeente ligt, kennen. Dat vermoeden kan alleen worden weerlegd voor de burgemeester en de OCMW-voorzitter, of voor diegenen die dat ambt waarnemen, behalve voor diegenen die het ambt tussen 1 januari 1983 en 1 januari 1989 gedurende een ononderbroken periode van drie jaar hebben uitgeoefend⁶. Als de Raad van State, binnen de zestig dagen

(6) Die bepaling houdt een "taalamnestic" in voor de burgemeesters de Grunne (Wezembeek-Opem) en Thiery (Linkebeek), tegen wie na de gemeenteraadsverkiezingen van 1982 klacht was inge-

na een klacht, hun benoeming vernietigt, kunnen zij tot aan de volgende verkiezingen niet opnieuw worden benoemd en het ambt ook niet waarnemen. Miskennning van die bepalingen wordt als een grove nalatigheid beschouwd, die aanleiding kan geven tot schorsing of afzetting.

- kiezers van Voeren en van Komen kunnen voor de Kamerverkiezingen en de Europese verkiezingen hun stem uitbrengen in het arrondissement Verviers resp. Ieper.

Tegen de "koppeling" van Komen aan Voeren was intussen fel protest gerezen bij het (homogeen) PSC-gemeentebestuur van Komen, dat steun kreeg van partijgenoten uit Moeskroen⁷. De PSC-mandatarissen dreigden ermee te partij te verlaten. Een en ander veroorzaakte een verstrakking van de houding van de PSC op het formatieberaad. Dat PSC-voorzitter Deprez had toegezegd op 25 april een PSC-delegatie uit Komen en Moeskroen te ontvangen, wekte ongenoegen bij de PS-delegatie. In een vrij pessimistisch klimaat gingen de onderhandelaars op zaterdag 23 april zonder nieuwe afspraak uiteen.

Na het weekeinde bracht formateur Dehaene bij de Koning verslag uit over zijn opdracht. Het staatshoofd verzocht hem die opdracht voort te zetten; Dehaene zou tijd gekregen hebben tot woensdagavond 27 april.

Nog steeds op 25 april voerde Dehaene afzonderlijke gesprekken met de vijf partijvoorzitters om na te gaan hoe alsnog een oplossing voor het Voer-knelpunt kon worden gevonden. Later op de dag legde Dehaene hen "alternatieve voorstellen" voor, waarover op 26 april onderhandeld werd. Daarbij viel een toenaadering in de standpunten te noteren.

Op 27 april viel als een complete verrassing het bericht dat PS-voorzitter Guy Spitaels ontslag nam als onderhandelaar van zijn partij en dat hij tijdelijk het partijbureau niet zou voorzitten. Spitaels verdween in het "maquis".

In de pers werd het spectaculaire ontslag in verband gebracht met de situatie binnen de PS. José Happart, die ervan op de hoogte was dat de onderhandelaars op een akkoord afstevenden, reageerde in de avond van 26 april via het persbureau Belga scherp afwijzend op de verplichte taalkennis voor mandatarissen die volgens hem in de teksten van Dehaene stond ingeschreven. Diezelfde avond werd Spitaels op de hoogte gebracht van een motie van de PS van de stad Luik, waarin de PS-delegatie aangemaand werd een hardere houding aan te nemen. In Henegouwen heerste er bij de PS-basis ongenoegen over de terugkeer van Wilfried Martens.

Met zijn ontslag, zo speculeerde de pers, plaatste Spitaels de leden van het partijbureau voor de keuze (Spitaels of Happart) en voor hun verantwoordelijkheid, en trachtte hij zijn gezag aan de top van de partij te versterken.

Op 27 april werden de onderhandelaars - Spitaels was vervangen door Philippe Moureaux - het eens over een regeling voor de Voer-kwestie. Het akkoord hernam woordelijk het hoger vermelde achtpuntenplan van Dehaene, behalve wat de

diend bij de Raad van State. Die klacht werd echter verworpen omdat er onvoldoende bewijzen waren dat zij geen Nederlands zouden kennen.

(7) Komen en Moeskroen werden in 1963, bij de vastlegging van de taalgrens, overgeheveld van de provincie West-Vlaanderen naar de provincie Henegouwen. Gelijkijdig werd Voeren losgemaakt van de provincie Luik en bij Limburg gevoegd.

voogdij over Voeren en Komen betreft. De gouverneurs van Limburg en Henegouwen zouden de bevoegdheden die normaal aan de deputatie zijn voorbehouden niet samen uitoefenen, zoals in het achtpuntenplan, maar na voorafgaand advies van een college van tien gouverneurs (de negen provinciegouverneurs en de vice-gouverneur van Brabant). De gouverneur is verplicht het advies van de meerderheid te volgen; is er geen meerderheid, dan wordt het advies als negatief beschouwd. Er is steeds beroep mogelijk bij de Vlaamse resp. Waalse Executieve.

Nieuw in de tekst was ook de bepaling dat de organisatie van het gewoon administratief toezicht nationaal geregeld blijft voor de gemeenten Komen, Voeren en de zes randgemeenten, terwijl de uitoefening ervan naar de gewesten gaat.

Het PS-bureau keurde nog diezelfde dag het akkoord goed; er waren 27 ja-stemmen, twee neen-stemmen en vier onthoudingen.

Met het Voer-akkoord was het formatieberaad aan de eindfase toe. De onderhandelaars slaagden er zonder veel moeite in de laatste "brackets" uit de ontwerp-teksten te schrappen en in ochtend van 30 april gingen zij uiteen met een volledig ontwerp-regeerakkoord op zak.

Knelpunten die in de eindfase werden beslecht waren:

- de bouw van een achtste kerncentrale: er zou voorrang worden verleend aan scenario's die een nieuwe nucleaire eenheid uitsluiten;

- Brussel: de Executieve zou vijf leden tellen, en collegiaal en bij consensus beslissen; in de gemeenten waar geen Vlaamse raadsleden zijn, krijgt een Nederlandstalig OCMW-raadslid inzage-recht in de gemeentestukken; gemeenten die een Vlaming in het schepencollege opnemen, krijgen een extra schepenzetel;

- concurrentiekracht: er komen geen bijzondere machten maar een kaderwet om het concurrentievermogen van de Belgische bedrijven te beschermen;

- SST: de trajecten voor de supersnelle trein worden na akkoord van de betrokken gewesten vastgelegd;

- legerdienst: er wordt een diepgaande studie gemaakt over het verkorten van de diensttijd en de taken van het leger;

- abortus: tot het einde van 1988 neemt de meerderheid geen initiatieven; de minister van Justitie zal "het nodige klimaat scheppen voor een sereen debat", d.w.z. dat er geen vervolgingen meer worden ingesteld.

Het ontwerp-akkoord werd op 2 mei in tweede lezing, en in aanwezigheid van Wilfried Martens, definitief goedgekeurd. Op een afsluitende persconferentie noemde formateur Dehaene het akkoord "een unieke kans voor het land om het economisch herstel- en vernieuwingsbeleid voort te zetten en om zijn structuren op beslissende wijze aan te passen".

Intussen was in Wallonië, met name in de PS, het verzet tegen de regeling voor de faciliteitengemeenten toegenomen. Heel wat militanten namen het niet dat de partij "Happart had laten vallen", zoals tot uiting kwam tijdens een paar pijnlijke incidenten op de traditionele 1-meivieringen.

Op 1 mei dook Spitaels weer op. Voor de camera's van de RTBf verdedigde hij vurig het communautaire akkoord, dat hij als een Waalse overwinning voorstelde.

Op 5 mei kwamen de partijcongressen bijeen om het ontwerp-regeerakkoord te bespreken en goed te keuren. Dat gebeurde met erg uiteenlopende stemresultaten:

	Ja	Neen	Onthoudingen
CVP	664	41	23
SP	343	13	4
VU	526	47	32
PS	337	206	19
PSC	352	11	59

Op 6 mei werd Jean-Luc Dehaene, op zijn vraag, door de Koning van zijn formatie-opdracht ontheven.

D. Martens VIII krijgt het vertrouwen van het parlement

Nog op 6 mei stelde de Koning, zoals verwacht, aftredend premier Wilfried Martens tot formateur aan. Diezelfde dag begon Martens onderhandelingen over de samenstelling van de regering. Op 8 mei, even vóór middernacht, maakte het Paleis de namen van de ministers en staatssecretarissen bekend.⁸

De achtste regering-Martens legde op 9 mei de eed af.

De regering telde negentien ministers (tien Vlamingen en negen Franstaligen) en dertien staatssecretarissen (acht Vlamingen en vijf Franstaligen). Elk van de vijf partijen had een vice-premier.

Op een persconferentie kondigde eerste-minister Martens aan, dat het aantal regeringsleden in de loop van de kabinetsperiode zou slinken van 32 tot 27. Ingevolge de staatshervorming zouden de minister van Openbare Werken, de minister van (Franstalig) Onderwijs, de staatssecretaris van (Nederlandstalig) Onderwijs en de twee staatssecretarissen van het Brusselse Gewest uit het nationale kabinet verdwijnen. Het aantal leden van de Vlaamse Executieve, de Waalse gewestexecutieve en de Franse gemeenschapsexecutieve zou daarentegen toenemen, en bovendien zou er een Brusselse Executieve komen die vijf leden telt.

De regeringsvorming gaf aanleiding tot een aantal verschuivingen in de Waalse gewest- en de Franse gemeenschapsregering. Guy Coëme, die minister van Landsverdediging was geworden, werd als voorzitter van de gewestregering vervangen door Bernard Anselme. Philippe Busquin, die minister van Sociale Zaken was geworden, werd vervangen door Edgard Hismans.

Vice-premier Philippe Moureaux werd als voorzitter van de Franse gemeenschapsregering opgevolgd door Valmy Féaux, die op zijn beurt als voorzitter van de Waalse Gewestraad door Willy Burgeon werd vervangen. Charles Picqué nam in de Franse gemeenschapsregering de plaats van Robert Urbain in.⁹

Bij de vorming van het kabinet-Martens VIII was afgesproken dat de PSC'er Charles-Ferdinand Nothomb voorzitter van de Kamer en de CVP'er Lambert

(8) Voor de samenstelling van de regering, zie bijlage I.

(9) Zie voor die verschuivingen ook bijlage II.

Kelchtermans voorzitter van de Senaat zouden worden. Laatstgenoemde zou in oktober worden opgevolgd door CVP-voorzitter Frank Swaelen.

Leo Tindemans zou op Buitenlandse Betrekkingen blijven tot aan de Europese verkiezingen van juni 1989 en dan opgevolgd worden door Mark Eyskens.

SP-voorzitter Karel van Miert zou op 1 januari 1989 het Belgische mandaat in de EG-Commissie overnemen van Willy de Clercq (PVV). Als zijn opvolger werd minister van Binnenlandse Zaken Louis Tobback genoemd.

Louis Vanvelthoven (SP) zou in oktober, bij de verruiming van de Vlaamse Executieve, voorzitter van de Vlaamse Raad worden, in opvolging van de liberaal Jean Pede.

Deze - en andere, meer partijinterne - afspraken lokten in de pers smalende commentaren uit. In het Parlement trok de oppositie van leer tegen de "stoelendans". In de Senaat waren zelfs de meerderheidspartners van de CVP er niet mee opgezet dat die partij alweer een "interimaris" als voorzitter van de Hoge Vergadering naar voren had geschoven. De Senaat stelde bij wijze van protest de voor 10 mei geplande verkiezing van Kelchtermans tot 16 mei uit.

Op 11 mei las premier Martens in de Kamer en in de Senaat de regeringsverklaring voor. Hij zei dat België voor twee uitdagingen staat: de economische crisis waarmee alle Europese landen al vijftien jaar worden geconfronteerd en die tot hervormingen en fundamentele keuzen dwingt, en het doorvoeren van belangrijke hervormingen om "de grondslag te leggen voor een nieuwe Staat die zal beschikken over werkelijk federale structuren".

In het sociaal-economische vlak noemde Martens de bestrijding van de werkloosheid de hoofdprioriteit van de regering. Hij zei dat de regering moet zorgen voor de algemene, economische basis-voorwaarden die een stabiele en groeiende werkgelegenheid waarborgen.

Het overheidstekort moet in 1989 worden teruggebracht tot 7% van het bnp om het zgn. sneeuwbal-effect van de rentelasten te stuiten, zei de premier. Hij kondigde aan, dat de regering de fiscaliteit zou hervormen om de hoge marginale aanslagvoeten te verminderen en om het systeem huwelijks- en gezinsvriendelijker te maken. Er komt een actief beleid om de armoede te bestrijden, zei de eerste-minister nog.

De premier zette vervolgens de krachtlijnen uiteen van de staatshervorming die de regering wil doorvoeren om "beter te beantwoorden aan de betrachtingen van de bevolking en om de efficiëntie van het beleid te bevorderen". De gemeenschappen en de gewesten krijgen meer bevoegdheden en meer financiële middelen, en zullen in staat zijn om binnen hun bevoegdheden verdragen te sluiten en zich te laten vertegenwoordigen bij sommige internationale instellingen. Brussel krijgt een volwaardig statuut als hoofdstedelijk gewest.

Martens zei tot slot dat die "ambitieuze staatshervorming" moet zorgen voor een betere verstandhouding tussen gemeenschappen en gewesten.

Na een investituurdebat van 36 uur kreeg de regering op 15 mei het vertrouwen van de Kamer, met 140 stemmen voor, 65 tegen en één onthouding. Drie leden van de meerderheid keurden de vertrouwensmotie niet goed: Detremmerie (PSC) en Perdieu (PS), beiden uit het arrondissement Moeskroen, omdat het taalstatuut

van Komen gekoppeld werd aan dat van Voeren, en Gendebien (PSC-ADW) uit protest tegen de Voerregeling. Om diezelfde reden onthield Jean-Marie Happart (PS) zich.

De Senaat schonk op 19 mei het vertrouwen aan de regering, met 122 stemmen voor, 45 tegen en twee onthoudingen. Bij de meerderheid stemden Nora Staels-Dompas (CVP) en Pierre Lenfant (PSC) tegen. De onthoudingen kwamen van de Yves de Wasseige (PS) en Pierre Falise (PSC). De vier voerden communautaire bezwaren aan ter verantwoording van hun stemgedrag.

II. De eerste fase van de staatshervorming

A. Zeven grondwetsartikelen herzien

Daags na de vertrouwensstemming in de Senaat keurde de ministerraad, op 20 mei, het voorstel goed om zeven artikelen van de Grondwet te herzien. Het betrof de artikelen 17 (onderwijsvrijheid), 47, 48 (kiesstelsel), 59bis (gemeenschapsbevoegdheden), 107ter (Arbitragehof), 108ter (Brusselse agglomeratie) en 115 (rijksfinanciën). De herziening was nodig om de grondslag voor de verdere staatshervorming te leggen (onderwijsfederalisering, financiering van gewesten en gemeenschappen, Brussel), maar ook om het Voer-akkoord uit te voeren (aanpassing kiesstelsel).

De besprekingen in de parlementscommissies voor de grondwetsherziening begonnen op 27 mei. De Kamercommissie behandelde eerst de artikelen 47, 48, 108ter en 115, de Senaatscommissie de artikelen 17, 59bis en 107ter.

Tijdens de commissiebesprekingen werd in de pers gespeculeerd over de vraag of de regering, gezien het ongenoegen van enkele parlementsleden van sommige meerderheidspartijen, de stemmingen zou overleven. Luidens artikel 131 van de Grondwet kan tijdens de plenaire vergadering van de Kamer en de Senaat maar geldig worden gestemd over een voorstel tot herziening van de Grondwet als ten minste twee derde van de leden aanwezig zijn. Een voorstel is maar aangenomen als het ten minste twee derde van de stemmen heeft verkregen. Luidens het reglement van Kamer en Senaat tellen de onthoudingen mee om het aanwezigheidsquorum te bepalen, niet om de meerderheid vast te stellen. Om geldig te kunnen stemmen, dienden in de Kamer 142 van de 212 leden aanwezig te zijn, in de Senaat 123 van de 183 leden. De regering beschikte over de theoretische steun van 149 Kamerleden en 133 Senatoren.

Het openbare Kamerdebat begon op 13 juni, de eerste stemmingen hadden plaats op 15 juni.

Het voorstel om grondwetsartikel 47 te herzien werd goedgekeurd met 144 ja-stemmen en één tegenstem, van de Franstalige socialist Perdieu. De oppositie had vóór de stemming het halfroond verlaten. Ook de PSC'er Detremmerie uit Moeskroen verliet de zaal, uit protest tegen de regeringsplannen inzake Komen.

Het voorstel om grondwetsartikel 48 te herzien werd goedgekeurd met 142 ja-stemmen en 51 neen-stemmen.

Op 17 juni werd het voorstel om grondwetsartikel 108ter te herzien goedgekeurd met 143 ja-stemmen en één onthouding, van Paul-Henry Gendebien (PSC-

ADW). Daan Vervaeke (VU) en Jean-Pierre Detremmerie (PSC) hadden samen met de oppositie vóór de stemming de zaal verlaten.

Eveneens op 17 juni keurde de Kamer het voorstel om grondwetsartikel 115 te herzien goed met 142 ja-stemmen en één onthouding, van Mieke Vogels (Agalev). Vogels had "uit humane overwegingen" een stemafspraak gemaakt met SP-Kamerlid Magda de Meyer, die de vorige stemmingen vanop een ziekbed had meegemaakt. Het aanwezigheidsquorum werd nipt bereikt. Naast De Meyer waren, zoals bij vorige stemmingen, drie andere leden van de meerderheid wegens ziekte afwezig: Mottard, Biefnot (beiden PS) en Steverlynck (CVP). Detremmerie (PSC) en Jean-Marie Happart (PS) daagden niet op. Jan Verheyden (SP) was niet op tijd terug van een begrafenis.

Het openbare Senaatsdebat begon op 14 juni, de stemmingen hadden op 16 juni plaats.

Het voorstel om artikel 17 van de Grondwet te herzien, werd goedgekeurd met 131 ja-stemmen, 34 neen-stemmen en twee onthoudingen.

Het voorstel om artikel 59bis te herzien, werd goedgekeurd met 129 ja-stemmen, 40 neen-stemmen en drie onthoudingen. Ferdinand de Bondt (CVP) stemde tegen, Nora Staels-Dompas (CVP) onthield zich.

Het voorstel om artikel 107ter te herzien werd goedgekeurd met 140 ja-stemmen, 30 neen-stemmen en twee onthoudingen. Agalev en Ecolo stemden met de meerderheid mee.

In de daaropvolgende weken werden de herziene voorstellen door de andere kamer besproken en aangenomen.

Op 30 juni keurde de Senaat de wijziging van de artikelen 47 en 48 goed. Bij de stemming over artikel 47 waren er 126 ja- en 40 neen-stemmen, en twee onthoudingen, van de PS'er Dehousse en de PSC'er Falise. Bij de stemming over artikel 48 onthield alleen Dehousse zich.

De voorstellen om de artikelen 108ter en 115 van de Grondwet te herzien, werden op 1 juli goedgekeurd, met 130 stemmen voor en 38 tegen.

In de Kamer hadden de stemmingen plaats op 7 juli (artikel 17: 145 ja-stemmen; artikel 59bis: 147 ja-stemmen; de oppositie had telkens de zaal verlaten) en op 8 juli (artikel 107ter: 153 ja-stemmen, 40 neen-stemmen en drie onthoudingen; de Groenen stemden met de meerderheid mee).

In het *Belgisch Staatsblad* van 9 juli 1988 werden de wijzigingen aan de artikelen 47, 48, 108ter en 131 bekendgemaakt.

In artikel 47, dat de voorwaarden opsomt waaraan men moet voldoen om kiesgerechtigd te zijn, werd de voorwaarde geschrapt dat men ten minste zes maanden zijn woonplaats moet hebben in dezelfde gemeente.

In artikel 48, over de samenstelling van de kiescolleges, werd de bepaling geschrapt dat die samenstelling per provincie wordt geregeld.

Beide artikelen werden herzien om de inwoners van Voeren en Komen-Waasten de mogelijkheid te geven buiten hun kiesarrondissement te stemmen. De herziening maakt het ook mogelijk kiesrecht te verlenen aan Belgen die in het buitenland verblijven.

Door de wijziging van artikel 108ter werden de bevoegdheden van de Brusselse agglomeratie overgedragen aan het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest, waarvan de instellingen (Raad, Colleges en Executieve) later zouden worden opgericht door een wet die met een bijzondere meerderheid moet worden aangenomen.

Het gewijzigde artikel voert in de Brusselse Hoofdstedelijke Raad taalgroepen in die, samen met de Colleges (de Nederlands- resp. Franstalige leden van de Executieve), bevoegd zijn voor de gemeenschapsaangelegenheden. Hun samenstelling, werking, bevoegdheden en financiering zouden later worden geregeld door een wet die met een bijzondere meerderheid moet worden aangenomen.

De taalgroepen en de Colleges nemen de bevoegdheden over van de Cultuurcommissies die, eveneens door de wijziging van artikel 108ter, werden afgeschaft.

De Colleges vormen samen het Verenigd College dat fungeert als overleg- en coördinatieorgaan tussen de beide gemeenschappen. De twee taalgroepen, die de Verenigde Vergadering vormen, en de twee Colleges regelen samen de zgn. bicommunautaire aangelegenheden.

Aan artikel 115, over de rijksbegroting en -rekeningen, werd de bepaling toegevoegd dat een wet die met een bijzondere meerderheid moet worden aangenomen, het financieringsstelsel voor de gewesten vaststelt.

In het *Belgisch Staatsblad* van 19 juli 1988 werden de wijzigingen van de artikelen 17, 59bis en 107ter bekendgemaakt.

In artikel 17 werd de vrijheid van onderwijs nader omschreven, mede in het licht van de federalisering van het onderwijs. Het nieuwe artikel maakt het mogelijk dat een Gemeenschap, bij decreet dat met een twee-derdemeerderheid moet worden aangenomen, zijn bevoegdheden als inrichtende onderwijsoverheid overdraagt aan een of meer autonome organen. Het legde aldus de basis voor de op te richten (Vlaamse) Autonome Raad voor het Gemeenschapsonderwijs.

Door de wijziging van artikel 17 werden bovendien de politieke waarborgen van het Schoolpact (1958) in de Grondwet opgenomen. Luidens de nieuwe §4 zijn "alle leerlingen of studenten, ouders, personeelsleden en onderwijsinstellingen [...] gelijk voor de wet of het decreet. De wet en het decreet houden rekening met objectieve verschillen, waaronder de eigen karakteristieken van iedere inrichtende macht, die een aangepaste behandeling verantwoorden".

Ten slotte voerde het nieuwe artikel uitdrukkelijk het recht op onderwijs en de kosteloze toegang tot het onderwijs tot het einde van de leerplicht in.

Door de wijziging van artikel 107ter over het Arbitragehof werd het toetsingsrecht van het Hof (bevoegdheidsconflicten tussen wet en decreet of tussen decreten onderling) uitgebreid tot artikel 17, maar ook tot de artikelen 6 (gelijkheidsbeginsel) en 6bis (niet-discriminatiebeginsel). Niet alleen de overheid maar "ieder die doet blijken van een belang" kan bij het Arbitragehof de vernietiging vragen van een wet die of een decreet dat in strijd is met de bepalingen van de grondwetsartikelen 6, 6bis en 17.

Door de mogelijkheid dat toetsingsrecht later, bij een wet die met een bijzondere meerderheid moet worden aangenomen, uit te breiden tot andere grondwetsartikelen, werd de basis gelegd van een volwaardig Grondwettelijk Hof.

Het nieuwe artikel 59bis regelt verschillende zaken.

Het omvat vooreerst de federalisering van het onderwijs. De vele uitzonderingen op dat beginsel, die in 1970 in de Grondwet werden ingeschreven, werden haast allemaal geschrapt. De gemeenschappen zijn volledig bevoegd voor het onderwijsbeleid, met uitzondering van het vaststellen van het begin en het einde van de leerplicht, de minimale voorwaarden voor het uitreiken van de diploma's en de pensioenregeling van het onderwijzend personeel, die een nationale aangelegenheid blijven.

Voor de culturele, onderwijs- en zgn. persoonsgebonden aangelegenheden kregen de gemeenschappen de bevoegdheid internationale verdragen te sluiten.¹⁰

De taalwetgeving voor de faciliteitengemeenten kan alleen nog worden gewijzigd door een wet die met een bijzondere meerderheid wordt aangenomen. Door die bepaling werden de faciliteiten "vergrendeld".

Voorts bepaalt het nieuwe artikel 59bis dat een bijzondere wet de overheden zal aanduiden die in Brussel de zgn. bi-communautaire persoonsgebonden aangelegenheden uitoefenen.

Ten slotte staat in het gewijzigde artikel 59bis dat een wet die met een bijzondere meerderheid moet worden aangenomen, het financieringsstelsel voor de gemeenschappen vaststelt.

Volledigheidshalve moet worden vermeld dat, luidens overgangsbepalingen, de gewijzigde grondwetsartikelen 17, 59bis, 107ter, 108ter en 115 pas van kracht zouden worden als hetzij de uitvoeringswet ervan van kracht werd, hetzij de financiering van de gemeenschappen en de gewesten wettelijk geregeld was. Tot zolang bleven de bestaande bepalingen van kracht.

B. De bijzondere wet van 8 augustus 1988

Terwijl het Parlement nog bezig was aan de herziening van de Grondwet, keurde de ministerraad op 1 juli een wetsontwerp goed dat de bijzondere wet op de staats hervorming van 8 augustus 1980 ingrijpend wijzigde. De wijzigingen betroffen in hoofdzaak de uitbreiding van de bevoegdheden van de gewesten en de gemeenschappen en de evenredige samenstelling van de Vlaamse Executieve.

Het opstellen van de artikelen van het wetsontwerp was vrij rimpelloos verlopen. Meer moeite had de regering met het uitschrijven van de *Memorie van Toelichting* bij het ontwerp. Bij het nader preciseren van de in algemene bewoordingen omschreven bevoegdheden rezen meningsverschillen tussen voorstanders van een verregaande autonomie voor de deelstaten (VU en PS) en de meer "unitaristisch" ingestelde partijen (vooral de PSC, in mindere mate de SP; de CVP nam een tussenpositie in). De wrijvingen hadden betrekking op onder meer en vooral de bevoegdheden van de gemeenschappen en/of gewesten inzake wetenschappelijk onderzoek, buitenlandse handel en economisch beleid (met daarbij de omschrijving van de economische en monetaire unie).

(10) Om die bevoegdheid daadwerkelijk te kunnen uitoefenen, zou later wel nog artikel 68 van de Grondwet, dat het buitenlands beleid aan de Koning toevertrouwt, moeten worden herzien. Bovendien zou een en ander nader worden geregeld door een bijzondere wet.

Het klimaat werd vertroebeld door het zgn. incident-Schiltz. In een 11-julitoespraak in Kortrijk en Machelen zei Hugo Schiltz op 10 juli onder meer: "Wallonië is ons probleem niet meer, België evenmin. Europa en de wereld, en hoe wij daar als Vlaamse Gemeenschap tegenover staan, dát is het actuele Vlaamse probleem. Dit veronderstelt een herdenken van de hele Vlaamse politiek, intern en extern".

Vermoedelijk in PSC-kringen is men over de uitspraak, die op 11 juli in een aantal Vlaamse kranten stond afgedrukt, gestruikeld. In de avond van 11 juli verspreidde het kabinet van premier Martens volgende mededeling:

"De eerste-minister heeft in een gesprek met vice-eerste-minister Hugo Schiltz uitleg gevraagd over de draagwijdte van zijn 11-julitoespraak. De heer Schiltz heeft bevestigd dat hij elke vorm van separatisme afwijst en dat de zin *Wallonië is ons probleem niet meer, België evenmin* wordt ingetrokken. Hij heeft tevens bevestigd dat hij zijn volle medewerking wil verlenen aan de realisatie van de drie doelstellingen die in de regeringsverklaring zijn opgenomen in verband met de staatshervorming, nl. een betere verstandhouding tussen onze gemeenschappen en gewesten, een grotere efficiëntie bij de besluitvorming en de waarborg van een betere werking van de centrale staat".

Volgens persberichten zou Schiltz over de kwestie ook op het Paleis zijn ontboden¹¹.

Tijdens het weekeinde van 16-17 juli raakte de regeringstop het eens over de inhoud van de *Memorie*. Het wetsontwerp werd op 18 juli bij de Kamer ingediend. Op een persconferentie sprak premier Martens over de "wellicht belangrijkste hervorming sedert het ontstaan van ons land". Na de inwerkingtreding van de wet kan België plaats nemen "onder de staten die, voor wat hun structuur betreft, federale staten worden genoemd", zei Martens. Hij legde sterk de klemtoon op de samenwerking tussen de staat, de gewesten en de gemeenschappen.

Die samenwerking was ook een van de thema's in de jaarlijkse 21-julitoespraak van koning Boudewijn, waarin hij een aantal "ernstige overwegingen" bij de staatshervorming maakte. Voor de eerste keer werd België in een koninklijke toespraak een federale staat genoemd.

Hij omschreef het zgn. unionistisch federalisme als "een federalisme dat de samenhang in de hand moet werken, dat solidariteit tussen de verschillende bestanddelen handhaaft en dat elk vorm van openlijk of verdoken separatisme afwijst".

De koning pleitte voor "een stevig centraal gezag" en zei dat de centrale overheid de bevoegdheid moet hebben om de economische en monetaire unie te versterken en te doen eerbiedigen, om impulsen te geven aan het wetenschappelijk onderzoek en aan de buitenlandse handel, en om op het internationale vlak de verantwoordelijkheid van een federale staat te kunnen opnemen¹².

(11) De kwestie kwam op 14 juli ter sprake in de Kamer. Poswick (PRL) eiste het ontslag van Schiltz. Anciaux (VU) verbaasde zich over de reactie van premier Martens en zei dat de uitspraak van Schiltz moedwillig verkeerd geïnterpreteerd werd. Premier Martens las de tekst voor van zijn mededeling van 11 juli en zei dat het incident voor hem gesloten was.

(12) In zijn kerstboodschap kwam koning Boudewijn op het thema van de staatshervorming terug. Hij riep de gewesten en de gemeenschappen op tot een nieuwe dialoog en zei dat België de bakermat van een federaal Europa kan en moet worden.

In de Kamercommissie voor de Hervorming der Instellingen werd een vijftal meerderheidsamendementen op het wetsontwerp aanvaard. Het belangrijkste betrof de jeugdbescherming, waarvan duidelijker dan in de oorspronkelijke tekst werd bevestigd dat dit een gemeenschapsmaterie is.

De Kamer keurde op 29 juli het wetsontwerp goed, met 141 stemmen voor, 62 tegen en 3 onthoudingen. Voor de goedkeuring was een bijzondere meerderheid vereist, d.w.z. de ja-stem van twee derde van de aanwezigen (waarbij de onthoudingen niet meetellen) en van de helft van de leden in elke taalgroep. Bij de meerderheid stemden Detremmerie (PSC), Gendedien (PSC-ADW) en Happart (PS) tegen. Perdieu (PS), Michel en Jérôme (beiden PSC) onthielden zich.

In de Senaat werd het bevoegdheidsontwerp op 5 augustus aangenomen, met 130 stemmen voor, 46 tegen en één onthouding (van de PSC'er Falise).

De wet van 8 augustus 1988 "tot wijziging van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen" -- ook wel de *bevoegdheidswet* genoemd -- verscheen in het *Belgisch Staatsblad* van 13 augustus.

De wet verruimde de bevoegdheden van de gewesten en de gemeenschappen en stelde voorts een aantal samenwerkings- en overlegmechanismen in.

Sinds de wet van 8 augustus 1988 hebben de *gewesten* de volgende bevoegdheden:

- de ruimtelijke ordening, met o.m. stedenbouw, rooiplannen van de gemeentewegen, stadsvernieuwing en monumenten en landschappen (voor monumenten en landschappen waren sinds 1980 de gemeenschappen bevoegd);

- het leefmilieu, met uitzondering van de in-, door- en uitvoer van afvalstoffen, van de radioactieve afval en, desgevallend, van nationale normen wanneer er geen Europese normen zijn.

- de landinrichting en het natuurbehoud, met o.m. ruilverkaveling, groenbeleid, bossen, jacht, visvangst, visteelt, ontwatering, polders, watering en dijken;

- het waterbeleid, met o.m. de waterproduktie en watervoorziening (inclusief de grote waterbouwkundige werken als stuwdammen, spaarbekkens en installaties voor de ontzilting van zeewater), de zuivering van het afvalwater en de rioering.

- het economisch beleid (de zgn. nationale economische sectoren - staal, steenkool, textiel, scheepsbouw en -herstelling, glasverpakking - werden geschrapt), de gewestelijke aspecten van het kredietbeleid (met inbegrip van de oprichting en het beheer van openbare kredietinstellingen), het afzet- en uitvoerbeleid (waarvoor evenwel een nationaal beleid van coördinatie, bevordering en samenwerking blijft bestaan), de aanvullende of suppletieve hulp aan landbouwbedrijven, de natuurlijke rijkdommen.

Voor het toekennen van fiscale voordelen in het kader van de nationale fiscaliteit en de wetten op de economische expansie is het akkoord van de nationale overheid vereist.

De wet hecht groot belang aan de economische en monetaire unie (EMU). Zij bepaalt in dat verband dat de gewesten hun economische bevoegdheden uitoefenen "met inachtneming van de beginselen van het vrije verkeer van personen, goe-

deren, diensten en kapitalen en van de vrijheid van handel en nijverheid, alsook met inachtneming van het algemeen normatief kader van de economische en monetaire eenheid, zoals vastgesteld door of krachtens de wet, en door of krachtens de internationale verdragen".

"De nationale overheid is met dit doel bevoegd om algemene regels vast te stellen inzake : de overheidsopdrachten ; de bescherming van de verbruiker ; de organisatie van het bedrijfsleven ; de maxima voor hulp aan ondernemingen op het gebied van de economische expansie, die slechts gewijzigd kunnen worden met het akkoord van de gewesten".

"Bovendien is alleen de nationale overheid bevoegd voor : het muntbeleid, zowel intern als extern ; het financieel beleid en het spaarwezen, met inbegrip van de reglementering en de controle op de kredietinstellingen en andere financiële instellingen en op de verzekeringsmaatschappijen en de daarmee gelijkgestelde ondernemingen, de holdings en de gemeenschappelijke beleggingsfondsen, het hypothecair krediet, het consumptiekrediet, het bank- en verzekeringsrecht, alsmede de oprichting en het beheer van haar openbare kredietinstellingen ; het prijs- en inkomensbeleid ; het mededingingsrecht en het recht inzake de handelspraktijken, met uitzondering van de toekenning van kwaliteitslabels en oorsprongbenamingen van regionale of lokale aard ; het handels- en het vennootschapsrecht ; de vestigingsvoorwaarden ; de industriële en intellectuele eigendom ; de contingenten en vergunningen ; de metrologie en de normalisatie ; het statistisch geheim ; de Nationale Investeringsmaatschappij ; het arbeidsrecht en de sociale zekerheid".

- de gewestelijke aspecten van het energiebeleid, zoals de elektriciteitsdistributie tot 70.000 volt, de openbare gasdistributie en nieuwe energiebronnen, maar niet de kernenergie en de tarieven ;

- de openbare werken en het vervoer - een volledig nieuwe bevoegdheid -, met name : de wegen en hun aanhorigheden ; de waterwegen en hun aanhorigheden ; de havens en hun aanhorigheden ; de zeekering ; de dijken ; de veerdiensten ; de regionale luchthavens ; het gemeenschappelijk stads- en streekvervoer, met inbegrip van de taxidiensten ; de loodsdiensten en de bebakeningsdiensten van en naar de havens, evenals de reddings- en sleepdiensten op zee.

- de ondergeschikte besturen : de algemene financiering van de gemeenten, de agglomeraties en federaties van gemeenten en de provincies, met uitzondering van de provincie Brabant (dat houdt de regionalisering van het Gemeente- en het Provinciefonds in) en de financiering van opdrachten in aangelegenheden die tot de gewestbevoegdheid behoren ; het toezicht op de intercommunale verenigingen ; de organisatie en de uitoefening van het administratief toezicht op de provincies, de gemeenten en de agglomeraties en federaties van gemeenten, met uitzondering van de organisatie en de uitoefening van het gewoon administratief toezicht op de provincie Brabant en de gemeenten van het Duitse taalgebied en de organisatie van het gewoon administratief toezicht op de zes randgemeenten rond Brussel, Voeren en Komen-Waasten (waarvoor de nationale overheid bevoegd blijft) ;

- het tewerkstellingsbeleid : de arbeidsbemiddeling, de zgn. tewerkstellingsprogramma's ;

- het wetenschappelijk onderzoek inzake gewestmateries.

Sinds de wet van 8 augustus 1988 hebben de *gemeenschappen* volgende bevoegdheden :

- het cultuurbeleid : bescherming en luister van de taal, schone kunsten, cultureel patrimonium (inclusief musea), bibliotheken, omroep (inclusief omroepreclame), hulp aan de geschreven pers, jeugdbeleid, lichamelijke opvoeding, sport en openluchtlevens, toerisme, peuterscholen, post- en parascolaire vorming, beroepsomscholing en -bijscholing, ...

- de persoonsgebonden aangelegenheden : gezondheidsbeleid (behalve organieke wetgeving, financiering en ziekte- en invaliditeitsverzekering); bijstand aan personen (gezinsbeleid, maatschappelijk welzijn, migrantenbeleid, gehandicaptenbeleid, bejaardenbeleid, jeugdbescherming);

- het wetenschappelijk onderzoek inzake de gemeenschapsmateries.

Een aantal bevoegdheden zijn niet vermeld in de wet van 8 augustus 1988 maar komen krachtens de Grondwet zelf de gemeenschappen toe :

- het onderwijsbeleid (met de hogervermelde beperkende uitzonderingen);

- de samenwerking tussen de gemeenschappen en de internationale samenwerking (inclusief het verdragsrecht);

- het taalgebruik in bestuurszaken, onderwijs en sociale betrekkingen tussen werkgever en werknemer ; het taalgebruik in de faciliteitengemeenten kan echter alleen met een bijzondere meerderheid door het nationale Parlement worden gewijzigd (de zgn. vereeuwiging van de faciliteiten).

De wet van 8 augustus 1988 creëerde voorts het kader voor de samenwerking tussen de nationale overheid, de gemeenschappen en de gewesten, o.m. door het samen oprichten en beheren van diensten en instellingen en door het sluiten van samenwerkingsakkoorden. De gewesten zijn daartoe zelfs verplicht voor o.m. grensoverschrijdende wegen en waterwegen en voor het grensoverschrijdend openbaar vervoer.

Ten slotte bepaalt de wet van 8 augustus 1988 dat de Vlaamse Executieve maximum elf leden mag tellen, de Franse gemeenschapsexecutieve maximum vier en de Waalse gewestexecutieve maximum zeven. Bovendien werd in de wet de evenredige samenstelling van de Vlaamse Executieve in de periode oktober 1988-oktober 1992 ingeschreven.

C. De faciliteiten- of pacificatiewet

Hoewel zij alsdusdanig buiten de eigenlijke hervorming der instellingen valt, wordt in dit hoofdstuk ook de wet van 9 augustus 1988 "tot wijziging van de Gemeentewet, de Gemeentekieswet, de Organieke wet betreffende de Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn, de Provinciewet, het Kieswetboek, de wet tot regeling van de provincieraadsverkiezingen en de wet tot regeling van de gelijktijdige parlements- en provincieraadsverkiezingen" besproken -- in de pers gewoonlijk de *faciliteitenwet* en door de regering de *pacificatiewet* genoemd --, omdat zij een wezenlijk bestanddeel was de communautaire bepalingen van het regeerakkoord en omdat de parlementaire behandeling ervan gekoppeld was aan

de bespreking van de zgn. bevoegdheidswet. De wet gaf uitvoering aan de afspraken die op het formatieberaad waren gemaakt om de Happart-kwestie te regelen.

Het opstellen van het wetsontwerp verliep niet probleemloos. Tussen de Nederlandstalige en de Franstalige regeringspartijen bestonden er drie twistpunten, die op een vergadering van het ministercomité voor Institutionele Hervormingen konden weggewerkt worden (31 mei):

- de vergaderingen van het schepencollege waarvan, luidens het regeerakkoord, voor alle gemeenten, "het besloten karakter" wettelijk zou worden vastgelegd. De Franstaligen vroegen dat een schending van dat besloten karakter als een grove nalatigheid zou worden beschouwd, die kon leiden tot de schorsing van de betrokken schepen. Dat zou erop neerkomen, dat een Vlaamse schepen in een faciliteitengemeente niet kon bekendmaken dat een lid van het schepencollege, in strijd met de taalwetgeving, Frans sprak. De regering ging op de Franstalige eis niet in. Wel werd overeengekomen dat in de wet zou worden ingeschreven, dat alleen de beslissingen van het schepencollege in de notulen worden opgenomen, in de taal van het gebied waarin de gemeente is gelegen. De beraadslagingen zouden niet genotuleerd worden, zodat op basis van de notulen geen klacht kan worden ingediend wegens de overtreding van de taalwet.

- de plaats waar inwoners van Voeren en Komen bij de parlements- en de Europese verkiezingen voor anderstalige lijsten kunnen stemmen. De Franstaligen wilden dat zij dat in de eigen gemeente zouden kunnen doen. Die eis werd verworpen.

- het advies van het college van gouverneurs in het kader van de bijzondere voogdijregeling voor Voeren en Komen. De Vlamingen vroegen dat in de wet zou worden ingeschreven dat zo'n advies binnen een bepaalde termijn moet worden gegeven, om obstructie van de Franstaligen te voorkomen. Ook op die vraag werd niet ingegaan. Wel zou later bij KB een termijn worden vastgelegd, maar dat zou een "termijn van orde" en geen "vervaltermijn" zijn. Als de termijn niet wordt gerespecteerd, zou dat met andere woorden geen gevolgen hebben.

Het wetsontwerp werd op 3 juni door de ministerraad goedgekeurd en voor advies naar de Raad van State gestuurd.

De Nederlandstalige en de Franstalige staatsraden raakten het niet eens over de beoordeling van het ontwerp, zodat de Raad van State eind juni een verdeeld advies uitbracht.

De Nederlandstalige staatsraden velden een vernietigend oordeel over het wetsontwerp. Zij waren van mening dat het ontwerp via de wijziging van de Gemeentewet, de Gemeentekieswet en de OCMW-wet, de bestuurstaalwet van 1963 wijzigde. Luidens het nieuwe artikel 59bis van de Grondwet zou het ontwerp daarom met een bijzondere meerderheid moeten worden goedgekeurd, voerden zij aan.

Dat uit de directe verkiezing van een mandataris onweerlegbaar de kennis van de taal van het taalgebied voortspuit, noemden zij strijdig met artikel 3bis van de Grondwet. Zij wezen er bovendien op, dat er van een rechtstreekse verkiezing van de OCMW-leden in het wetsontwerp geen sprake was, aangezien de kiezer maar één lijst zou voorgelegd krijgen waarop zowel kandidaat-gemeenteraadsleden als kandidaat-OCMW-raadsleden stonden.

Voorts stelden de Nederlandstalige leden van de Raad van State dat er in Komen geen "uitzonderlijke toestand" bestond die "uitzonderlijke maatregelen" rechtvaardigde. Die toestand was er in Voeren wel.

Volgens de staatsraden schakelde het wetsontwerp de bestendige deputatie en de gouverneur van Limburg als voogdijoverheid uit, wat in strijd is met het gelijkheidsbeginsel en overkomt als een "bestrafing".

Over het college van gouverneurs zeiden de Vlaamse staatsraden o.m. dat het afbreuk doet aan de homogeniteit van de taalgebieden.

De mogelijkheid voor de inwoners van Voeren en Komen om buiten hun arrondissement te stemmen, gaat in tegen het territorialiteitsbeginsel dat het staatsbestel schraagt en brengt het kiesgeheim in het gedrang, aldus de Vlaamse staatsraden.

De Franstalige staatsraden waren milder in hun oordeel. Zij merkten op, dat de *Memorie van Toelichting* geen bijzondere omstandigheden vermeldde die het objectief rechtvaardigen dat sommige bepalingen van het wetsontwerp alleen van toepassing zijn op Voeren en Komen. Regering en Parlement moeten oordelen of er zulke omstandigheden bestaan.

Zij wezen op de verschillende interpretatie van artikel 3bis van de Grondwet -- met name de vraag of uit het artikel al dan niet kan worden afgeleid dat het op directe wijze verplichtingen inzake taalkennis en -gebruik oplegt aan mandatarissen -- en zeiden dat de wetgever of de grondwetgever duidelijkheid zou moeten scheppen.

Volgens hen was er geen sprake van de schending van het kiesgeheim.

Nederlandstaligen en Franstaligen waren het wel eens over een aantal juridisch-technische opmerkingen bij de artikelen van het wetsontwerp. Zij waren het er ook over eens, dat de gouverneurs van Henegouwen en Limburg hun rechtsprekende bevoegdheid over de geldigheid van de gemeenteraads- en OCMW-raadsverkiezingen in Komen resp. Voeren niet kunnen uitoefenen als zij gebonden zijn door het advies van het college van gouverneurs.

Van meet af maakte de regering duidelijk dat zij niet van plan was het wetsontwerp grondig te herzien. Wel werd de tekst aangepast aan de technisch-juridische bezwaren van de Raad van State, en werd ingegaan op twee inhoudelijke bezwaren: de OCMW-raadsleden zouden op een aparte lijst verkozen worden en de rechtsprekende functie van de gouverneurs van Limburg en Henegouwen werd herschreven.

Op wat het opiniegedeelte van het advies werd genoemd, antwoordde de regering in de gewijzigde *Memorie van Toelichting*. Daarin stond onder meer:

- het ontwerp wijzigt de taalwetgeving niet, aangezien in het regeerakkoord staat dat de taalwetten ongewijzigd blijven en aangezien het ontwerp geen afbreuk doet aan de verplichting om de taal van het taalgebied te gebruiken voor de administratieve handelingen;

- er wordt geen nieuwe verkiesbaarheidsvoorwaarde ingevoerd en daarom wordt uitdrukkelijk het onweerlegbaar karakter van het vermoeden van taalkennis voor de rechtstreeks verkozen mandatarissen gepreciseerd;

- aangezien het ontwerp de kieswetgeving maar niet de taalwetgeving wijzigt, moet het met een gewone parlementaire meerderheid worden aangenomen;

- tussen Voeren en Komen bestaan er "een zeker aantal parallelle situaties"; door de grondwetsartikelen 47 en 48 te wijzigen heeft de Grondwetgever zelf vastgesteld dat er objectieve redenen zijn die een verschillende behandeling van beide gemeenten rechtvaardigen;

- het uitoefenen van het kiesrecht buiten het eigen kiesarrondissement doet geen afbreuk aan het Belgisch staatsbestel zoals dat door de herziene grondwetsartikelen 47 en 48 is uitgewerkt en schendt het kiesgeheim niet.

Inmiddels was het protest tegen de ontworpen regeling voor acht faciliteiten-gemeenten niet geluwd.

Aan Vlaamse kant werd aangevoerd dat het faciliteitenontwerp een veel te hoge "prijs" was voor de verruiming van de autonomie, omdat het de faciliteiten bestendigde en de taalwetgeving uitholde. De kritiek werd verwoord door o.m. erevoorzitter Raf Renard van de Vaste Commissie voor Taaltoezicht in een "vrije tribune" in *Knack* (29 juni) en door voorzitter prof. dr. Marcel Storme van de Vlaamse Juristenvereniging in een "vrije tribune" die op 2 juli in de meeste Vlaamse kranten verscheen.

Op 11 juli verscheen in enkele Vlaamse kranten als advertentie een "Boodschap aan de Vlaamse leden van de Constituante" die door een zeventigtal bekende Vlamingen was ondertekend, waarin zowel de faciliteitenregeling als de geplande financieringsvoorstellen voor de gewesten en de gemeenschappen "onaanvaardbaar" werden genoemd.

De voorzitters van de drie Vlaamse regeringspartijen reageerden op 15 juli met een mededeling waarin zij de geplande staatshervorming een "historische stap" naar autonomie noemden en wezen op "belangrijke en waardevolle" elementen in het faciliteiten-ontwerp.

Aan Franstalige kant kwam het verzet vooral uit de randgemeenten rond Brussel. Burgemeester de Grunne van Wezembeek-Oppem kondigde in juni aan dat hij tot een boycot van de gemeenteraadsverkiezingen zou oproepen, maar hij kreeg daarvoor geen steun uit de andere randgemeenten. Wel zegden de burgemeesters van vijf van de zes randgemeenten de wet te zullen boycotten. Het gemeentebestuur van Sint-Genesius-Rode, de enige randgemeente met een homogeen Vlaams bestuur, verdedigde het faciliteitenontwerp.

Op 14 juli hadden de vijf "anti-burgemeesters" een onderhoud met premier Martens. 's Anderendaags vroegen zij hem schriftelijk de rechtstreekse verkiezing (en bijgevolg het onweerlegbaar vermoeden van taalkennis) van de schepenen, de evenredige samenstelling van en de consensusregel in het schepencollege, en de gewestelijke voorgedij over de randgemeenten te schrappen. Het schepencollege van Sint-Genesius-Rode, dat eveneens een onderhoud had met de premier, nam daar uitdrukkelijk afstand van. De ministerraad besliste op 15 juli het wetsontwerp niet te wijzigen.

In Komen, waar vroeger al tegen de koppeling van het statuut van de gemeente aan dat van Voeren was geprotesteerd, stapte de PSC-afdeling in juli uit de natio-

nale partijstructuren. De Komense christendemocraten zouden als "Agir" aan de gemeenteraadsverkiezingen deelnemen.

Bij het begin van de openbare bespreking van het ontwerp keurde de Senaat op 25 juli een motie goed, waarin werd vastgesteld dat het ontwerp "geen expliciete noch impliciete wijzigingen aanbrengt in de wetten op het gebruik der talen in bestuurszaken" en bijgevolg met een gewone meerderheid moest worden aangenomen.

Het ontwerp werd op 27 juli aangenomen. Zeven leden van de meerderheid stemden tegen: Staels-Dompas, De Bondt (CVP), Dehousse, de Wasseige (PS), Pouillet, Lenfant en Falise (PSC). De CVP'er Van Roy onthield zich.

De Kamer keurde het ontwerp op 5 augustus goed. Bij de meerderheid stemden Gendebien, Detremmerie, Michel (PSC) en Happart (PS) tegen. Vervaeet (VU) en Jérôme (PSC) onthielden zich.

De belangrijkste bepalingen van de wet van 9 augustus 1988 (*Belgisch Staatsblad* 13 augustus 1988) kunnen als volgt worden samengevat:

- een aantal bevoegdheden van de bestendige deputatie van Limburg en Henegouwen inzake de gemeente Voeren resp. Komen-Waasten worden uitgeoefend door de provinciegouverneur. Het betreft de tuchtprocedures ten aanzien van mandatarissen, het zenden van een bijzonder commissaris, het benoemen van een burgemeester buiten de raad, verkiezingsgeschillen en de vernietiging van gemeentelijke beslissingen in het kader van het gewoon administratief toezicht (met uitzondering van wat betrekking heeft op de taalwetgeving);

- de gouverneur van Limburg en van Luik oefenen die bevoegdheden uit na overeenkomstig advies van het college van provinciegouverneurs, dat bestaat uit de negen gouverneurs en de vice-gouverneur van Brabant. Het college brengt advies uit bij meerderheid van stemmen. In geval van staking van stemmen wordt het advies als negatief beschouwd;

- de vergaderingen van het college van burgemeester en schepenen zijn niet openbaar. Alleen de beslissingen worden opgenomen in de notulen en in het register van de beraadslagingen; alleen de beslissingen kunnen rechtsgevolgen hebben;

- de schepenen in de zes randgemeenten rond Brussel (Drogenbos, Kraainem, Linkebeek, Sint-Genesius-Rode, Wemmel en Wezembeek-Oppem) en in Komen-Waasten en Voeren worden rechtstreeks verkozen. De verdeling van de mandaten onder de verschillende partijen gebeurt op basis van de hoogste kiesquotiënten. De verdeling van de mandaten binnen een partij gebeurt in volgorde van de verkiezing van de raadsleden;

- in de zes randgemeenten, Komen-Waasten en Voeren worden de beslissingen van het schepencollege bij consensus genomen. Bij gebrek aan consensus wordt de zaak voorgelegd aan de gemeenteraad.

- de leden van de Raad voor Maatschappelijk Welzijn (RMW, de raad van het OCMW) in de randgemeenten en in Komen-Waasten en Voeren worden rechtstreeks verkozen;

- de voorzitter van de RMW van de randgemeenten en van Voeren en Komen-Waasten wordt op voorstel van de raad en uit de leden van de raad door de bevoegde gemeenschapsregering benoemd ;

- in alle faciliteitengemeenten moeten gemeenteraadsleden, schepenen, burgemeesters, waarnemend schepenen en burgemeesters, RMW-leden, RMW-voorzitters en waarnemend RMW-voorzitters voor het uitoefenen van hun ambt, van de taal van het taalgebied waarin de gemeente gelegen is, de kennis hebben die nodig is om bedoeld mandaat uit te oefenen. Door het feit van hun verkiezing of benoeming bestaat het vermoeden dat die mandatarissen de bedoelde taalkennis bezitten ;

Dat vermoeden is onweerlegbaar ten aanzien van alle rechtstreeks verkozen mandatarissen en ten aanzien van de burgemeesters en de RMW-voorzitters die tussen 1 januari 1983 en 1 januari 1989 gedurende ten minste drie jaar ononderbroken een mandaat van burgemeester resp. RMW-voorzitter hebben uitgeoefend.

Ten aanzien van andere mandatarissen kan het vermoeden worden weerlegd op verzoek van een gemeenteraadslid resp. een RMW-raadslid. Daartoe moet de verzoeker het bewijs leveren van ernstige aanwijzingen die dat vermoeden kunnen weerleggen en afgeleid zijn uit een rechterlijke beslissing, de bekentenis van de mandataris of de uitoefening van zijn ambt als individuele bestuursoverheid. Een verzoekschrift daartoe wordt ingediend bij de Raad van State, binnen een termijn van zes maanden na de eedaflegging of nadat de betrokkene voor het eerst de functie waarnam.

Indien de Raad beslist dat ten aanzien van een burgemeester of een RMW-voorzitter het vermoeden van taalkennis is weerlegd, wordt de benoeming vernietigd. Tot de volgende verkiezingen kan de betrokkene niet opnieuw benoemd worden en het ambt evenmin waarnemen.

De miskennis van die bepalingen is een grove nalatigheid, die kan aanleiding geven tot de schorsing of de afzetting van de betrokkene ;

- voor de parlements- en de Europese verkiezingen kunnen de kiezers van Voeren en Komen-Waasten hun stem uitbrengen in Aubel resp. Heuvelland.

III. De tweede fase van de staatshervorming

Na het parlementair reces begon het wetgevende werk voor de tweede fase van de staatshervorming : het statuut van het Brusselse Gewest ; de aanpassing van het Arbitragehof ; de financiering van de gewesten en de gemeenschappen ; de samenwerking tussen de onderscheiden beleidsniveaus. Uit vrees dat de meer "unitaire" ingestelde partijen, in de eerste plaats de PSC, na de tweede fase zouden afhaken, stelden de PS en de VU, de twee partijen die het verst wilden gaan in de federalisering van het land, voor ofwel de samenwerking naar de derde fase over te brengen ofwel het verdragsrecht, dat samen met de toekenning van de residuaire bevoegdheid aan de deelgebieden en met de hervorming van het tweekamerstelsel tot een derde fase behoort, al in de tweede fase te regelen. Op dat voorstel werd evenwel niet ingegaan.

A. Het statuut van Brussel

De ministerraad keurde op 30 september het ontwerp van bijzondere wet over de Brusselse instellingen goed. Pas eind november bracht de Raad van State er advies over uit. De Raad vond het niet wenselijk de technische bepalingen over de verkiezingen van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad op te nemen in een wetsontwerp dat met een bijzondere meerderheid moest worden goedgekeurd, omdat daardoor elke latere wijziging, hoe klein ook, eveneens een bijzondere parlementaire meerderheid zou vereisen. De regering ging op het bezwaar in en diende een afzonderlijk, gewoon wetsontwerp over de verkiezingen van de Brusselse Raad in.

De Raad van State had ook bedenkingen bij de koppeling van de verkiezingen voor de Brusselse Raad aan die voor het Europees Parlement. De Raad merkte op, dat die verkiezingen met mekaar geen uitstaans hebben, maar de regering ging daar niet op in. De opmerking van de Raad van State dat het niet zeker is, dat de Europese verkiezingen vijfjaarlijks zullen blijven, werd opgevangen door in het ontwerp in te schrijven dat de Brusselse en de Europese verkiezingen samenvallen voor zover de Europese verkiezingen om de vijf jaar plaatshebben.

Op 1 december keurde de ministerraad de definitieve tekst van de twee wetsontwerpen goed, die nadien het eerst door de Senaat werden besproken. Tijdens het debat werd door de Vlaamse partijen kritiek geuit op de geringe Vlaamse aanwezigheid in de Brusselse Hoofdstedelijke Raad. Berekeningen wezen uit, dat van de 75 leden er maar elf tot vijftien Nederlandstaligen zouden zijn. Drie ervan zouden lid worden van de Executieve, zodat er maar acht tot twaalf overbleven om aan de commissiewerkzaamheden deel te nemen en om de Executieve te controleren. Vóór de stemming over het wetsontwerp zei vice-premier en minister van Institutionele Hervormingen Philippe Moureaux, dat de regering het probleem erkende en bereid was er een oplossing voor te zoeken. De Senaat keurde het ontwerp van bijzondere wet op 22 december goed, met 127 stemmen voor, 24 tegen en 9 onthoudingen, waaronder die van Ferdinand De Bondt (CVP) uit protest tegen de geringe Vlaamse vertegenwoordiging in de Raad.

In de Kamer kwam die kwestie eveneens ter sprake. Vic Anciaux (VU) en Eric van Rompuy (CVP) kondigden een amendement aan om de leden van de Executieve in de Raad te vervangen door hun opvolgers, waardoor er drie Nederlandstalige en vijf Franstalige Raadsleden zouden bijkomen. De SP-fractie, die zei geen precedent te willen scheppen, en de Franstalige regeringspartijen weigerden het voorstel te steunen. Vice-premier Moureaux herhaalde dat de regering het aantal Vlaamse vertegenwoordigers in de Raad zou verhogen, zonder te raken aan de politieke evenwichten.

De Kamer keurde het ontwerp van bijzondere wet op 9 januari 1989 goed, met 147 stemmen voor, 48 tegen en 10 onthoudingen. Het wetsontwerp over de Brusselse verkiezingen was al op 7 januari aangenomen.

De bijzondere wet van 12 januari 1989 met betrekking tot de Brusselse Instellingen (B.S. 14 januari 1989) verleent aan het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest, bestaande uit de 19 gemeenten van het arrondissement Brussel-Hoofdstad, rechtspersoonlijkheid. Het krijgt dezelfde bevoegdheden en gelijkaardige financiële mid-

delen als de andere gewesten, en oefent tevens de bevoegdheden van de Brusselse agglomeratie uit.

De Brusselse Hoofdstedelijke Raad telt 75 leden, die om de vijf jaar en voor het eerst in 1989 rechtstreeks worden verkozen, in beginsel op de dag van de verkiezingen voor het Europees Parlement. De leden worden verkozen op eentalige lijsten, volgens het stelsel van de evenredige vertegenwoordiging, gecorrigeerd door poolvorming (d.w.z. dat de zetels eerst worden verdeeld over het geheel van de Nederlandstalige resp. Franstalige lijsten). Zij worden ingedeeld in taalgroepen.

Door en uit de Raad wordt een Executieve verkozen, bestaande uit vijf leden : de voorzitter, twee leden van de Nederlandse en twee leden van de Franse taalgroep. De Executieve beslist volgens het collegialiteitsbeginsel en volgens de procedure van de consensus. Als er geen consensus is over de verdeling van de taken, wordt gewerkt met gewaarborgde bevoegdheidspakketten. Op voorstel van de Executieve kan de Raad onder zijn leden drie gewestelijke staatssecretarissen verkiezen, van wie ten minste één tot de minst talrijke taalgroep behoort, die worden toegevoegd aan een lid van de Executieve, geen deel uitmaken van de Executieve, maar de vergaderingen ervan kunnen bijwonen.

De Raad oefent zijn gewestbevoegdheden uit door middel van ordonnanties die kracht van wet hebben, maar waarvan, in tegenstelling tot decreten, de rechtscolleges (inclusief de Raad van State) de toepassing kunnen weigeren als ze in strijd zijn met de Grondwet (behalve de bevoegdheidsverdelende regels en de artt. 6, 6bis en 17, waarvan de controle aan het Arbitragehof is voorbehouden) en met de niet-bevoegdheidsverdelende regels van de Brussel-wet. Om de internationale rol en de hoofdstedelijke functie van Brussel te vrijwaren, kunnen ordonnanties en besluiten inzake stedenbouw, ruimtelijke ordening, openbare werken en vervoer door de regering worden geschorst en zelfs door de Kamer (met een meerderheid in beide taalgroepen) worden vernietigd.

De Raad oefent zijn agglomeratiebevoegdheden uit door middel van verordeningen, die voorrang hebben op de verordeningen van de gemeenten maar niet strijdig mogen zijn met de hogere rechtsnormen.

De vroegere Cultuurcommissies werden vervangen door de Vlaamse Gemeenschapscommissie en de Franse Gemeenschapscommissie, die bestaan uit, als vergadering, de Nederlandse resp. de Franse taalgroep van de Hoofdstedelijke Raad en, als college, uit de twee Nederlandstalige resp. de twee Franstalige leden van de Executieve (de vergaderingen van het college worden met raadgevende stem bijgewoond door een Brussels lid van de Vlaamse Executieve resp. Franse gemeenschapsexecutieve). De commissies fungeren als "inrichtende macht" in culturele, onderwijs- en persoonsgebonden aangelegenheden en oefenen de bevoegdheden uit die de Vlaamse Raad resp. de Franse Gemeenschapsraad opdragen. De twee commissies vormen samen de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie die zaken van gemeenschappelijk belang behartigt en bevoegd is voor de zgn. bicommunautaire instellingen.

De wet van 12 januari 1989 tot regeling van de wijze waarop de Raad van het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest wordt verkozen (B.S. 14 januari 1989) is van technische aard.

Beide wetten traden samen met de financieringswet in werking (1 januari 1989), maar omdat de Brusselse Hoofdstedelijke Raad pas op 18 juni 1989 zou worden verkozen, werden tot dan bij overgangsmaatregel de gewestbevoegdheden door de bestaande Executieve uitgeoefend, onder controle van het Parlement, en bleven de agglomeratie-instellingen tot dan bestaan.

B. Het Arbitragehof

De ministerraad keurde op 7 oktober een ontwerp van bijzondere wet goed om, in uitvoering van het nieuwe grondwetsartikel 107ter, de organisatie, de bevoegdheid en de werking van het Arbitragehof te wijzigen. De Raad van State bracht begin november een negatief advies uit. Dat de regering de gewone wet van 28 juni 1983 over het Arbitragehof gedeeltelijk wilde wijzigen met een bijzondere wet, was volgens de Raad van State ongrondwettelijk. De regering ging op het voorstel in en keurde op 14 november een nieuw ontwerp van bijzondere wet goed om de wet van 28 juni 1983 in zijn geheel te vervangen. Het ontwerp kwam tevens in de plaats van de wet van 10 mei 1985 over de gevolgen van de vernietigings-arresten en van delen van de wet van 2 februari 1984 over de benoeming en de wedden van de leden, referendarissen en griffiers van het Arbitragehof. De bepalingen over de wedden en pensioenen van de rechters, de referendarissen en de griffiers van het Arbitragehof werden in een afzonderlijk, gewoon wetsontwerp opgenomen.

Ook die twee ontwerpen werden het eerst naar de Senaat gestuurd, die ze op 1 december goedkeurde. Bij de stemming over het ontwerp van bijzondere wet waren er 139 ja-stemmen en 36 neen-stemmen. Opvallend was dat de Groenen het ontwerp steunden omdat, zo zeiden ze, het de burger beter beschermt. De liberalen stemden tegen omdat het Arbitragehof geen volwaardig Grondwettelijk Hof werd, dat de normen kan toetsen aan alle grondwetsartikelen.

De Kamer keurde het ontwerp van bijzondere wet op 4 januari 1989 goed, met 154 ja-stemmen (inclusief die van de Groenen) en 38 neen-stemmen.

De bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Arbitragehof (*B.S.* 7 januari 1989) hernam vooreerst de bepalingen van de wet van 28 juni 1983 over de bevoegdheid van het Arbitragehof om wetten en decreten te vernietigen die strijdig zijn met de grondwettelijke bevoegdheidsafbakening tussen de onderscheiden beleidsniveaus, en breidde die bevoegdheid uit tot de Brusselse ordonnanties.

Daarnaast kreeg het Arbitragehof de bevoegdheid om wetten, decreten en ordonnanties te vernietigen die strijdig zijn met de grondwetsartikelen 6 (gelijkheidsbeginsel), 6bis (niet-discriminatiebeginsel) en 17 (onderwijsvrijheid). Het Hof dient ook de prejudiciële vragen daaromtrent te beantwoorden (het Hof van Cassatie en de Raad van State zijn steeds, de andere rechtscolleges in een aantal gevallen verplicht een prejudiciële vraag te stellen).

Een andere nieuwigheid is dat niet alleen de ministerraad en de executieven, maar ook de voorzitters van de wetgevende vergaderingen, op verzoek van twee derde van hun leden, en iedere natuurlijke of rechtspersoon die "doet blijken van een [door het Arbitragehof nader te omschrijven] belang" vernietigingsberoep

kunnen instellen. De beroepstermijn werd verminderd van één jaar tot zes maanden vanaf de bekendmaking van de bestreden norm.

C. De financieringswet

Nadat de materie in een technische werkgroep was voorbereid, zette de regeringstop op 24 oktober het overleg over de financiering van de gewesten en de gemeenschappen in. Naast een reeks technische problemen dienden twee politieke knelpunten te worden opgelost: mogelijke gewestkortingen op de personenbelasting (waar men aan Waalse zijde huiverig tegenover stond) en de leningscapaciteit van de gewesten en de gemeenschappen (die van belang was voor de economische en monetaire unie). Terzelfder tijd werd gesproken over de samenwerking tussen de deelgebieden.

Het gesprek, dat in de eerste week van november stillag door het bezoek van premier Martens aan Zaïre, verliep erg stroef omwille van meningsverschillen tussen "maximalisten" en "minimalisten". In de vroege ochtend van 14 november werd een akkoord bereikt over de principes van de financiering en over de samenwerking tussen de deelgebieden. Premier Martens, die het akkoord nog dezelfde dag in de Kamer toelichtte, zei dat de regering rond was met de tweede fase van de staats hervorming.

Het financieringsakkoord was de juridische vertaling van wat ter zake in het regeerakkoord stond en week daar nauwelijks van af, behalve wat de "onderwijskredieten" betreft. In een nota had secretaris-generaal Georges Monard van het ministerie van Onderwijs erop gewezen dat, luidens de bepalingen van het regeerakkoord, het Nederlandstalig onderwijs in 1998 ruim 14 miljard F (10%) minder zou krijgen dan in 1988, als gevolg van de denataliteit enerzijds en de automatische stijging van de loonlasten door de vergrijzing van het lerarenkorps anderzijds. *Le Soir* berekende dat de gevolgen voor het Franstalig onderwijs nog zwaarder zouden aankomen.

Vanuit de Vlaamse meerderheidspartijen werd eerst geantwoord dat het onderwijs hoe dan ook nog diende te bezuinigen en dat niets de gemeenschappen belet voor hun onderwijs meer uit te geven dan de over te dragen nationale onderwijskredieten, maar later onderschreef men het bezwaar. De regering ving de opmerking ten dele op en besliste bij het berekenen van de onderwijskredieten maar voor 80% met de denataliteit rekening te houden.

De ministerraad keurde het ontwerp van bijzondere wet over de financiering op 18 november goed. Een werkgroep sleutelde intussen verder aan de basiscijfers die in het ontwerp zouden worden ingeschreven. Het debat daarover in de regeringstop, dat op 26 november begon, werd andermaal gekenmerkt door spanningen tussen "maximalisten" en "minimalisten". Het kwam er immers op aan om, departement per departement, de begrotingsposten aan te duiden die zouden worden gefederaliseerd. In de nacht van 29 op 30 november werden de topministers het erover eens 610,6 miljard F als basisbedrag over te dragen aan de gewesten en gemeenschappen: 212 miljard F aan de Vlaamse en 164,2 miljard F aan de Franse Gemeenschap; 121 miljard F aan het Vlaamse, 87,2 miljard F aan het Waalse en 26,3 miljard F aan het Brusselse Gewest.

De ministerraad keurde op 1 december definitief het wetsontwerp goed, dat inmiddels was aangepast aan het technische advies van de Raad van State. Op voorstel van de Raad werden de bepalingen over de samenwerkingsakkoorden uit het ontwerp gelicht en in een afzonderlijk, gewoon wetsontwerp opgenomen. De Raad van State vond dat die bepalingen niet thuishoorden in het financieringsontwerp, dat bovendien met een bijzondere meerderheid moest worden goedgekeurd.

Beide wetsontwerpen gingen eerst naar de Kamer, waar op 6 december de openbare commissievergadering startte. Het debat over de financiering duurde tot 29 december, nam 178 uren in beslag, resulteerde in het omvangrijkste verslag uit de parlementaire geschiedenis (668 bladzijden en 120 bladzijden bijlagen) en was er de oorzaak van dat de parlementaire behandeling van de tweede fase van de staatshervorming niet tegen 1 januari 1989 kon worden afgerond, zoals was gepland.

Centraal in het debat stond, naast de technische aspecten, de vraag of de financieringsregeling de sanering van de overheidsfinanciën al dan niet in het gedrang bracht. De oppositie, vooral de PVV, meende van wel, omdat het stelsel vertrok van de Waalse behoeften en aan Vlaanderen een "bonus" toekende, die vanaf 1995 tot extra staatsuitgaven zou leiden. De meerderheid zei dat de financieringsregeling de rijksfinanciën zou saneren, maar ontkende niet dat de zgn. rentesneeuwbal door de staatshervorming iets later tot stilstand zou komen.

De Kamer keurde het financieringsontwerp op 9 januari 1989 met de vereiste bijzondere meerderheid goed (148 stemmen voor en 56 stemmen tegen). De Senaat volgde op 14 januari (127 stemmen voor, 43 stemmen tegen en één onthouding).

De bijzondere wet van 16 januari 1989 betreffende de financiering van de gemeenschappen en de gewesten (*B.S.* 17 januari 1989) bevat, uiteraard, het nieuwe -- technisch erg ingewikkelde -- financieringsstelsel dat in de plaats kwam van dat van de wet van 9 augustus 1980.

De gewesten beschikken over vijf financieringsbronnen: niet-fiscale ontvangsten; eigen fiscale ontvangsten; toegewezen belastingen; leningen; nationale solidariteitsbijdrage. De gemeenschappen hebben drie financieringsbronnen: niet-fiscale ontvangsten; toegewezen belastingen; leningen.

Niet-fiscale ontvangsten zijn schenkingen en legaten, en inkomsten verbonden aan de uitoefening van de eigen bevoegdheden (loodsgeld, jacht- en visverloven, ...). Voor de gemeenschappen is er voorts een krediet voor de financiering van het universitair onderwijs aan buitenlandse studenten, voor de gewesten een "trekkingsrecht" op de nationale begroting per geplaatste volledig werkloze.

De fiscale ontvangsten van de gewesten zijn: de belastingen op de spelen en weddenschappen, op de automatische ontspanningstoestellen en op de drankslijterijen, de successierechten, de onroerende voorheffing (die volledig gerestorneerd worden), registratierechten (die voor 37,96% gerestorneerd worden en waarop de gewesten in afwachting van de volledige restornering opcentiemen kunnen heffen en kortingen kunnen toestaan) en de verkeersbelasting (die nog niet gerestorneerd is). Voor de eerste drie belastingen kunnen de gewesten de heffingsgrondslag, de aanslagvoet en de vrijstellingen bepalen. Voor de successierechten, de onroerende voorheffing en (na de volledige restornering) de registratierechten kun-

nen zij de aanslagvoet en de vrijstellingen vaststellen; de nationale overheid stelt, in overleg met de gewesten, de heffingsgrondslag vast. Voor de verkeersbelasting hebben de gewesten geen enkele bevoegdheid.

De toegewezen belastingen van de gewesten, "samengevoegde belastingen" genoemd, zijn een deel van de nationaal geïnde personenbelasting (basisbedrag 234,5 miljard F) waarop de gewesten opcentiemen kunnen heffen (die tot 1 januari 1992 de totale fiscale druk niet mogen verhogen) en (vanaf 1 januari 1994) kortingen kunnen toestaan. Om de economische en monetaire unie niet in gevaar te brengen, kan de regering, na overleg met de gewesten, vanaf 1994 een maximumpercentage voor de opcentiemen en kortingen opleggen.

In de definitieve fase (vanaf 2000) wordt jaarlijks het totale krediet van het vorige jaar aangepast aan de groei van het bruto nationaal produkt (BNP) en over de drie gewesten verdeeld volgens de opbrengst van de personenbelasting in elk gewest. In de overgangperiode (1989-1999) wordt het basisbedrag jaarlijks geïndexeerd en wordt bij de verdeling het verschil tussen de bestaande verdeelsleutel (51,95% Vlaanderen, 36,92% Wallonië en 11,13% Brussel) en de personenbelastingsleutel (prognose voor 1999: 57,18% Vlaanderen, 32,81% Wallonië en 10,01% Brussel) via een correctiemechanisme geleidelijk weggewerkt. Tijdens die overgangperiode krijgen de gewesten niet het volledige krediet uitgekeerd, ten einde bij te dragen in de afbouw van de rijksschuld.

De toegewezen belastingen van de gemeenschappen, "gedeelde belastingen" genoemd, omvatten een deel (1989: 64,05%) van het kijk- en luistergeld (te verdelen volgens de plaats van heffing, met voor Brussel een 80F/20N-verdeling), een deel van de BTW-opbrengst en een deel van de personenbelasting.

Het BTW-geld (basisbedrag 290,9 miljard F) wordt verdeeld volgens het leerlingenaantal. Het wordt tijdens een overgangperiode (1989-1998) jaarlijks geïndexeerd, aangepast aan de evolutie van het aantal min-18-jarigen (de "denataliteitscorrectie"; het verschil met de toestand op 30 juni 1988 telt telkens maar voor 80% mee) en verdeeld volgens het leerlingenaantal van 1988 (57,55% N, 42,45% F), met een overgangscorrectie om het verschil met de bestaande verdeling van de onderwijskredieten (56,23% N, 43,77% F) weg te werken. In de definitieve fase (vanaf 1999) wordt het krediet van het vorige jaar jaarlijks aangepast aan de indexevolutie en de evolutie van het aantal min-18-jarigen, en verdeeld volgens het leerlingenaantal van het betrokken jaar.

Voor de personenbelasting (basisbedrag 85,2 miljard F) is de regeling dezelfde als voor de gewesten, met dien verstande dat er geen schulddelneming is. Van de belastingopbrengst in Brussel wordt 80% aan de Franse en 20% aan de Vlaamse Gemeenschap toegewezen.

De gewesten en de gemeenschappen kunnen de toegewezen belastingen vrij gebruiken. De Vlaamse Raad mag zijn financiële middelen voor zowel gewest- als gemeenschapsaangelegenheden gebruiken.

Gewesten en gemeenschappen kunnen leningen aangaan. Om de economische en monetaire unie niet in gevaar te brengen, moeten zij, afhankelijk van het soort lening, de nationale regering informeren of haar goedkeuring krijgen. Binnen de Hoge Raad van Financiën wordt een afdeling "Financieringsbehoeften van de Overheid" opgericht, die adviseert over de financieringsbehoeften van de gewes-

ten, de gemeenschappen en de centrale staat. Op grond van die adviezen kan de nationale regering de leningsmogelijkheid van een gewest of een gemeenschap voor maximum twee jaar beperken.

Vanaf het begrotingsjaar 1990 wordt jaarlijks een nationale solidariteitsbijdrage toegekend aan het (de) gewest(en) waarvan de gemiddelde opbrengst van de personenbelasting per inwoner onder het nationale gemiddeld ligt. De bijdrage is gelijk aan 468 F (te indexeren) per inwoner en per procentpunt dat de gemiddelde opbrengst onder het nationale gemiddelde ligt.

Zoals vroeger beschikken de gemeenschappen en de gewesten over een algemene belastingbevoegdheid op basis van artikel 110 van de Grondwet¹³. Zij kunnen met andere woorden belastingen heffen op aangelegenheden waarvoor zij bevoegd zijn (b.v. milieuheffingen). Ter uitvoering van artikel 110 bepaalt het enig artikel van de wet van 23 januari 1989 (B.S. 24 januari 1989), dat de gewesten gemeenschapsraden, in de gevallen die niet voorzien zijn in de financieringswet, geen belastingen kunnen heffen op de materies die het voorwerp uitmaken van een rijksbelasting en geen opcentiemen kunnen heffen of kortingen toestaan op rijksbelastingen.

De financieringswet bevat voorts bepalingen over de samenwerking tussen de beleidsniveaus (zie hierna onder punt D.), over de overdracht van goederen en van personeel aan de gewesten, de gemeenschappen en de instellingen van openbaar nut en over de afschaffing van de Gewestelijke Economische Raad voor Brabant.

De financieringswet trad, met terugwerkende kracht, op 1 januari 1989 in werking. Die datum was bepalend voor de overdracht van de onderwijsbevoegdheid aan de gemeenschappen, de overdracht van de meeste en belangrijkste bevoegdheden van de bijzondere wet van 8 augustus 1988 aan de gemeenschappen en de gewesten en de inwerkingtreding van de wet op de Brusselse instellingen. Beslissingen over gewest- en gemeenschapszaken die tussen 1 en 17 januari door de nationale regering werden genomen, worden geacht te zijn genomen door de gemeenschappen en de gewesten.

D. Overleg en samenwerking

Het "coöperatief federalisme" dat bij de staatshervorming van 1988 werd ingevoerd, hecht veel belang aan overleg en samenwerking tussen de gewesten, de gemeenschappen en de centrale staat.

De bijzondere wet van 8 augustus 1988 en de financieringswet schrijven in talrijke gevallen een vorm van overleg op het niveau van de uitvoerende macht voor. In de wetten treft men daar uiteenlopende benamingen voor aan : overleg, betrokkenheid, informatie, (eensluitend) advies, (gemeenschappelijk) akkoord, voorstel.

(13) "§ 2. Geen belasting ten behoeve van de gemeenschap of het gewest kan worden ingevoerd dan door een decreet of een in artikel 26bis bedoelde regel. De wet bepaalt ten aanzien van de in het vorige lid bedoelde belastingen, de uitzonderingen waarvan de noodzakelijkheid blijkt".

De financieringswet bepaalt dat die vormen van overleg, met uitzondering van de samenwerkingsakkoorden, beschouwd worden als bevoegdheidsverdelende regels, zodat de miskennis ervan door een wet, een decreet of een ordonnantie voor het Arbitragehof kan worden aangevochten.

De bijzondere wet van 8 augustus 1988 geeft de staat, de gemeenschappen en de gewesten de mogelijkheid samenwerkingsakkoorden te sluiten. In een aantal gevallen, meer bepaald wat de grensoverschrijdende infrastructuur betreft, zijn die samenwerkingsakkoorden verplicht. De financieringswet voegt daar nog een geval aan toe, nl. voor de Zeevaartschool in Oostende en Antwerpen.

Diezelfde wet bepaalt dat de geschillen tussen de contracterende partijen over de uitlegging of de uitvoering van een verplicht samenwerkingsakkoord worden beslecht door een rechtscollege, waarvan de leden op de door het akkoord bepaalde wijze worden aangeduid door elk der partijen en de voorzitter door de leden wordt gecoöpteerd. De beslissing van zo'n rechtscollege is onherroepelijk, mag het voorwerp zijn van een gedwongen tenuitvoerlegging en kan zelfs inhouden dat de andere partij in de plaats komt van de in gebreke blijvende partij, op kosten van deze laatste.

De wet van 23 januari 1989 (B.S. 24 januari 1989) gaf aan zo'n rechtscollege de naam *samenwerkingsgerecht*, bepaalt dat zijn voorzitter een magistraat moet zijn en regelt de procedure.

Voor de niet-verplichte samenwerkingsakkoorden kunnen de partijen de regeling van de verplichte samenwerkingsakkoorden overnemen.

Ten slotte bepaalt de financieringswet dat, tot er een verplicht samenwerkingsakkoord wordt gesloten, de op 1 januari 1989 bestaande procedures, regelingen en feitelijke toestanden van kracht blijven.

IV. Gemeenteraadsverkiezingen, regeringsherschikking en schuldenlast van de grote steden

A. Gemeenteraadsverkiezingen - Voeren en de randgemeenten.

Op 9 oktober had de zesjaarlijkse vernieuwing van de gemeenteraden plaats. In Vlaanderen vielen, in vergelijking met 1982, de winst van de PVV, het verlies van de VU en, vooral, de forse vooruitgang van het Vlaams Blok in Antwerpen op. De partij, die in de campagne het anti-migrantenthema uitspeelde, haalde 17,7% (+ 12,5) van de stemmen en 10 (+ 8) zetels. Dat resultaat verontrustte de regering dermate, dat premier Martens aankondigde meteen werk te maken van een migrantenbeleid en de benoeming van een migrantencommissaris in het vooruitzicht stelde (het zou evenwel tot maart 1989 duren vooraleer dat gebeurde). In Wallonië versterkte de PS haar gemeentelijke posities. In Brussel viel het succes van de burgemeesterslijsten op.

Minister van Staat en oud-premier Paul Vanden Boeynants, die in Brussel-stad de tweetalige PSC-CVP-lijst had aangevoerd, kondigde op 11 oktober aan, kandidaat-burgemeester te zijn van een PSC-CVP-PS-FDF-coalitie. Minister Tobbacq van Binnenlandse Zaken liet echter verstaan dat de burgemeester van Brussel "onbesproken" diende te zijn. VdB was in 1986 veroordeeld wegens fiscale fraude.

Bovendien was bij de Kamer een nieuw dossier tegen hem ingediend¹⁴. Na een onderhoud met premier Martens, die te kennen gaf dat de regering hem niet zou benoemen vooraleer de Kamer en nadien eventueel het Hof van Cassatie uitspraak hadden gedaan, trok VdB zijn kandidatuur terug. Brussel kreeg een PS-PSC-CVP-VU-BON-Ecolo-coalitie, die aftredend burgemeester Hervé Brouhon als kandidaat-burgemeester voorstelde.

De meeste aandacht ging uit naar de gemeenten waar krachtens de zgn. faciliteitenwet de schepenen rechtstreeks verkozen werden en het schepencollege evenredig werd samengesteld. In Voeren verloor de lijst "Retour à Liège" van José Happart een zetel aan de Vlaamsgezinden, die een schepenmandaat kregen. In de zes Vlaamse randgemeenten rond Brussel leden de Vlaamse partijen zetelverlies; in Sint-Genesius-Rode verloor de Vlaamse eenheidslijst haar volstreekte zetelmeerderheid. In Komen slaagden de Vlamingen er niet in een zetel te veroveren.

Naarmate het jaareinde naderde, groeide de vrees dat de voordracht van José Happart, wiens benoeming in 1986 door de Raad van State vernietigd was, als kandidaat-burgemeester van Voeren de regering in verlegenheid zou brengen. Happart zei op 5 december aan de socialistische krant *Le Peuple* dat hij voldoende Nederlands kent om burgemeester van Voeren te zijn. Vijf dagen later antwoordde hij op de RTBf-radio in het "Nederlands" op de in het Nederlands gestelde vraag "Spreekt u Nederlands, mijnheer Happart?": "Ja natuurlijk, ik spreek genoeg Nederlands om burgemeester van de gemeente Fouron te blijven. De wet is de wet. Ook voor José Happart en ook voor mijnheer Tobback".

Minister Tobback van Binnenlandse Zaken had voordien herhaaldelijk laten verstaan dat alleen hij bevoegd was voor de benoeming van de burgemeesters en dat hij er niet over dacht om Happart ter benoeming aan de Koning voor te dragen. Tobback zei dat ook andere dan taalelementen daarin meespeelden.

Op 19 december meldde *Het Volk* dat er tijdens het formatieberaad was afgesproken, dat Voeren pas na de Europese verkiezingen van 18 juni 1989 een burgemeester zou krijgen, en dat dit Nico Droeven zou zijn. De voorzitters van de drie Vlaamse regeringspartijen en van de PSC zeiden van zo'n "geheim akkoord" geen weet te hebben.

De ware toedracht kwam op 28 december aan het licht. Als een complete verassing viel toen het bericht dat, door bemiddeling van de vice-premiers Dehaene (CVP) en Moureaux (PS), José Happart en Huub Broers, de fractieleider van de

(14) Het dossier tegen Vanden Boeynants was eind augustus door de procureur-generaal van Brussel aan Kamervoorzitter Nothomb overgemaakt. Een voormalig personeelslid van Asco zei dat VdB tijdens zijn ambtsperiode als minister van Landsverdediging (1972-1979) van dat bedrijf geld zou hebben ontvangen voor de toewijzing van drie belangrijke opdrachten. Een soortgelijk dossier was er tegen PVV-Kamerlid Freddy Vreven. Hem werd aangewreven als minister van Landsverdediging (1981-1985) 1 miljoen F te hebben gekregen voor zijn partij van een bedrijf, dat in ruil werd opgenomen in de tijdelijke vereniging die een woonwijk voor het Amerikaans personeel van de luchtmachtbasis in Florennes ontwierp. De procureur-generaal van Luik stuurde een dossier over staatssecretaris Anne-Marie Lizin naar de Kamervoorzitter. Zij werd ervan beschuldigd als burgemeester van Hoei de notulen van drie vergaderingen van het schepencollege te hebben vervalst. Volgens artikel 90 van de Grondwet kan alleen de Kamer van Volksvertegenwoordigers ministers in beschuldiging stellen en naar het Hof van Cassatie verwijzen. De Kamer richtte op 13 oktober drie bijzondere commissies op om de dossiers te onderzoeken. Zij kwamen begin 1989 tot het besluit dat er geen reden was om de drie te beschuldigen. De Kamer stemde op 21 februari 1989 met het besluit in.

Vlaamsgezinde Voerense raadsleden, die dag een akkoord hadden gesloten om Nico Droeven, een fractiegenoot van Happart die vrij vlot Nederlands spreekt, tot burgemeester Voeren te laten benoemen.

De tekst van het "historisch compromis" luidt aldus :

"1. Alle schepenen verbinden er zich toe om in het college in een geest van samenwerking en collegialiteit te werken en maximaal te streven naar de consensus bedoeld in artikel 9 van de wet van 9 augustus 1988 [...] Zij verbinden er zich eveneens toe om ten volle de regels te eerbiedigen inzake het gebruik der talen in bestuurszaken, met inbegrip van de faciliteiten, zoals voorzien in de Grondwet en de uitvoeringswetten, evenals de geest te respecteren van bovengenoemde wet van 9 augustus 1988, meer bepaald de artikelen 8 en 19¹⁵.

Zij verbinden er zich toe van de gemeentebelangen van Voeren de essentiële doelstelling van hun politiek handelen en hun beleid te maken. Te dien einde, zullen zij allen de dossiers van de gemeente Voeren verdedigen bij de verschillende bevoegde overheden.

2. Wat de werking van het college van Voeren betreft zullen alle schepenen bevoegdheden krijgen met het oog op de voorbereiding en de uitvoering van de beslissingen van het college. De heer Broers zal worden belast met de volgende aangelegenheden : leefmilieu, eredienst, Nederlandstalig onderwijs en kulturele aangelegenheden. De heer Broers zal eveneens het huwelijk kunnen voltrekken van de inwoners van de gemeente die er om vragen.

3. De in punt 1 bedoelde geest van samenwerking zal in het bijzonder tot uiting komen in de verdediging door alle schepenen van sommige welomschreven dossiers, bijvoorbeeld : a) het dossier dat de gemeente Voeren weldra zal indienen met het oog op de uitbreiding van de lokalen van de Franstalige gemeenteschool van Sint-Martens-Voeren ; b) het verlenen van de bouwvergunning voor de inplanting te Voeren van een muziekschool van de Vlaamse Gemeenschap".

Droeven werd eind december tot burgemeester benoemd. Als onderdeel van het compromis benoemde de regering Armel Wynants, een Franstalige die ook Nederlands spreekt, tot adjunct-arrondissementcommissaris voor Voeren. De PS zou aan Happart opnieuw een verkiesbare plaats op haar lijst voor de Europese verkiezingen hebben toegezegd. Ook diens broer, Jean-Marie Happart, die op de PS-lijst van Luik tot Kamerlid was verkozen, zou de belofte van een nieuw parlementair mandaat hebben gekregen.

Met het akkoord rees een voorzichtige hoop op pacificatie in Voeren.

Vóór de gemeenteraadsverkiezingen was gouverneur Vandermeulen van Limburg ermee blijven doorgaan beslissingen van de gemeenteraad te vernietigen, wanneer Happart de vergadering daarvan voorzat. Happart was echter wat voorzichtiger geworden. Zo was hij niet aanwezig op de vergadering van 2 maart waarop de begroting werd goedgekeurd, waardoor de uitbetaling van het gemeente-

(15) Artikel 8 handelt over het besloten karakter van de vergaderingen van het schepencollege. Het komt erop neer, dat het gebruik van het Frans in het college niet kan worden gebruikt als argument om de afzetting van een schepen te eisen. Artikel 19 handelt over de taalkennis van de mandatarissen van een faciliteitengemeente. Het houdt o.m. in dat, als Happart Droeven als burgemeester zou vervangen en weigert Nederlands te spreken, de Raad van State die vervanging kan vernietigen.

personeel, die sinds 1 januari was stopgezet, weer mogelijk werd (de Franse gemeenschapsregering had intussen voorschotten ter beschikking gesteld, maar het personeel maakte daar maar weinig gebruik van).

Vermelden wij nog dat op 22 januari het Hof van Beroep van Luik het vonnis van rechter Bartels vernietigde, dat José Happart verplichtte als waarnemend burgemeester op te treden¹⁶. Het Hof zei o.m. dat de rechter geen uitspraak kon doen over het politieke recht van Happart de functie van burgemeester uit te oefenen.

In de randgemeente Kraainem bleef de "carrousel" in 1988 voortdraaien. René Capart, wiens verkiezing tot OCMW-voorzitter in 1987 was vernietigd, werd geregeld tot voorzitter herkozen, een beslissing die steevast door de Vlaamse Executieve werd vernietigd¹⁷.

B. Regeringsherschikking

Enkele maanden na haar aantreden onderging de regering-Martens VIII al wijzigingen.

Herman van Rompuy verliet de regering nadat hij op 17 september tot CVP-voorzitter was verkozen. Hij werd op 18 september als staatssecretaris voor Financiën opgevolgd door Wivina Demeester-De Meyer. De bevoegdheden van Van Rompuy als staatssecretaris voor Kleine en Middelgrote Ondernemingen werden tijdelijk waargenomen door vice-premier en minister van Justitie en Middenstand Melchior Wathelet, tot Jos Dupré op 18 oktober staatssecretaris voor KMO werd.

Dupré verliet die dag de Vlaamse CVP-PVV-regering die toen, zoals tijdens het formatieberaad was afgesproken, werd uitgebreid van negen tot elf leden en evenredig werd samengesteld uit de vier grote Vlaamse partijen.

De toetreding van de SP en de VU tot de Vlaamse regering leidde op 18 oktober tot een verdere herschikking van het nationale kabinet. De SP-staatssecretarissen Luc Van den Bossche en Norbert De Batselier namen ontslag en stapten over naar de Vlaamse regering. Van den Bossche werd als staatssecretaris voor Onderwijs opgevolgd door zijn partijgenoot Pierre Chevalier. Jos Dupré (CVP) volgde De Batselier op als staatssecretaris voor Institutionele Hervormingen en kreeg, zoals gezegd, ook het staatssecretariaat voor KMO.

Na de gemeenteraadsverkiezingen maakte Freddy Willockx, de minister van PTT, bekend dat hij ontslag zou nemen uit de regering om burgemeester van Sint-Niklaas te worden. Op vraag van premier Martens werd de vervanging uitgesteld tot half januari 1989, toen als gevolg van de staats Hervorming een nieuwe herschikking van de portefeuilles zou worden doorgevoerd.

Overeenkomstig een afspraak bij de regeringsvorming, werd Frank Swaelen (CVP) op 11 oktober tot voorzitter van de Senaat verkozen. Hij volgde zijn partijgenoot Lambert Kelchtermans op, die na het aantreden van Martens VIII Roger Lallemand (PS) had vervangen.

(16) M. DEWEERDT, *a.w.*, blz. 175.

(17) *Ibid.*, blz. 146-148 en 177-178.

C. Schulden van de grote steden

Op 1 september meldde *De Financieel Economische Tijd* dat minister Tobbacq van Binnenlandse Zaken aan de regering zou voorstellen, dat de Staat een deel van de schulden van de grote steden, vooral van Luik en Brussel, zou overnemen. Ondanks saneringsplannen bleken enkele steden niet in staat te zijn de leningen terug te betalen die zij sinds 1983 bij het Hulpfonds tot financieel herstel van de gemeenten - het zgn. Fonds-Nothomb - hadden aangegaan. Er was sprake van de overname van 45 miljard F van de (65,5 miljard F) schulden van Luik en van 30 miljard F van de schulden van Brussel-stad. Gent zou vanaf 1991 terugbetalingsproblemen hebben.

Op 1 augustus had de Vlaamse regering zich in het Overlegcomité regering-executieven verzet tegen het toekennen van de tweede en de derde schijf van een nieuwe lening met staatswaarborg van 2 miljard F aan Luik. Een eerste schijf van 500 miljoen F was op 17 juni uitbetaald. Na protest van de Vlaamse regering was in het Overlegcomité beslist dat een regeling van de financiële problemen van de grote steden in overleg met de gewesten zou worden uitgewerkt, omdat zij het administratief toezicht uitoefenen. Omdat het beloofde overleg er niet kwam, verzette de Vlaamse regering zich tegen de verdere uitbetaling van de lening aan Luik. Het protest belette nochtans niet dat het Gemeentekrediet de voorschotten uitbetaalde; alleen de eraan verbonden staatswaarborg werd pas na het verstrijken van de schorsingstermijn van zestig dagen verleend.

Op 12 september zei minister Tobbacq dat de vierde schijf pas zou worden uitbetaald als Luik een bijkomend saneringsplan goedkeurde. Dat gebeurde een week later. Het plan hield o.m. de geleidelijke vermindering van het personeelsbestand met 1.000 eenheden, een besparing op de werkingskosten en een verhoging van de inkomsten in.

Tobbacq zei op 20 september de principes van het plan te aanvaarden, de vierde schijf van de lening vrij te geven en aan de regering de overname van 45 miljard F schulden voor te stellen. De Vlaamse regering tekende andermaal verzet aan, waardoor ook nu weer de staatswaarborg pas na het verstrijken van de schorsingstermijn werd verleend.

De kwestie van de schuldenregeling kwam nog enkele keren ter sprake in het Overlegcomité, zonder dat een akkoord werd bereikt. Dat gebeurde wel in de marge van de onderhandelingen over de financiering van de gewesten en de gemeenschappen. De inhoud van het akkoord raakte pas midden december bekend.

De Staat zou 45 miljard F van de schulden van Luik, 30 miljard F van de schulden van Brussel en 2 miljard F van de schulden van Charleroi overnemen. De overname van de Brusselse schulden werd als een louter nationale aangelegenheid beschouwd. Voor de overname van de schulden van Luik en Charleroi kreeg het Vlaamse Gewest een compensatie van 64,1 miljard F (dat bedrag werd bereikt door toepassing van de verdeelsleutel van het Gemeentefonds).

Van de 64,1 miljard F ging 17,1 miljard naar Antwerpen en Gent, en 3,7 miljard naar de financiering van de leningen van het Wegenfonds voor de aanleg van de toegangswegen tot de Liefkenshoektunnel. Het Vlaamse Gewest kreeg voorts de 4 miljard F die Vlaanderen sinds 1983 had ontvangen uit het Fonds voor

scheepskredieten zonder dat daar Waalse compensaties tegenover stonden, en de 1,9 miljard F die het te veel had gekregen uit het Fonds voor schoolgebouwen.

De jaarlijkse "bonus" die Vlaanderen had gekregen in het zgn. Sint-Catharina-akkoord van 1986 (over de regionalisering van een aantal wetenschappelijke instellingen) om het aan Vlaanderen over te dragen Studiecentrum voor Kernenergie (SCK) te financieren, werd opgetrokken en omgezet in een kapitaal van 28,2 miljard F. Omdat het SCK nog niet was geregionaliseerd, was die "bonus" geblokkeerd. De verhoging ervan was het gevolg van de beslissing het SCK maar gedeeltelijk te regionaliseren (met name de afdeling diversificatie) en het nucleaire deel ervan nationaal te houden.

Het laatste deel van het compensatiepakket van 9,2 miljard F was bestemd voor het sociaal en nucleair passief van het SCK, dat ten laste van de nationale begroting werd genomen.

Begin 1989 zou het Fonds-Nothomb worden geregionaliseerd, waardoor de gewesten zelf verantwoordelijk worden voor de financiële hulp aan hun gemeenten. Van regeringszijde werd dan ook benadrukt dat bij de schuldenregeling voor de laatste keer aan "wafelijzer-politiek" was gedaan, d.w.z. het om communautaire redenen toekennen van financiële compensaties.

V. Het begrotings-, fiscaal en sociaal-economisch beleid van Martens VIII

A. De begrotingen-1988 en -89

Ontslagnemend minister Guy Verhofstadt (PVV) van Begroting maakte op 5 januari de budgetresultaten voor 1987 bekend. De centrale overheid sloot het begrotingsjaar af met een tekort van 430,5 miljard F, 125 miljard F minder dan in 1986.

Hoewel het tekort 10,8 miljard F hoger lag dan tijdens de budgetcontrole in het voorjaar 1987 was geraamd, bleef het volgens Verhofstadt beperkt tot de verwachte 8,1% van het bruto nationaal produkt (bnp), omdat het bnp in 1986 sterker gestegen was dan uit eerdere cijfers bleek, waardoor ook voor 1987 op een groter bnp kon worden gerekend.

De regering-Martens VI had de ontwerp-begroting voor 1987 ingediend met een tekort van 417,8 miljard F. Bij de begrotingscontrole van maart 1987 werd dat cijfer opgetrokken tot 419,7 miljard F.

Alle departementen bleven binnen de toegekende kredieten, op Arbeid en Werkstelling na, dat 15,6 miljard F meer had uitgegeven dan in de begroting stond ingeschreven. Verhofstadt schreef die "ontsporing" ten dele toe aan "het niet keurig uitvoeren of onvoldoende inschatten van de door te voeren besparingen en hervormingen", o.m. de hervorming van de werkloosheidsreglementering en de nieuwe regeling voor het schrappen van werklozen ("artikel 143").

Volgens Verhofstadt bleef het mogelijk om het begrotingstekort voor 1988 te beperken tot 7,4% van het bnp, het cijfer dat vermeld stond in de ontwerp-begroting die de regering-Martens VI in september 1987 had ingediend maar die als gevolg van de politieke crisis nog niet door het Parlement was behandeld. Daartoe was het wel nodig, zei Verhofstadt, de maatregelen van die ontwerp-begro-

ting volledig te verwezenlijken, een strikte begrotingscontrole door te voeren en de begrotingsdiscipline van de vorige jaren aan te houden.

Verhofstadt beschouwde het overigens als zijn plicht om tijdens het formatie-beraad de jaarlijkse begrotingscontrole door te voeren. Op 1 april legde hij een nota met de resultaten van de zgn. bilaterale gesprekken tussen Begroting en de onderscheiden departementen voor aan de ministerraad.

In de nota, die de ministerraad niet goedkeurde, zei Verhofstadt dat er een extra tekort van 35,3 miljard F zou moeten worden weggewerkt om de doelstellingen van de ontwerp-begroting voor 1988 aan te houden. Zonder nieuwe maatregelen zou het tekort, dat op 405 miljard F was geraamd, oplopen tot 440,3 miljard F, of 8% (in plaats van 7,4) van het bnp.

Het extra tekort was de som van een daling van de rijksontvangsten (3 miljard F), van 11 miljard F bijkredieten voor vorige jaren, van 10,6 miljard F "gewone" bijkredieten voor 1988 en van 10,7 miljard F bijkredieten die het gevolg waren van de politieke crisis. Verhofstadt hield daarbij geen rekening met 17 miljard F "betwiste" bijkredieten die volgens hem nagenoeg volledig konden worden geschrapt.

De begrotingstoestand was intussen ook in het kader van het formatieberaad door een werkgroep onderzocht¹⁸. De werkgroep kwam op 28 februari tot het besluit dat, zonder bijkomende maatregelen, het begrotingstekort in 1988 zou oplopen tot 467,5 miljard F, 62,5 miljard meer dan in de ontwerp-begroting was geraamd. Verhofstadt noemde dat cijfer "totaal voorbarig".

In een nota over het begrotingsbeleid voor de periode 1988-1992 van 18 maart schreef formateur Dehaene dat de rijksuitgaven, met uitzondering van de rentelasten, in 1988 en 1989 met 80 miljard F omlaag zouden moeten om het begrotingstekort in 1989 terug te brengen tot 7% van het bnp. Om in 1992 de aangroei van de rentelasten - het zgn. sneeuwbaaleffect - te stoppen, zouden de uitgaven in de hele periode met 250 miljard F moeten dalen.

Het cijfer van 80 miljard F was terug te vinden in het regeerakkoord, luidens hetwelk het begrotingstekort in 1989 zou worden teruggebracht tot 7% van het bnp.

Het kabinet-Martens VIII stelde op 27 mei een budgettair tijdsschema op. Zo werd beslist nog vóór het reces de resterende departementale begrotingen voor 1985, 1986 en 1987, voorlopige kredieten voor juli-september 1988 en de geamendeerde ontwerp-begroting voor 1988 door het Parlement te laten goedkeuren.

De amendementen op de ontwerp-middelenbegroting voor 1988, die de regering op 3 juni goedkeurde, verminderden de verwachte inkomsten van 1.491,1 tot 1.490,1 miljard F. Omdat het kabinet twee maatregelen die de regering-Martens VI had gepland - het autowegenvignet en de privatisering van enkele overheidsbedrijven - had geschrapt, daalden de lopende niet-fiscale ontvangsten met

(18) Verhofstadt had in februari ontstemd gereageerd op het initiatief een "parallele begrotingscontrole" door te voeren. Hij nodigde op 23 februari de leden van de werkgroep uit, de bilaterale gesprekken bij te wonen, maar daar werd niet op ingegaan.

9 miljard F en de kapitaalontvangsten met 6,6 miljard F; de lopende fiscale ontvangsten zouden daarentegen 14,3 miljard F meer opbrengen.

Op 10 juni legde minister Schiltz van Begroting een nota voor aan de ministerraad, waarin hij, na een beperkte begrotingscontrole, het tekort voor 1989 op 469 miljard F becijferde, of 8,8% van het bnp. Hij zei dat de vorige regering de uitgaven onderschat had. Dat minister Busquin van Sociale Zaken 36 miljard F bijkredieten vroeg, terwijl zijn voorganger, Dehaene, in maart geen bijkredieten had gevraagd, riep vraagtekens op. Dehaene merkte op, dat de vraag van Busquin grotendeels overbodig was, omdat het tekort in de ziekteverzekering gecompenseerd kon worden door overschotten in andere sectoren van de sociale zekerheid. Het tekort voor de sociale zekerheid in zijn geheel, kon volgens hem tot 8,3 miljard F worden gereduceerd.

De ministerraad besliste op 17 juni de bijkomende kredieten tot 25 miljard F te beperken. Dat bedrag kwam bovenop de 32 miljard F van de begrotingscontrole die Verhofstadt uitvoerde, zodat het begrotingstekort in 1988 op 462 miljard F zou uitkomen, 57 miljard meer dan in de ontwerp-begroting, of 8,4% van het bnp¹⁹. Kamer en Senaat keurden de Rijksmiddelenbegroting voor 1988 net vóór het parlementair reces goed.

Aanvankelijk was er sprake van dat de regering vóór het reces maatregelen zou laten goedkeuren om het begrotingstekort te drukken, maar begin juli werd het duidelijk dat zij de idee van een zgn. mini-programmawet liet vallen en alles op de begroting voor 1989 zette.

Nog in juni begon de voorbereiding van de ontwerp-begroting voor 1989. Minister Schiltz vroeg op 28 juni aan alle ministers voorstellen om 2,5% te besparen op de kredieten die zij voor 1988 hadden gekregen. Verschillende regeringsleden lieten zich negatief uit over de lineaire-besparingsoproep en maakten duidelijk dat zij een verhoging van hun kredieten zouden vragen.

In een interview met *De Standaard* en *Le Soir* zei Schiltz op 22 juli dat er uit de aangevraagde kredieten voor 115 miljard F diende geschrapt te worden om de uitgaven voor 1989 te beperken tot 1.936 miljard F, ten einde de doelstelling van het regeerakkoord te halen.

Het cijfer gaf aanleiding tot een polemiek. Enkele kranten meldden op 26 juli dat volgens de CVP er maar 53 miljard F besparingen nodig waren. De SP verwees naar de 80 miljard F van het regeerakkoord. Schiltz zei op 28 juli in de Kamer dat die cijfers elkaar niet tegenspraken en alles afhing van de uitgangspunten die men hanteerde.

Op 2 augustus bereikte minister Maystadt van Financiën een akkoord met de financiële instellingen en verzekeringsmaatschappijen over een herschikking van de rijksschuld. De regering zou in 1989 voor 28 miljard F rentebetalingen omzetten in een "regularisatielening". Het akkoord sloot aan bij dat van 3 augustus 1986²⁰, luidens hetwelk in 1989 een herbelegging van 21 miljard F rentebetalingen

(19) Uiteindelijk zou het tekort uitkomen op 433,9 miljard F, of 7,7% van het (groter dan verwachte) bnp.

(20) M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1986. In: *Res Publica*, 1987, nr.3, blz. 312.

boven de 8% zou plaatshebben. Dat bedrag werd opgetrokken tot 28 miljard F door de rentedrempel van 8 op 7,75% te brengen. Hoewel op de begroting van 1989 een besparing van 28 miljard F zou worden gerealiseerd, bleef de netto-opbrengst van de herschikking beperkt tot 647 miljoen F. Het was overigens de laatste keer dan zo'n operatie kon worden doorgevoerd, omdat het verschil tussen de rente voor oude leningen en de marktrente in 1990 zal zijn uitgedoofd.

Op 8 augustus begon op het Stuyvenberg-kasteel het beraad onder de topministers over de ontwerp-begroting voor 1989. De resultaten van het beraad werden op 15 augustus bekendgemaakt.

De regering raamde de uitgaven voor 1989 op 1.963,1 miljard F, de ontvangsten op 1.563,6 miljard F en het tekort op de Schatkistverrichtingen op 3,7 miljard F, zodat er een tekort zou zijn van 403,2 miljard F of 7% van het bnp. Schiltz beklemtoonde dat het tekort kleiner is dan de rentelasten die in 1989 op de rijks-schuld moeten worden betaald (417 miljard F).

Tijdens de zgn. bilaterale gesprekken waren voor 59 miljard F aangevraagde uitgaven geschrapt. Op het Stuyvenberg-beraad werd het aanvaarde tekort met nog eens 77 miljard F verminderd.

Daartoe werden enerzijds besparingsmaatregelen genomen, in hoofdzaak in volgende sectoren en/of departementen :

- gezondheidszorg : 12 miljard F, waarvan 4,7 miljard in de klinische biologie en 3,7 miljard in de ziekenhuisuitgaven ;
- pensioenen : 4,8 miljard F, o.m. door het aanspreken van de reserves en door het invoeren van een heffing van 3,5% op de werkgeversbijdragen voor pensioenfondsen en groepsverzekeringen ;
- werkloosheid : 3,2 miljard F, o.m. door een renteloze lening van het Fonds voor de Sluiting van Ondernemingen aan de RVA en door een betere controle ;
- Verkeerswezen : 4,1 miljard F, door een vermindering van de subsidies aan de vervoermaatschappijen ;
- Landsverdediging : 4,2 miljard F, door te snoeien in het investeringsprogramma ;
- Binnenlandse Zaken : 4,7 miljard F, waarvan 4,5 miljard door de vermindering van de dotatie aan het Gemeentefonds ;
- Financiën, Ontwikkelingssamenwerking, Economische Zaken, Post en Openbare Werken leverden elk ruim 1 miljard F in.

Daarbij kwamen de al vermelde schuldherschikking (28 miljard F) en een besparing van 2 miljard F door een beter schuldbeheer.

Anderzijds werden drie maatregelen aangekondigd om de niet-fiscale ontvangsten met 10,6 miljard F te verhogen :

- een beter beheer van de reserves van de Nationale Bank van België (7 miljard F): de Bank zou een deel van zijn goudvoorraad verkopen tegen buitenlandse deviezen en die beleggen. De opbrengst van de beleggingen zou geheel of ten dele naar de Staat gaan ;
- de verkoop van overheidsparticipaties in overheidsbedrijven en parastatale instellingen (2 miljard F);

- het invoeren van een monopolierente ten laste van de RTT (1,6 miljard F).

Naast de bezuinigingen werd beslist een aantal "sociale correcties" door te voeren, ter waarde van 5,6 miljard F:

- de verhoging van het minimumpensioen, de minimuminvaliditeitsuitkering, de verhoogde kinderbijslag, het bestaansminimum, het gewaarborgd inkomen voor bejaarden en de tegemoetkomingen aan minder-validen ;

- het verhogen van het stempelgeld voor werklozen van 57 jaar en ouder die ten minste twintig jaar gewerkt hebben ;

- het laten meetellen van de leger- of burgerdienst als wachttijd voor werkloosheidsuitkeringen ;

- een bijkomend krediet van 1,2 miljard F voor de opslorplingsprogramma's voor langdurig werklozen (DAC, TWW, GeCo).

Voor de zgn. selectieve relance waar de socialisten hadden op aangedrongen, werd 8 miljard F uitgetrokken. Dat bedrag zou evenwel buiten de begroting worden gezocht, via alternatieve financieringstechnieken zoals huur, leasing en autofinanciering.

De (nog niet uitgevoerde) beslissing van het Sint-Annaplan van 1986 om de veerdiensten op de Schelde op te doeken, werd tenietgedaan.

Op het einde van het jaar keurde het Parlement de Rijksmiddelenbegroting voor 1989 goed, samen met de bijhorende Programmawet van 30 december 1988, die de uitvoeringsmaatregelen bevatte. Met het indienen van de uitgavenbegrotingen zou worden gewacht tot 1989, omdat de staatshervorming ingrijpende gevolgen op de departementale begroting zou hebben. Daarom vroeg de regering voor de eerste drie maanden van 1989 voorlopige kredieten aan (wet van 29 december 1988).

De Programmawet bevatte, zoals dat met zulke wetten doorgaans het geval is, ook een reeks niet-budgettaire maatregelen, o.m.:

- de vervanging van de driemaandelijks bijdragebon voor de ziekte- en invaliteitsverzekering door een jaarlijkse bon ;

- de vervanging van de zgn. consolideringsbijdrage voor zelfstandigen (de tegenhanger van de indexinlevering voor werknemers) door een gewone sociale-zekerheidsbijdrage ;

- verhoging van de geldboeten voor sociale fraude (o.a. tewerkstelling van werklozen);

- harmonisering en verruiming van de maatregelen voor de tijdelijke vermindering van de werkgeversbijdragen voor de sociale zekerheid in geval van indienstneming van een eerste werknemer of het aanwerven van een jonge of langdurige werkloze ;

- verlenging van het brugrustpensioen tot 31 december 1989;

- effectenmakelaars krijgen de mogelijkheid zich te verenigen in beursvennootschappen.

B. De fiscale hervorming

Op 17 juli bereikte de regeringstop, na wekenlange voorbereidende onderhandelingen in een werkgroep, een politiek akkoord over de hervorming van de personenbelasting. Het wetsontwerp daarover werd op 12 augustus door de ministerraad goedgekeurd. De grote beginselen ervan stonden al neergeschreven in het regeerakkoord en weken niet fundamenteel af van de plannen van de centrumrechtse regering-Martens VI ²¹.

Hoewel in het regeerakkoord nog sprake was van de geleidelijke doorvoering van de hervorming in vier fasen, werd op voorstel van de christendemocraten beslist de operatie in één keer door te voeren, vanaf het aanslagjaar 1990 (inkomsten van 1989). De Vlaamse socialisten, die zich daar aanvankelijk tegen verzetten, stemden in nadat een aantal van hun amendementen aanvaard werden.

De krachtlijnen van de wet van 7 december 1988 over de hervorming van de personenbelasting zijn :

- decumulatie van de bedrijfsinkomens van tweeverdienersgezinnen ;
- invoering van een zgn. huwelijksquotiënt voor eenverdienersgezinnen, d.w.z. dat 30% van de bedrijfsinkomens (met een maximum van 270.000 F) van de werkende partner aan de andere partner wordt toegekend en tegen het eigen tarief wordt belast ;
- verhoging van het belastingvrij minimum tot 130.000 F voor elk van de echtgenoten en tot 165.000 F voor alleenstaanden ;
- verhoging van de belastingvrijstellingen voor kinderen tot 35.000 F voor het eerste, 55.000 F voor het tweede, 112.500 F voor het derde en 125.000 F voor het vierde en volgende kind ;
- vermindering van het aantal belastingtarieven tot zeven, met een laagste marginaal tarief van 25% en een hoogste marginaal tarief van 55%. De bijzondere solidariteitsbijdrage voor inkomens boven de 3,2 miljoen F wordt na 1989 niet meer verlengd.
- automatische indexering van de belastingbarema's, inkomstenschijven, vrijstellingen, verminderingen, aftrekken, beperkingen en grenzen.

Gespreid over vier jaar zou de Schatkist door de belastinghervorming 89 miljard F minder ontvangen. Dat bedrag zou volledig worden gecompenseerd door :

- een verhoging van de accijnzen (35,5 miljard F). Op 9 december besliste de regering dat per 1 januari 1989 benzine en diesel aan de pomp 1 F, een pakje sigaretten en rooktabak 4 F en een fles alcoholische drank 25 F duurder zouden worden. Op 1 juli 1989 zouden sigaretten en tabak nog eens 2 F duurder worden. Om het gebruik van loodvrije benzine aan te moedigen, werden de accijnzen op die brandstof verlaagd ;
- een betere inning van de belastingen (7 miljard F) ;

(21) M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1987. In: *Res Publica*, 1988, nr. 2-3, blz. 167-168.

- de beperking van de aftrekposten (46,5 miljard F, waarvan 23 miljard ten laste van de bedrijven). Zo zijn kledijkosten niet meer aftrekbaar (behalve werkelijke beroepskledij) en zijn restaurant-, receptie- en autokosten (brandstofkosten uitgezonderd) maar voor 75% meer aftrekbaar. De forfaitaire aftrek voor bedrijfskosten werd beperkt tot 100.000 F. Voor de bedrijven werd de investeringsaftrek verminderd.

De kosten voor de opvang van kinderen tot 3 jaar werden daarentegen voor 80% aftrekbaar, met een maximum van 345 F per kind en per dag.

Volgens de regering zou de personenbelasting met gemiddeld 10% verminderen.

C. Sociaal overleg - ambtenarenacties - concurrentiekracht

Op 22 juni begon het overleg tussen de werkgeversorganisaties (VBO, NCMV, Union des Classes Moyennes en Boerenbond) en de vakbonden (ACV, ABVV en ACLVB) over een centrale of interprofessionele collectieve arbeidsovereenkomst (CAO) voor de ruim 2 miljoen werknemers van de particuliere sector voor 1989-1990.

In het vooruitzicht daarvan kregen de sociale partners van de regering een aantal aanbevelingen mee. In een nota zei de regering "de vrijheid van onderhandelen van de sociale partners ten volle" te respecteren, maar zij waarschuwde er toch voor dat "in de mate dat de sociale partners er niet toe komen een interprofessioneel akkoord te sluiten dat tegemoetkomt aan haar aanbevelingen" de regering "haar volle verantwoordelijkheid [zal] opnemen en zelf initiatieven ontwikkelen".

Van de vakbonden en de werkgevers verwachtte de regering "een betekenisvolle marge van de beschikbare middelen aan te wenden voor de uitbreiding van de werkgelegenheid". De regering beloofde de controle te schrappen op de naleving van de akkoorden 1983-1984, 1985-1986 en 1987-1988 indien de werkgelegenheid die daaruit voortvloeide, zou worden bestendigd. Ook vroeg het kabinet de wenselijkheid van de veralgemening van de 38-urenwerkweek te onderzoeken.

Het overleg kwam pas na de vakantie op dreef. Na de vergadering van 26 september bleken er vier grote knelpunten over te blijven: de evolutie van de koopkracht, de einde-loopbaanproblematiek (pensioenleeftijd, brugpensioen, ...), tewerkstelling (veralgemening 38-urenweek) en de vakbondsvertegenwoordiging in de bedrijven. Het dossier van de flexibiliteit werd naar de Nationale Arbeidsraad verwezen.

Half oktober viel het gesprek echter stil, deels op principiële kwesties (vakbondsvertegenwoordiging in kleine en middelgrote ondernemingen, bescherming van vakbonds*délégues*), deels op het vraagstuk van de pensioenleeftijd en de brugpensioenstelsels.

Om het overleg weer vlot te krijgen, deed de regering op 25 oktober een aantal voorstellen. Het knelpunt van de vakbondsvertegenwoordiging in de KMO zou in de sectoren worden behandeld, dat van de bescherming van de *délégues* in de

Nationale Arbeidsraad en over het pensioendossier zou een drie-partijenoverleg worden gehouden ²².

De sociale partners stemden daarmee in. In de nacht van 27 op 28 oktober raakten zij het eens over een "gemeenschappelijk voorstel van centraal akkoord", dat een week later in tweede lezing als ontwerp van centraal akkoord werd goedgekeurd. Het ontwerp werd de daaropvolgende dagen aan de achterban ter bekrachtiging voorgelegd. Het centraal akkoord werd op 18 november ondertekend.

De belangrijkste bepalingen van het akkoord zijn :

- invoering van nieuwe sociale werkgeversbijdragen voor de vorming van werklozen (0,18%) en voor de verhoging van de uitkering van oudere werklozen (0,10%);

- veralgemening van het bruggpensioen op 58 jaar ;

- verhoging van het gewaarborgd minimumloon met 500 F per 1 juli 1989 en met nog eens 500 F per 1 juli 1990 voor werknemers van meer dan 21,5 jaar die ten minste zes maanden in hetzelfde bedrijf werken. (Eind maart waren de sociale partners het er al over eens geworden om per 1 april 1988 het gemiddelde minimum-maandloon in alle bedrijfstakken van de particuliere sector te verhogen tot 34.050 F.)

- positieve acties voor vrouwen.

Op 10 november oordeelde de regering dat het akkoord aan haar verwachtingen beantwoordde. Ze besliste daarom, zoals zij had beloofd, dat de zgn. *Maribel* - de verlaging van de sociale-zekerheidsbijdragen van de werkgevers met 15 miljard F - "onverkort als verworven mag worden beschouwd" en dat de controle op de naleving van de vroegere tewerkstellingsakkoorden afgeschaft werd. Later bleek dat de verlenging van *Maribel* maar voor twee jaar, de duurtijd van de CAO, gold.

Kort na het tot stand komen van een CAO voor de particuliere sector braken in de overheidssector acties los tegen het uitblijven van een sociaal akkoord.

Het overleg daarover was begin juli begonnen. De regering had gedacht het gesprek ten gronde na haar eigen begrotingsronde te kunnen aanvatten, maar de overheidsvakbonden wilden zo lang niet wachten. Toch duurde het tot na de vakantie vooraleer over concrete punten werd gesproken. De bonden eisten een "betekenisvolle weddeverhoging" - over een precies cijfer was geen eensgezindheid - en een versoepeling van de aanwervingsstop. Ook de verdere uitvoering van de CAO 1987-1988 lag ter tafel, meer bepaald de invoering van een "eenheidsstatuut" ter vervanging van alle zgn. nepstatuten (tewerkgestelde werklozen, stagiairs, BTK'ers enz.).

Op 19 september stelde de regering voor, het vakantiegeld in 1989 met 3.500 F, de eindejaarspremie in 1990 met 4.500 F en de weddeschalen in september

(22) In augustus waren vakbonden en werkgevers het erover eens geworden actieve werknemers vanaf 60 jaar met pensioen te laten gaan en inactieve werknemers te verplichten op hun 60ste met pensioen te gaan. Zij raakten het echter niet eens over de berekening van het pensioenbedrag: de vakbonden zeiden dat een werknemer na een loopbaan van 40 jaar een volledig pensioen moet krijgen, de werkgevers wilden een volledig pensioen pas na een loopbaan van 45 jaar toekennen.

1990 met 1% te verhogen, en twee derde in plaats van een kwart van de (3%) ambtenaren die jaarlijks uit dienst treden, te vervangen. Volgens de bonden kwam dat neer op een inkomensverbetering van 1 tot 2%, onvoldoende om tegemoet te komen aan de "betekenisvolle verhoging" die ze vroegen.

Op 10 oktober werd een akkoord bereikt over het statuut van de niet-vastbenoemde ambtenaren, het zgn. eenheidsstatuut. Het akkoord bepaalt dat alle permanente taken van de overheid door statutaire ambtenaren moeten worden vervuld. De niet-vastbenoemde personeelsleden krijgen een normaal arbeidscontract en worden via het Vast Wervingssecretariaat aangeworven, dus na een examen.

Op 7 november begon een stiptheidsactie bij de politie van de stad Brussel, die meer loon, meer personeel en een betere zondagvergoeding vroeg. 's Anderendaags riep het Nationaal Syndicaat van de Belgische Politie (NSBP), dat zegt 70% van de 15.000 politiemannen te vertegenwoordigen, zijn leden op tot een administratieve staking van onbepaalde tijd. Vooral in de grotere steden werd aan de oproep gevolg geven, o.m. door alleen nog dringende oproepen te beantwoorden en door verkeersovertredingen niet te verbaliseren. Op 16 november betoogden enkele duizenden politiemannen in Brussel. Het bericht dat burgemeester Brouhon van Brussel een loonsverhoging van 7.000 F per maand zou hebben toegezegd, lokte een scherpe reactie uit van minister Tobback van Binnenlandse Zaken. Tobback zei de onderhandelingen over een CAO voor het hele overheidsperoneel af te wachten om te zien of er ruimte overbleef voor de specifieke politie-eisen.

Op 17 november sloeg de actie over naar de douanediensden, die met stiptheidsacties aan de grensovergangen het verkeer hinderden. Ook in de Waalse gevangnissen begonnen de cipiers actie te voeren.

Op 23 november had in Gent de eerste van een reeks provinciale betogingen van het personeel van de openbare diensten plaats. De reeks eindigde op 7 december in Brussel met een nationale manifestatie waaraan volgens de rijkswacht 30.000 ambtenaren, volgens de organisatoren 65.000 ambtenaren deelnamen. Opvallend was dat veel betogers een loonsverhoging van 10% vroegen.

Intussen hadden de vakbonden aan de regering voorgesteld een loonsverhoging van 2 x 3% toe te kennen in 1989-1990. De regering antwoordde op 30 november dat het omwille van de staats hervorming onmogelijk was een akkoord te sluiten voor twee jaar, omdat in 1989 een groot aantal personeelsleden naar de gewesten en de gemeenschappen zou worden overgedragen. De regering zei bereid te zijn in 1989 een loonsverhoging van 2% toe te kennen en in 1989 verder te onderhandelen, samen met de gewesten en de gemeenschappen, over het tweede deel van de CAO-periode (1990).

Op 12 december deed de regering een "ultiem" voorstel voor een loonsverhoging van 3% in 1989, door de weddeschalen op 1 september 1989 met 2% op te trekken en het forfaitaire gedeelte van het vakantiegeld voor 1989 met 6.000 F te verhogen. De vakbondspremie zou verhoogd worden van 200 tot 900 F. Twee derde van de ambtenaren die de dienst verlaten, zou worden vervangen.

Hoewel zij dit had gevraagd, kreeg de regering geen duidelijk antwoord van de bonden. De acties in de openbare sector vielen geleidelijk stil, een voor 20 december aangekondigde staking werd opgeschort, maar verschillende regionale

bonden bleven de 10%-eis stellen. Begin 1989 zouden de formele onderhandelingen over een ambtenaren-CAO beginnen.

Met de vakbonden sprak de regering ook over het wetsontwerp ter vrijwaring van de concurrentiekracht van de bedrijven, dat in het regeerakkoord was aangekondigd ter vervanging van een bijzondere-machtenwet. De opvattingen van de werkgevers en de werknemers daarover liepen ver uiteen. De werkgevers waren voorstander van zo'n wet, om zich te wapenen tegen "overdreven looneisen". Uit vrees voor looningrepen, verwierpen de vakbonden de wet. Zij wezen er bovendien op, dat de concurrentiekracht niet alleen van de lonen afhankelijk is. Minister Claes van Economische Zaken werkte een compromis uit: de regering zou pas ingrijpen als de sociale partners het onderling niet eens raakten over maatregelen om de concurrentiekracht te beschermen, en de norm voor de concurrentiekracht zou niet alleen met de loonfactor rekening houden. In de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB) brachten de sociale partners op 1 juli een verdeeld advies over het ontwerp uit, waarna Claes zijn lichtjes aangepast ontwerp bij het Parlement indiende, waar het op 18 november (Kamer) en 22 december (Senaat) werd goedgekeurd.

De wet van 6 januari 1989 tot vrijwaring van 's lands concurrentievermogen bepaalt in hoofdzaak:

- vóór 31 maart van elk jaar brengt de CRB een verslag en een advies uit over de concurrentiepositie van de Belgische economie; vóór 30 september brengt de CRB een tussentijds verslag uit; in buitengewone omstandigheden kan de regering aan de CRB een dringend advies vragen;

- de sociale partners hebben nadien één maand om, door middel van een CAO, maatregelen te nemen om het concurrentievermogen te vrijwaren of te herstellen, of aan de regering daartoe maatregelen te suggereren;

- wanneer de regering nadien van oordeel is, dat het concurrentievermogen bedreigd blijft, kan zij een gemotiveerde verklaring in die zin aan het Parlement voorleggen. Als het Parlement de verklaring goedkeurt, kan de regering gedurende twee maanden tijdelijke maatregelen nemen om het concurrentievermogen te vrijwaren of te herstellen. Die maatregelen zijn: beperking van de inkomensgroei van loontrekkenden en van andere sociaal-professionele categorieën; beperking van de financiële kosten; vermindering van de werkgeversbijdragen voor de sociale zekerheid; verhoging van de belastingaftrek voor investeringen en voor investeringen in onderzoek en ontwikkeling. De maatregelen moeten nadien door het Parlement worden bekrachtigd;

- het concurrentievermogen is bedreigd wanneer de uitvoer in vergelijking met de vijf belangrijkste Europese handelspartners teruggloopt en wanneer ten minste een van volgende criteria een achteruitgang vertoont: de loonkosten, de financiële kosten, de energiekosten, de structurele determinanten (kapitaalvorming van de ondernemingen en uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling).

VI. Buitenlands- en defensiebeleid

A. Buitenlandse betrekkingen

Zaire, Tussen Brussel en Kinshasa kwam het in het najaar tot een ernstige diplomatieke crisis. Een tweedaags vriendschapsbezoek van president Mobutu aan België (juni), de vergadering van de Gemengde Belgisch-Zairese Commissie in Brussel (oktober) en het bezoek van eerste-minister Martens aan Zaire (november) waren voordien nochtans in een hartelijke sfeer verlopen.

Tijdens zijn verblijf in België met het oog op de bijeenkomst van de Gemengde Belgisch-Zairese Commissie, loofde de Zairese minister van Buitenlandse Zaken, Nguza Karl-I-Bond, de rol van België in het conflict tussen Zaire en het Internationaal Monetair Fonds (IMF). Zaire had de terugbetaling van leningen aan het IMF stopgezet en rekende op Belgische hulp om met het Fonds tot een vergelijk te komen. Minister Tindemans van Buitenlandse Betrekkingen stelde na de commissiebijeenkomst een verlichting van de Zairese schuld in het vooruitzicht.

Op 20 oktober besliste de regering, in de lijn van initiatieven die waren aangekondigd op de Westerse Top van Toronto (juni), de schulden van de armste landen met een derde te verminderen door de vervaltermijnen van de leningen van Staat tot Staat gedurende tien jaar te schrappen. Voor Zaire betekende dat een verlichting van de schuld met 960 miljoen F.

Op 30 oktober vertrokken premier Martens en minister Tindemans voor een officieel bezoek aan Zaire, dat tot 6 november duurde. Na een onderhoud met president Mobutu, zei het Zairese staatshoofd op 30 oktober aan de pers dat hij van België een duidelijke beslissing wilde over de buitenlandse schuld van zijn land. Hij verwees naar Canada, dat de volledige Zairese schuld kwijtschold. "Ik vraag niets. Eigenlijk heb ik op de recente maatregel van de Belgische regering geen commentaar te leveren. Maar ik had graag een duidelijke beslissing gezien", zei hij.

Premier Martens maakte later gewag van de mogelijkheid de commerciële schuld van Zaire over 25 jaar uit te smeren; de eerste 14 jaar zou Zaire alleen intresten betalen. De commerciële schuld is de schuld van Zaire bij Belgische bedrijven, waarvoor de Delcredere dienst staatswaarborg heeft verleend. Het gaat om een bedrag van 17 miljard F.

In het slotcommuniqué van het bezoek sprak Zaire zijn dank uit voor de verlichting van de staatsschuld, "die zal worden geschraagd door nieuwe maatregelen met betrekking tot de gewaarborgde commerciële schulden".

Nog vóór de terugkeer van premier Martens werd in België kritiek geuit op zijn nieuwe "liefdesverklaring". Op een ontmoeting met de Belgische gemeenschap in Kisangani, had Martens op 4 november gezegd dat "mijn gevoelens voor dit land, zijn bevolking en al diegenen die het besturen dezelfde zijn gebleven als zeven jaar geleden", een verwijzing naar de zgn. liefdesverklaring van Inga uit 1981, toen Martens, bij zijn eerste bezoek aan de oud-kolonie, zei: "Ik hou van dit land, zijn volk en zijn leiders".

SP-Kamerlid Louis Vanvelthoven zei dat de verklaring van Martens in tegenspraak was met wat er in België over het Zairese regime wordt gedacht. Zijn par-

tijgenoot minister Tobbac liet zich tegenover *Le Soir* (8 november) eveneens kritisch uit over de uitspraak van Martens. "*Tout le monde a les amours qu'il peut*", zei hij. Berichten dat Tobbac hiervoor op het matje werd geroepen, werden door Martens ontkend. Tobbac gaf toe dat hij een onderhoud met de premier had waarop over o.m. Zaïre was gesproken. PS-voorzitter Spitaels zei op de RTBf-radio dat er voor elke frank die naar Zaïre gaat, ook een frank naar de (op dat ogenblik actievoerende) politieagenten en ambtenaren moet gaan.

Na de vergadering van de ministerraad van 10 november zei de premier dat er nog geen beslissing was genomen over de commerciële schuld. Hij ontkende dat er in het kabinet onenigheid zou zijn over de kwestie, al bleven daarover hardnekkige geruchten de ronde doen.

Tijdens een debat in de Kamer (17 november) benadrukten verscheidene parlementsleden dat een eventuele schuldverlichting de bevolking van Zaïre moet ten goede komen, en niet de "corrupte elite" van het land. In de pers werd in dat verband verwezen naar het grote vermogen van de president.

Een en ander wekte blijkbaar het ongenoegen van de Zaïrese regering op, die haar minister van Buitenlandse Zaken naar Brussel stuurde met een memorandum (28 november). Daarin kondigde Zaïre de volledige terugbetaling van zijn schulden in de overeengekomen voorwaarden aan, en stelde het de vraag of België bereid was de officiële samenwerking voort te zetten.

Op een persconferentie (30 november) haalde Nguza uit naar "de politici" en "de pers" die "kwetsende en lasterlijke" zaken over Zaïre en president Mobutu zouden hebben gezegd. "Geven is belangrijk, de wijze waarop gegeven wordt is belangrijker", zei Nguza, die daaraan toevoegde de indruk te hebben dat België de schuldverlichting niet van harte gunt en dat Zaïre die bijgevolg weigert.

De regering bevestigde op 30 november haar beslissing over de leningen van Staat tot Staat, haar voornemen een verlichting van de commerciële schuld te onderzoeken en de wens de ontwikkelingssamenwerking voort te zetten.

Het ongenoegen leek daarmee niet geluwd te zijn, want begin december kondigde Zaïre aan dat president Mobutu zijn onroerende goederen in België aan de Zaïrese Staat schenkt (2 december); dat de Zaïrezen in België vóór het einde van het jaar hun bezittingen dienen te verkopen of over de grens te brengen, en de Zaïrese studenten, onderzoekers en stagiairs België op het einde van het school- of academiejaar moeten verlaten (beslissing van de eenheidspartij MPR van 3 december); dat de Zaïrese staatsbedrijven hun zetel in Brussel naar elders in Europa moeten verplaatsen (14 december).

Intussen was op 9 december een driekoppige Zaïrese "ophelderingsmissie" naar Brussel gekomen om "publiek en tegensprekelijk over het probleem van de samenwerking tussen Zaïre en België te debatteren". De afvaardiging, geleid door Kamanda wa Kamanda, de adjunct-secretaris-generaal van de eenheidspartij MPR, had een ontmoeting met premier Martens, minister Tindemans en minister Maystadt (Financiën), met minister Claes (Economische Zaken), met parlementsleden en met de werkgeversorganisatie VBO. De meeste aandacht ging naar een rechtstreeks tv-debat op BRT en RTBf met enkele Belgische journalisten (11 december), waarin Kamanda meedeelde dat de bevoorrechte relaties tussen beide landen opgezegd waren.

Minister Tindemans van Buitenlandse Betrekkingen vertrok op 18 december naar Zaïre voor overleg "op het hoogste niveau". Vóór het vertrek had premier Martens een telefoongesprek met president Mobutu, die op dat ogenblik aan de Franse Azurenkust verbleef. Tindemans voerde in Zaïre gesprekken met premier Kengo wa Dondo en met president Mobutu.

Even leek de sfeer op te klaren, tot op 21 december, bij het einde van het bezoek, bekend werd dat een Brusselse rechter, op vraag van de nv Cotoni (ex-Cotonco), die vanouds belangen heeft in Zaïre en zei nog 171 miljoen F te goed te hebben van Mobutu als schadevergoeding voor de "zaïrisering" van haar bezittingen in 1973, op 15 december bewarend beslag had laten leggen op Belgische eigendommen van de president. Het Zaïrese persbureau Azap liet weten dat de kwestie niet zonder gevolg zou blijven. Het noemde de reis van Tindemans een mislukking, hoewel de minister zei dat de sfeer beter was dan vóór zijn vertrek.

Op 24 december meldde Azap dat Zaïrese parlementsleden de opschorting van de diplomatieke relaties met België hadden geëist.

Op 29 december werd het beslag op de bezittingen van Mobutu opgeheven. De beslagrechter zei dat de procedure niet ontvankelijk is tegenover een buitenlands staatshoofd en dat niet de Zaïrese president de schuldenaar van de nv Cotoni is.

Diezelfde dag vertrok minister André Geens van Ontwikkelingssamenwerking naar Zaïre. De reis zou al enige tijd gepland zijn geweest als privé-bezoek aan zijn dochter, die in Zaïre werkzaam is, maar zij kreeg een officieel karakter omdat de regering haar antwoord op het Zaïrese memorandum van 28 november meegaf. In het antwoord stelde de regering voor een bestand van drie maanden in acht te nemen, dat zou worden gevolgd door een Belgisch-Zaïrese ronde-tafelconferentie. Geens werd op 30 december door het Zaïrese staatshoofd ontvangen.

De crisis in de Belgisch-Zaïrese betrekkingen zou begin 1989 nog aanzwellen. Waarnemers brachten de moeilijkheden in verband met de slechte financiële toestand van Zaïre en met de groeiende invloed van een nationalistische jonge generatie in Zaïre .

Golf. De mijnenveger *Breydel*, die in 1987, samen met de *Bovesse* en het commando- en ondersteuningsschip *Zinnia*, deelnam aan ontminningsoperaties in de Perzische Golf²³ was op 13 februari terug in Oostende. Tijdens de terugreis verdween een 20-jarige beroepsvrijwilliger in onopgehelderde omstandigheden. Een maand later loste de mijnenjager *Crocus* de *Bovesse* af, die op 16 april in Zeebrugge terug was. Op 25 maart kondigde de regering aan dat zij, na overleg met Nederland, besloten had de operatie op 1 juli te beëindigen, maar op 3 juni werd de opdracht van de *Crocus* verlengd tot november. De *Zinnia* was op 6 augustus terug in België, de *Crocus* keerde op 22 december terug. Tijdens de operatie, die 512,4 miljoen F kostte (waarvan 8,4 miljoen ten laste van het Groothertogdom Luxemburg), had de Belgische Zeemacht een vijftal mijnen kunnen onschadelijk maken.

(23) M. DEWEERDT, *a.w.*, blz. 184-185.

Ryan. De Belgische regering besliste op 25 november de Ierse priester Patrick Ryan niet uit te leveren aan Groot-Brittannië. Hij werd diezelfde dag op een militair vliegtuig naar Dublin gezet. Ryan, die ervan verdacht werd lid te zijn van de verzetsbeweging IRA, was op 30 juni na een identiteitscontrole aangehouden omdat hij een vals paspoort op zak had. Londen vroeg om zijn uitlevering. Ryan ging op 3 november in de gevangenis in hongerstaking om het statuut van politiek vluchteling af te dwingen en zijn uitlevering tegen te gaan. Minister Wathelet van Justitie besliste op 18 november het vluchtelingenstatuut niet toe te kennen. De Britse regering reageerde ontstemd op de niet-uitlevering, maar België beklemtoonde dat er geen juridische grond was om Ryan uit te leveren.

Diversen. Op 14 januari wees België drie Zuidafrikaanse diplomaten uit, als protest tegen de blijvende gevangenschap in Zuid-Afrika van de Belgisch-Nederlandse Helena Passtoors, die in 1986 wegens "hoogverraad" tot tien jaar gevangenisstraf was veroordeeld. Later op het jaar werd gemeld dat de Zuidafrikaanse overheid bereid zou zijn Passtoors uit te wijzen, maar dat een rechter zich daar tegen verzette omdat zij als getuige zou worden opgeroepen.

Jan Cools (32), die als arts in Zuid-Libanon werkte voor een Noorse niet-gouvernementele organisatie, verdween daar op 21 mei. Hij was het laatst gezien toen hij het vluchtelingenkamp Rashidya, in de buurt van Tyrus, verliet. Pas op 18 december eiste de tot dan toe onbekende islamitische groepering "Soldaten van de Waarheid" in een brief aan een persbureau in Beiroet de verantwoordelijkheid voor de ontvoering op. Bij de brief waren fotocopies van o.m. Cools' identiteitskaart gevoegd. Cools werd beschuldigd van spionage voor de Israëlische inlichtingendienst. Eind 1988 zaten ook de vijf Belgen die een jaar voordien, samen met drie Fransen, door de Palestijnse guerillagroep Aboed Nidal gegijzeld waren, nog steeds vast.

B. Landsverdediging

In uitvoering van het INF-verdrag tussen de Verenigde Staten en de Sovjetunie over de ontmanteling van de middellange-afstandsraketten (8 december 1987) werden op 13 december de laatste van de twintig Cruise-raketten weggehaald van de luchtmachtbasis in Florennes. In de zomer had het Parlement een verdrag met de VS geratificeerd dat Sovjetexperts de toelating gaf de basis en de Sabca-fabrieken in Gosselies, waar tot juni 1991 de in Europa opgestelde INF-raketten worden onderhouden, te inspecteren. Een eerste inspectiebezoek had begin augustus plaats.

De eventuele modernisering van de kernwapens voor de korte afstand (SNF) veroorzaakte spanningen in de regering. Het kabinet besliste op 21 oktober dat minister Coëme van Landsverdediging op de bijeenkomst van de Nucleaire Plan-groep (NPG) van de NATO in Scheveningen (27-28 oktober) een rapport daarover niet zou onderschrijven en dat België pas een standpunt zou innemen als er een globaal NATO-veiligheidsconcept zou zijn uitgewerkt. Toen de SP liet verstaan dat zij met haar verzet tegen het NPG-rapport aanstuurde op een zgn. derde nuloptie (de verwijdering van de SNF uit Europa), zei minister Tindemans van Buitenlandse Betrekkingen vast het houden aan de noodzaak van een nucleaire

component in de verdediging van West-Europa. Hij wees erop, dat België begin maart, vóór de vorming van de regering-Martens VIII, een NATO-verklaring had onderschreven waarin sprake is van "nucleaire wapens in Europa".

In het ook door Coëme ondertekende slotcommuniqué van de NPG-vergadering, waarin o.m. staat dat de NATO "in de afzienbare toekomst" kernwapens blijft nodig hebben, was van het Belgische voorbehoud geen spoor terug te vinden, om te vermijden dat België een "voetnootland" zou worden.

Tindemans zei nadien dat een precieze formulering van het Belgische standpunt niet formeel door de ministerraad was goedgekeurd en sprak van een "ongeluk tijdens de inrijperiode" van de nieuwe minister van Landsverdediging. Coëme antwoordde dat Tindemans "aan geheugenverlies kan lijden".

Op 8 december hakte de regering de knoop door in het tien jaar slepende helikopterdossier, met de beslissing 46 Italiaanse Agusta-109-toestellen aan te kopen, ter waarde van 11,973 miljard F. Agusta haalde het op technische gronden van de Franse Ecureuil-helikopter van Aerospatiale en op financiële gronden van de Westduitse B0-105 van MBB. Agusta beloofde bij Belgische bedrijven compensatiebestellingen ter waarde van 73% van de aankoop prijs te plaatsen.

Voor deelneming aan de ontwikkeling van een nieuw gevechtsvliegtuig werd België benaderd door de Franse constructeur Dassault, die de *Rafale* zou produceren, en door het Amerikaanse General Dynamics met de *Agile Falcon*. Minister Coëme zei met een beslissing te wachten tot een studie over de taken van de Belgische strijdkrachten klaar was.

Een rapport *Het Belgisch leger in het jaar 2000* dat een werkgroep van experts onder leiding van luitenant-generaal Gysemberg, de voormalige chef van de generale staf, maakte in opdracht van de voormalige minister van Landsverdediging, X.-F. de Donnea, en op 7 oktober bekend raakte, concludeerde dat België te weinig geld ter beschikking stelt om zijn NATO-verplichtingen na te komen en dat er vanaf 1992 een tekort aan dienstplichtigen zal zijn. Uit een NATO-rapport (30 november) bleek dat België maar 56% van zijn *force goals* verwezenlijkt en "binnenkort moeilijk nog zijn operationele verbintenissen zal kunnen nakomen". Door het terugbrengen naar de VS van de kernkoppen waarmee de Belgische Nike-raketten die in de Bondsrepubliek Duitsland staan opgesteld, vervult België sinds eind oktober een nucleaire NATO-taak minder. Het houdt er nog vier over: de nucleaire opdrachten van de F-16-bommenwerpers, de houwitzers M-109 A2, de houwitzers M-110 en de grond-grond Lance-raketten.

Luitenant-generaal José Charlier, sinds 1982 hoofd van het Militair Huis van de Koning, werd op 3 juni benoemd tot chef van de generale staf van het leger, in opvolging van Maurice Gysemberg. Dezelfde dag werd luitenant-generaal Pieter Berckmans tot commandant van de rijkswacht benoemd, in opvolging van Bob Bernaert.

De regering versoepelde op 17 juni de procedure voor de toewijzing van gewetensbezwaarden. Sociaal-culturele organisaties konden daardoor weer gewetensbezwaarden tewerk stellen. In het kader van de herwaardering van de dienstplicht werd op 27 december beslist de legerdienst aan te rekenen als wachttijd die schoolverlaters moeten doorlopen om recht te krijgen op werkloosheidsuitkering.

In 1988 boden zich voor het eerst vrouwelijke dienstplichtigen aan. Sinds de wet van 31 juli 1984 en het KB van 30 april 1987 kan elke Belg op eigen verzoek legerdienst vervullen.

VII. Overige gebeurtenissen

Hierna volgt een overzicht van een aantal gebeurtenissen uit 1988 die in vorige hoofdstukken nog niet aan bod zijn gekomen.

Geen 8ste kerncentrale

De regering besliste op 9 december dat de bouw van een achtste kerncentrale (Doel 5) "niet opportuun" is. Zij verwierp daarmee het voorstel van het Beheerscomité van de Elektriciteitsondernemingen om in Doel een vijfde kerncentrale van 1.400 MW te bouwen. De elektriciteitsproducenten zeiden dat een alternatieve oplossing, naar gelang van de economische groei, de dollarkoers en de brandstofprijzen, 6,2 tot 108,2 miljard F zou kosten, maar die cijfers werden door verschillende studies verworpen.

Het tekort dat door het niet bouwen van Doel 5 kan ontstaan, kan volgens de regering worden opgevuld door programma's van rationeel energieverbruik en door de bouw van thermische niet-nucleaire centrales.

De regering ging er wel mee akkoord de overeenkomsten over de Belgische deelneming aan de bouw van kerncentrales in Chooz (Frankrijk) uit te voeren. In ruil daarvoor zou Frankrijk deelnemen aan de bouw van Doel 5. Als dat niet doorging, zouden de Belgische elektriciteitsproducenten aan Frankrijk boetes moeten betalen of met Frankrijk industriële contracten moeten sluiten.

Ronde-tafelconferentie ziekteverzekering

Op 21 november begon een ronde-tafelconferentie over de ziekte-verzekering. Het initiatief ging uit van de minister van Sociale Zaken, Philippe Busquin (PS), die een kwarteeuw na de totstandkoming van de wet-Leburton (1963) over de ziekteverzekering een brede gedachtenwisseling over het gezondheidsbeleid op gang wilde brengen. Door vooral de demografische evolutie en de technische vooruitgang in de geneeskunde zijn de uitgaven sindsdien geweldig toegenomen. Door een aanpassing van de wetgeving zou een nieuw evenwicht tussen de inkomsten en de uitgaven moeten worden tot stand gebracht, zonder te raken aan de fundamentele beginselen van het verzekeringsstelsel, zo werd gezegd.

De werkzaamheden in een aantal werkgroepen zouden duren tot eind januari 1989, waarna de conferentie in elke provincie zou worden voortgezet.

Tegenstanders van de conferentie zagen er een middel in om de aandacht af te leiden van de zgn. ziekenfondszaak²⁴. *De Standaard* berichtte op 16 november dat de onderzoeksrechter tot de conclusie was gekomen dat er geen reden was om de top van het christelijke en het socialistische ziekenfonds in beschuldiging te stellen, maar volgens het parket was er nog geen definitieve beslissing genomen.

(24) M. DEWEERDT, *a.w.*, blz. 172.

Wetgeving

Behalve de elders in dit jaaroverzicht vermelde wetten kwam in 1988 volgende "politieke" wetten tot stand :

De wet van 2 augustus 1988 tot wijziging van de Gemeentekieswet beperkt de bescherming van de letterwoorden van partijen die in het Parlement vertegenwoordigd zijn. Partijen kunnen voortaan nog slechts het eigen letterwoord laten beschermen ; wel kunnen ze vroeger gebruikte letterwoorden laten verbieden. De wet vereenvoudigde voorts de administratieve formaliteiten die kandidaten moeten vervullen.

Door de wet van 8 augustus 1988 tot wijziging van de Gemeentekieswet wordt voortaan ook de voornaam van de kandidaten op het stembiljet vermeld.

De wet van 23 december 1988 verlengde voor onbepaalde duur het bestaan van de Nationale Bank van België. Krachtens de bestaande wetgeving was de duur van de NBB beperkt tot 31 december 1988. Dezelfde wet regelde de verkoop van een deel van het goud van de NBB waarover in het kader van de begroting-1989 afspraken waren gemaakt.

De wet van 29 december 1988 die de OCMW-wet van 1976 wijzigde, bepaalt uitdrukkelijk dat de OCMW-raadsleden tijdens een openbare gemeenteraadszitting worden verkozen. De wet voerde ook de openbaarheid van bestuur in : het OCMW moet aan de begroting een algemene beleidsnota en aan de rekeningen een jaarlijks verslag toevoegen. De OCMW-voorzitter licht de begroting toe tijdens een vergadering van de gemeenteraad. De gemeenteraadsleden krijgen een groter inzage-recht. Ten slotte verbiedt de wet gemeenteamttenaren in de OCMW-raad zitting te hebben.

Arbitragehof

Het Arbitragehof wees in 1988 o.m. volgende arresten :

- 20 januari : gedeeltelijke vernietiging van het decreet van de Vlaamse Raad van 28 juni 1985 over het administratief toezicht op de gemeenten. Luidens artikel 23 van het decreet wordt de voogdij over de gemeenten van Vlaams-Brabant uitgeoefend door de gouverneur of de vice-gouverneur van Brabant "naargelang wie van beiden deel uitmaakt van de Vlaamse Gemeenschap". Het Hof schrapte die bepaling, omdat ze een voorwaarde toevoegde aan de Provinciewet, waarvoor de Vlaamse Raad niet bevoegd was.

- 25 februari : gedeeltelijke vernietiging van het decreet van de Waalse Gewestraad van 7 oktober 1985 over de bescherming van de oppervlaktewateren tegen vervuiling. Het Hof vernietigde de artikelen 32 tot en met 35, die een taks invoerden van 3 F per kubieke meter drinkbaar water dat in Wallonië wordt gewonnen en naar Vlaanderen of Brussel wordt uitgevoerd. Die "Waalse watertaks" is volgens het Arbitragehof strijdig met het vrije verkeer van goederen binnen een geïntegreerde markt en "niet bestaanbaar" met de economische unie die de staatshervorming van 1980 tot stand bracht.

- 30 juni : gedeeltelijke vernietiging van het decreet van de Vlaamse Raad van 27 juni 1985 over de bijzondere jeugdbijstand. Het Hof vernietigde enkele be-

palingen die het terrein van het gerechtelijk recht betraden. De belangrijkste klacht van de nationale regering, als zou de Vlaamse Gemeenschap niet bevoegd zijn de bepalingen over de gerechtelijke jeugdbescherming van de wet van 8 april 1965 te wijzigen, werd verworpen. Het Arbitragehof gaf een ruime definitie aan het begrip "persoonsgebonden aangelegenheden". Volgens het Hof zijn die in dit geval niet beperkt tot de sociale jeugdbescherming, maar vallen ook de regels over voor-zieningen en instellingen waarin jeugdbeschermingsmaatregelen worden uitgevoerd eronder. De interpretatie van het Hof werd overgenomen en uitgebreid in de hoger vermelde bijzondere staats hervormingswet van 8 augustus 1988.

- 14 december : gedeeltelijke vernietiging van het zgn. decreet-De Decker van 17 juli 1987 van de Franse Gemeenschapsraad, met name de bepaling dat elke mandataris het recht heeft de Franse taal te gebruiken, voor zover die bepaling van toepassing is op de Vlaamse faciliteitengemeenten.

SCK-affaire

Na een onderzoek door een Belgisch-Westduitse commissie van experts sloten de Belgische regering en de regering van de Bondsrepubliek Duitsland op 9 augustus een akkoord over de zwendel met nucleair afval waarbij het Studiecentrum voor Kernenergie (SCK) in Mol betrokken was²⁵.

Het nucleair afval dat vanuit Mol illegaal naar West-Duitsland was gebracht, zou daar blijven. Alleen de vaten die wegens de slechte toestand ervan niet konden worden geborgen, zouden voor verwerking terug naar België worden gebracht. In ruil daarvoor mocht België een zelfde hoeveelheid wél opslaanbaar radioactief afval naar West-Duitsland brengen.

Het Westduits afval dat zich nog in Mol bevond, zou deels in het SCK worden bewerkt alvorens het in West-Duitsland zou worden geborgen. Een ander deel, dat in Mol niet kon worden behandeld, zou meteen naar Duitsland worden getransporteerd.

Uit de affaire trok een onderzoekscommissie van de Kamer de conclusie, dat de overheid de nucleaire sector grondiger moet controleren.

Half januari werd gemeld dat het SCK zou betrokken zijn bij de levering van plutonium aan Libië en Pakistan, wat een schending van het non-proliferatieverdrag zou inhouden. Zowel het SCK als het Internationaal Bureau voor Kernenergie en Euratom ontkenden het bericht. In juni en juli kwamen een onderzoekscommissie van het Europees Parlement resp. van de Kamer van Volksvertegenwoordigers tot het besluit, dat het verdrag op het niet-verspreiden van kernwapens niet was geschonden.

Bistel-kraak

Op 21 oktober meldde *De Standaard* dat een computerfanaat er in geslaagd was door te dringen in Bistel (*Belgian Information System by Telephone*), het vanaf 1982 geïnstalleerde informatie-systeem van de regering. Premier Martens dien-

(25) *Ibid.*, blz.195-196.

de klacht in tegen onbekenden, o.m. wegens schending van het briefgeheim, en stelde zich burgerlijke partij. Hij beklemtoonde dat er in Bistel geen echt gevoelige informatie was opgeslagen, omdat bekend was dat het systeem nog niet voldoende beveiligd was. Toen begin november Bistel-medewerkers dreigden in moeilijkheden te komen, maakte de kraker zich bij het gerecht bekend. Het ging om Luc Pancoucke, een restauranthouder uit Gistel, die de voorinformatie had gekregen van een kennis, Bart Halewyck, die tijdens zijn legerdienst op het kabinet van de premier ministers en hun medewerkers had opgeleid om met Bistel te werken. Uit de affaire bleek dat het dure systeem (bijna 1 miljard F) weinig en slecht wordt gebruikt. Tegen de instructies in, liet een aantal gebruikers na regelmatig hun co-dewoord te veranderen.

Diversen

Op 14 juni begon een bijzondere Kamercommissie een onderzoek naar de bestrijding van het banditisme en het terrorisme in België. De commissie was opgericht omdat er geen vooruitgang werd geboekt in het onderzoek naar de zgn. Bende van Nijvel, waaraan een aantal moorddadige overvallen werden toegeschreven.

Op 17 oktober begon voor de correctionele rechtbank van Brussel het zgn. Heizelproces. Zesentwintig Britse "hooligans" stonden terecht voor hun aandeel in de gewelddadigheden van 29 mei 1985 in het Brusselse Heizelstadion, waarbij 39 doden vielen. Ook twee Belgische rijkswacht-officieren en de voormalige secretaris-generaal van de Belgische Voetbalbond waren naar de rechtbank verwezen. Nabestaanden van Italiaanse slachtoffers hadden burgemeester Brouhon en schepen Baro van Brussel en twee Uefa-verantwoordelijken gedagvaard. Het proces duurde tot in 1989.

Voor het Hof van Assisen van Brabant begon op 26 september het proces tegen vier leden van de CCC en twee leden van het FRAP, die verdacht werden van 25 terreuraanslagen, waarbij twee doden en 28 gewonden vielen en die voor naar schatting 1 miljard F schade aanrichtten. De vier CCC'ers (Pierre Carette, Bertrand Sassoey, Didier Chevolet en Pascale Vandegeerde) werden op 20 oktober tot levenslange dwangarbeid veroordeeld. De FRAP-leden Chantal Paternostre en Luc Van Acker werden elk tot vijf jaar opsluiting veroordeeld.

VIII. De evolutie in de partijen

Op 17 september werd Herman van Rompuy tot voorzitter van de *Christelijke Volkspartij* (CVP) verkozen, in opvolging van Frank Swaelen. Als enige kandidaat kreeg hij 717 stemmen; er waren 147 tegenstemmen en 45 onthoudingen. Aan de verkiezing was een maandenlange interne strijd voorafgegaan.

Al op 14 januari hadden de CVP-Jongeren bij de voorstelling van een *Grondstroom-manifest* voor een christendemocratische vernieuwing gezegd, dat de partij een nieuwe voorzitter nodig had en dat deze "op een congres en niet meer door drie of vier mensen op een sofa" moest worden aangeduid. Toen na de vorming van de regering-Martens VIII vaststond dat Swaelen in oktober zou aftreden,

droegen de Jongeren op 20 mei Chris Taes als "hefboomkandidaat" voor, met de bedoeling een open verkiezing af te dwingen.

Een week later richtte het partijbestuur een commissie op, die de opdracht kreeg het profiel van de nieuwe voorzitter uit te tekenen en aan het partijbestuur en het congres één of meer kandidaten aan te bevelen.

In de daaropvolgende weken meldden zich zes andere kandidaten voor het voorzitterschap: Eddie Bruyninckx, Wivina Demeester, Maurice Didden, Luc Martens, Johan Van Hecke en Eric Van Rompuy.

Omdat de profielcommissie en de partijleiding tot het besluit kwamen dat de partij enkele weken vóór de gemeenteraadsverkiezingen zich geen verdeeldheid kon veroorloven en zij geen consensus konden vinden over een van de zeven kandidaten, stelden zij het partijbureau op 5 september voor, Herman Van Rompuy als kandidaat-voorzitter voor te dragen. Het bureau ging daarmee akkoord. Op 6 september stemde ook het partijbestuur met de kandidatuur van Van Rompuy in, met 59 stemmen voor, 21 tegen en twee onthoudingen. De tegenstemmen werden gezien als een uiting van het ongenoegen in verschillende arrondissementen over de "ondemocratische" gang van zaken.

Adjunct-partijsecretaris Luc Martens, die kandidaat was voor het voorzitterschap, zei in een toespraak in Sint-Niklaas (12 september) dat de partij de kans op een open debat over de voorzitterskeuze gemist had. Hij werd hiervoor op het matje geroepen en zou begin 1989 als adjunct-secretaris geruisloos vervangen worden.

Karel Van Miert, die sinds 1977 de *Socialistische Partij* (SP) leidde en bij zijn herverkiezing in 1987 had te kennen gegeven aan zijn laatste (tweejarig) mandaat te zijn begonnen, kreeg tijdens het formatieberaad de toezegging begin 1989 het Belgische mandaat in de EG-Commissie te krijgen. Voor zijn opvolging werd aanvankelijk de naam van Louis Tobback genoemd, die minister van Binnenlandse Zaken was geworden. Toen Tobback te kennen gaf in de regering te willen blijven, stelde het partijbureau op 8 november het jonge Kamerlid Frank Vandembroucke als kandidaat-voorzitter voor. Hij zou begin 1989 tot SP-voorzitter worden verkozen.

In de *Partij voor Vrijheid en Vooruitgang* (PVV) ontbrandde een strijd over het leiderschap tussen oud-voorzitter en oud-minister Guy Verhofstadt, die na de vorming van de regering-Martens VIII een "schaduwkabinet" had opgericht en aanstuurde op een harde "neoliberale" oppositie, ook binnen de Vlaamse regering waar de PVV wel deel bleef van uitmaken, en voorzitter Annemie Neyts, die een meer gematigd liberalisme aanhangt.

Verhofstadt rekende erop dat Neyts op 18 oktober lid zou worden van de verruimde Vlaamse Executieve en dat hij dan partijvoorzitter zou worden, maar na de gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober liet Neyts weten PVV-voorzitter te blijven. Op 14 oktober beslisten het bureau en de fracties de voor eind 1989 geplande voorzittersverkiezing een half jaar te vervroegen.

Bij de *Parti Social Chrétien* (PSC) werd Gérard Deprez in juni met 60,67% van de stemmen door (40% van) de partijleden tot voorzitter herkozen. Er was één

tegenkandidaat, Jean-Pol Poncelet. De lage score wees op de verzwakte positie van Deprez en bracht een debat over de werking van de partij op gang. Op 5 december werd de structuur van de partijtop herzien. Er kwamen twee ondervoorzitters (Danielle Leclair, die ook secretaris-generaal werd, en Raymond Langendries, de fractieleider in de Senaat), een politiek secretaris (Jacques Lefère) en een secretaris van het *Comité directeur* (Thierry Faut, die tevens kabinetschef van Deprez werd). Volgens sommige waarnemers trachtte Deprez met de reorganisatie zijn positie te versterken.

De *Volksunie* (VU), die voor het eerst sinds tien jaar weer regeringsverantwoordelijkheid droeg, kampte haast het hele jaar door met een malaise, die door verschillende factoren gevoed werd. Er was onbehagen, vooral in Brussel, over de benoeming van de niet-Brusselaar Jef Valkeniers tot staatssecretaris voor het Brussels Gewest, een post waarop men veeleer Vic Anciaux had verwacht. Meer dan de andere Vlaamse regeringspartijen stond de VU bloot aan de kritiek van de Vlaamse strijd- en cultuurverenigingen op bepaalde aspecten van de staats hervorming. Op 1 juni lekte uit dat een gerechtelijk onderzoek werd gevoerd in de omgeving van Europees parlamentslid Willy Kuijpers. Er was sprake van dat Kuijpers, toen hij lid en quaestor van de Kamer was, zich zou hebben geleend tot omkoperij bij de bouw van een ondergrondse parkeergarage bij het Huis der Parlementsleden. De zaak, waarin ook de naam van vice-premier Hugo Schiltz werd genoemd, bleek achteraf zonder grond te zijn. Negatief voor het imago van Schiltz en zijn partij waren de terugtrekking, onder druk van het Hof, door de vice-premier van een passus uit een 11-julitoespraak ("België is ons probleem niet meer, Wallonië evenmin"), en zijn in Vlaams-nationale kringen slecht overgekomen uitroep "Leve België" tijdens een officieel bezoek aan Groningen. Ten slotte vielen de resultaten van de VU bij de gemeenteraadsverkiezingen tegen.

Het partijbestuur besprak op 11 en 12 november de malaise. Het electorale verlies werd toegeschreven aan het "te zwak profilerend optreden" van de partij. De doelstellingen en actiemiddelen van de VU werden herschreven in een manifest *Het betere Vlaanderen*, waarrond een "algehele mobilisatie" zou worden gehouden.

Ook *Agalev* maakte op het einde van het jaar een moeilijke periode door. Senator Ludo Dierickx diende in december bij de partijleiding zijn ontslag in omwille van "de stille politiek" die tegen hem zou worden gevoerd, maar trok het kort nadien in nadat de moeilijkheden (o.m. het al lang slepende conflict over de afdracht door Dierickx van een deel van zijn parlementaire vergoeding aan de partij) uitgeklaard waren. Op 24 december lekte in *De Morgen* een rapport uit, waarin Karel Anthonissen, een voormalig partijverantwoordelijke, felle kritiek uitoefende op het professionele partijapparaat, dat te weinig rekening zou houden met de vrijwilligers. Het rapport nam ook Leo Cox op de korrel, die kort voordien "om gezondheidsredenen" ontslag had genomen als politiek secretaris. *Agalev* kondigde voor eind 1989 een statutair congres aan om een synthese te zoeken tussen de basisdemocratische principes en de organisatorische efficiëntie.

Op 18 juni besliste de *Kommunistische Partij van België* zich om te vormen tot de "Federale Unie van de Kommunisten van België", bestaande uit de Vlaamse

Kommunistische Partij, de Parti communiste wallon, het tweetalige "Gewest Brussel van de KP" en een zelfstandige Duitstalige Kommunistische Partei Belgiens.

Tussen de KP-leiding en Jef Tuf, jarenlang het boegbeeld van het communisme in Vlaanderen, kwam het tot een open conflict over het KP-weekblad *De Rode Vaan*. Turf wilde van *De Rode Vaan*, waarvan hij politiek directeur was, een open blad voor de linkerzijde maken, terwijl het partijbureau er de spreekbuis van de partij in zag. Eind januari werd Turf door de KP-raad afgezet als politiek directeur van het blad. Hij kreeg bij een vertrouwensstemming maar twee van de 27 stemmen. Turf weigerde in te gaan op het voorstel van de KP bij het blad als redacteur te blijven werken en liet zich als werkzoekende inschrijven. De Raad van de KP schorste Turf op 11 februari voor twee maanden "omdat hij ruchtbaarheid had gegeven aan het conflict".

De algemene vergadering besliste op 9 maart *RAD-UDRT* (Respect voor Arbeid en Democratie - Union démocratique pour le respect du Travail) als partij te ontbinden en om te vormen tot een politieke beweging. *RAD-UDRT* had al enige tijd met een interne crisis af te rekenen. In 1987 stapte een deel van de Vlaamse vleugel over naar het Vlaams Blok. In februari verliet een andere groep de partij en richtte de politieke organisatie "Vrij en Verantwoordelijk - Libre et Responsable" op.

Bij het *Vlaams Blok* stapte Jaak Peeters begin maart op als secretaris omdat de partij te veel de klemtoon legde op de migrantenproblematiek en de staatshervorming verwaarloosde. De partijraad van het VB bevestigde, luidens een persmededeling, "eensgezind" zijn vertrouwen in de voorzitter en mandatarissen van de partij, maar VB-leden ontkenden die eensgezindheid. In augustus circuleerde er een "adres" aan stichter-voorzitter Karel Dillen waarin gevraagd werd een einde te maken aan "de overdreven klemtoon die het vreemdelingenprobleem al te lang krijgt". Midden december nam Geert Wouters, de voorzitter van de partijraad, ontslag uit het VB, eveneens uit onvrede met de "opportunistische" partijlijn. Volgens persberichten zou hij door andere radicaal-nationalisten worden gevolgd.

Bijlage I.

Samenstelling van de regering-Martens VIII (9 mei 1988 -)

- Wilfried Martens (CVP), eerste-minister ;
 Philippe Moureaux (PS), vice-eerste-minister en minister van het Brusselse Gewest en Institutionele Hervormingen ;
 Willy Claes (SP), vice-eerste-minister en minister van Economische Zaken, het Plan en Onderwijs ;
 Jean-Luc Dehaene (CVP), vice-eerste-minister en minister van Verkeerswezen en Institutionele Hervormingen ;
 Melchior Wathelet (PSC), vice-eerste-minister en minister van Justitie en Middenstand ;
 Hugo Schiltz (VU), vice-eerste-minister en minister van Begroting en Wetenschapsbeleid ;
 Leo Tindemans (CVP), minister van Buitenlandse Betrekkingen ;
 Philippe Maystadt (PSC), minister van Financiën ;
 Rober Urbain (PS), minister van Buitenlandse Handel ;
 Michel Hansenne (PSC), minister van Openbaar Ambt ;
 Freddy Willockx (SP), minister van PTT ;
 Philippe Busquin (PS), minister van Sociale Zaken ;
 Guy Coëme (PS), minister van Landsverdediging ;
 Paula D'Hondt-Van Opdenbosch (CVP), minister van Openbare Werken ;
 Louis Tobback (SP), minister van Binnenlandse Zaken, Modernisering van de Openbare Diensten, de Nationale Wetenschappelijke en Culturele Instellingen ;
 Yvan Ylief (PS), minister van Onderwijs ;
 André Geens (VU), minister van Ontwikkelingssamenwerking ;
 Alain Van der Biest (PS), minister van Pensioenen ;
 Luc Van den Brande (CVP), minister van Arbeid en Tewerkstelling ;
 Elie Deworme (PS), staatssecretaris voor Energie ;
 Pierre Mainil (PSC), staatssecretaris voor Middenstand en Oorlogsslachtoffers ;
 Paul De Keersmaeker (CVP), staatssecretaris voor Europese Zaken en Landbouw ;
 Jean-Louis Thys (PSC), staatssecretaris voor het Brusselse Gewest ;
 Miet Smet (CVP), staatssecretaris voor Leefmilieu en Maatschappelijke Emancipatie ;
 Anne-Marie Lizin (PS), staatssecretaris voor Europa 1992 ;
 Jef Valkeniers (VU), staatssecretaris voor het Brusselse Gewest ;
 Roger Delizée (PS), staatssecretaris voor Volksgezondheid en Gehandicaptenbeleid ;
 Leona Detiège (SP), staatssecretaris voor Pensioenen ;
 Marcel Colla (SP), staatssecretaris voor Wetenschapsbeleid ;
 Luc Van den Bossche* (SP), staatssecretaris voor Onderwijs ;
 Herman van Rompuy** (CVP), staatssecretaris voor Financiën en voor KMO ;
 Norbert de Batselier*** (SP), staatssecretaris voor Institutionele Hervormingen.

* Op 18 oktober vervangen door Pierre Chevalier (SP)

** Als staatssecretaris voor Financiën op 18 september vervangen door Wivina Demeester-De Meyer (CVP), als staatssecretaris voor KMO op 18 oktober vervangen door Jos Dupré (CVP)

*** Op 18 oktober vervangen door Jos Dupré (CVP)

Bijlage II.
Samenstelling van de Executieven

Vlaamse Executieve

A. CVP-PVV-Executieve-Geens III (3 februari - 18 oktober 1988)

Gaston Geens (CVP), voorzitter, gemeenschapsminister van Economie ;
Louis Walt Niel (PVV), vice-voorzitter, gemeenschapsminister van Financiën en Begroting ;

Jan Lenssens (CVP), gemeenschapsminister van Gezin, Welzijn en Gezondheidszorg ;

Theo Kelchtermans (CVP), gemeenschapsminister van Tewerkstelling, Vorming en Openbaar Ambt ;

Patrick Dewael (PVV), gemeenschapsminister van Cultuur ;

Jos Dupré (CVP), gemeenschapsminister van KMO, Landinrichting en Leefmilieu ;

Hugo Weckx (CVP), gemeenschapsminister van Onderwijs en Brusselse Aangelegenheden ;

Ward Beysen (PVV), gemeenschapsminister van Binnenlandse Aangelegenheden en Ruimtelijke Ordening ;

Paul Breyne (CVP), gemeenschapsminister van Huisvesting.

B. CVP-SP-PVV-VU-Executieve-Geens IV (18 oktober 1988 -)

Gaston Geens (CVP), voorzitter, gemeenschapsminister van Financiën en Begroting ;

Norbert De Batselier (SP), vice-voorzitter, gemeenschapsminister van Economie, Middenstand en Energie ;

Louis Walt Niel (PVV), gemeenschapsminister van Ruimtelijke Ordening en Huisvesting ;

Jan Lenssens* (CVP), gemeenschapsminister van Welzijn en Gezin ;

Roger De Wulf (SP), gemeenschapsminister van Tewerkstelling ;

Theo Kelchtermans (CVP), gemeenschapsminister van Leefmilieu, Natuurbehoud en Landinrichting ;

Patrick Dewael (PVV), gemeenschapsminister van Cultuur ;

Hugo Weckx* (CVP), gemeenschapsminister van Volksgezondheid en Brusselse Aangelegenheden ;

Daniël Coens (CVP), gemeenschapsminister van Onderwijs ;

Luc Van den Bossche (SP), gemeenschapsminister van Binnenlandse Aangelegenheden en Openbaar Ambt ;

Johan Sauwens (VU), gemeenschapsminister van Openbare Werken en Verkeer.

* Bij de portefeuilleverdeling op 18 oktober hadden Kelchtermans en Weckx de portefeuille van Volksgezondheid resp. Leefmilieu gekregen. Omdat Weckx als Brusselaar in de Vlaamse Raad en in de Vlaamse Executieve niet kan beslissen over gewestmateries, zoals Leefmilieu, ruilden zij op 20 oktober hun portefeuille.

Frans Gemeenschapsexecutieve (2 februari 1988 -)

Philippe Moureaux* (PS), voorzitter, gemeenschapsminister van Cultuur, Infrastructuur en Patrimonium, Personeel en Begroting;

Jean-Pierre Grafé (PSC), gemeenschapsminister van Onderwijs, Vorming, Sport en Toerisme, en Internationale Betrekkingen;

Robert Urbain** (PS), gemeenschapsminister van Sociale Zaken en Gezondheid.

* Op 9 mei vervangen door Valmy Féaux (PS)

** Op 9 mei vervangen door Charles Picqué (PS)

Waalse Gewestexecutieve

A. Executieve-Coëme (3 februari - 9 mei 1988)

Guy Coëme (PS), voorzitter, gewestminister van Landinrichting, Natuurbehoud, Personeel en Administratie;

Philippe Busquin (PS), gewestminister van Economie, KMO en Tewerkstelling;

Amand Dalem (PSC), gewestminister van Begroting, Financiën en Huisvesting;

André Cools (PS), gewestminister van Lokale Besturen en Gesubsidieerde Werken;

Albert Liénard (PSC), gewestminister van Ruimtelijke Ordening, Nieuwe Technologie en Internationale Betrekkingen;

Guy Lutgen (PSC), gewestminister van Leefmilieu, Landbouw en Energie.

B. Executieve-Anselme (10 mei 1988 -)

Bernard Anselme (PS), voorzitter, gewestminister van Economie, KMO en Tewerkstelling;

Amand Dalem (PSC), gewestminister van Begroting, Financiën en Huisvesting;

Edgard Hismans (PS), gewestminister van Waterbeleid, Natuurbehoud, Landinrichting en Administratie;

André Cools (PS), gewestminister van Lokale besturen en Gesubsidieerde werken;

Albert Liénard (PSC), gewestminister van Ruimtelijke Ordening, Nieuwe Technologie en Buitenlandse relaties;

Guy Lutgen (PSC), gewestminister van Leefmilieu, Landbouw en Energie.